

ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Број:251-1- И/26

Датум:23.02.2026. године

**ГОДИШЊИ ИЗВЈЕШТАЈ О РАДУ
ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ЗА 2025. ГОДИНУ**

Бања Лука, фебруар 2026. године

Milana Karanovića 55 b
78 000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: +387 51 222 420, 051 221 990, Fax:+387 51 213 332
E-mail:info@djeca.rs.ba,

Милана Карановића 55 б
78 000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: +387 51 222 420, 051 221 990, Факс:+387 51 213 332
E-mail:info@djeca.rs.ba

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	6
1.1. Мандат и надлежност Институције Омбудсмана за дјецу.....	7
1.2. Методологија рада.....	8
1.3. Општа оцјена стања права дјеце.....	8
I. СТАЊЕ ПРАВА ДЈЕЦЕ ПО ОБЛАСТИМА.....	9
2. ЛИЧНА ПРАВА ДЈЕТЕТА.....	9
2.1. Право на идентитет и лична документа.....	10
2.2. Право на приватност.....	11
2.3. Забрана дискриминације.....	12
3. ПРАВО НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ.....	15
3.1. Вршење родитељског права.....	15
3.2. Повјеравање дјетета	16
3.3. Остваривање личних односа са родитељем.....	18
3.4. Насиље у породици.....	18
4. ЗАШТИТА ДЈЕЦЕ ОД НАСИЉА.....	21
4.1. Вршњачко насиље.....	22
4.2. Насиље у дигиталном окружењу.....	24
4.3. Насиље у породици	28
4.4. Занемаривање дјеце.....	30
4.5. Сексуално насиље	32
4.6. Физичко кажњавање дјеце.....	33
4.7. Насиље у спорту.....	34
5. ЕКОНОМСКО-СОЦИЈАЛНА ПРАВА ДЈЕЦЕ.....	37
5.1. Право на животни стандард.....	38
5.2. Право на материјалну подршку и издржавање.....	39
5.2.1. Алиментација.....	40
5.2.2. Право на материјална давања.....	41
5.3. Накнада родитељ-његователъ.....	42
5.4. Економска експлоатација дјеце.....	44
5.4.1. Просјачење	44
5.4.2. Трговина дјецом.	44
5.4.3. Незаконит рад дјеце.....	46
5.5. Посебне мјере подршке за дјецу у ризику.....	47
6. ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ.....	48
6.1. Предшколско васпитање и образовање.....	49
6.1.1. Испуњеност услова за рад установа.....	49
6.1.2. Субвенционисање боравка дјеце у предшколским установама.....	50
6.1.3. Упис и искључење дјетета из предшколске установе.....	51
6.1.4. Исхрана у предшколским установама.....	52
6.2. Основно васпитање и образовање.....	53
6.2.1. Организација екскурзија и школа у природи.....	53

6.2.2. Учешће ученика у пројекцијама и ваннаставним активностима.....	54
6.2.3. Дисциплински поступци и сарадња са стручним службама.....	55
6.2.4. Дисциплински поступци и изрицање васпитно дисциплинских мјера.....	56
6.2.5. Превоз ученика у руралним и удаљеним подручјима.....	56
6.3. Средње образовање и васпитање.....	57
6.3.1. Изрицање васпитно дисциплинских мјера - процедуралне гаранције.....	57
6.3.2. Промјена смјера.....	58
7. ПРАВО НА ЗДРАВЉЕ.....	60
7.1. Доступност специјалистичких услуга и терапија.....	60
7.2. Ментално здравље дјеце.....	61
7.3. Репродуктивно здравље.....	63
7.4. Болести овисности.....	64
7.4.1. Психоактивне супстанце.....	64
7.4.2. Електронске цигарете и никотински производи.....	64
7.4.3. Енергетски напаци.....	64
7.4.4. Коцкање и онлине игре на срећу.....	65
7.5. Промовисање здравих животних стилова дјеце и адолесцената.....	65
7.6. Превентивне активности.....	67
7.7. Здравствено осигурање.....	68
7.7.1. Обавезно здравствено осигурање.....	68
7.7.2. Добровољно и допунско осигурање.....	69
7.8. Право дјетета на његу за вријеме болести.....	70
8. ДЈЕЦА У АЛТЕРНАТИВНОЈ БРИЗИ.....	72
8.1. Институционални смјештај.....	72
8.2. Хранитељство.....	74
8.3. Усвајање.....	75
9. ПРАВНА И ПРАВОСУДНА ЗАШТИТА ДЈЕЦЕ.....	76
9.1. Породично-правна заштита дјеце.....	76
9.2. Кривично-правна заштита дјеце.....	77
10. ПРАВА ДЈЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ.....	79
10.1. Општи оквир и систем подршке.....	79
10.2. Рана интервенција и рана детекција.....	79
10.3. Здравствена заштита дјеце са сметњама у развоју.....	80
10.4. Образовање дјеце са сметњама у развоју.....	80
10.5. Социјална заштита и материјална подршка.....	81
II ДЈЕЦА КАО ЧЛАНОВИ ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ.....	82
11. Право на партиципацију.....	82
11.1. Партиципација дјеце на институционалном и локалном нивоу.....	82
11.2. Партиципација у школама.....	83
11.3. Доступност садржаја и јавних услуга.....	84
11.4. Друштвена партиципација дјеце и јавни дискурс.....	84
12. ПРАВО НА ИГРУ, СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ И РЕКРЕАЦИЈУ.....	87

12.1.	Остваривање права на игру, слободно вријеме и рекреацију.....	87
12.2.	Безбједност и сигурност простора за игру.....	89
13.	ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДУ МИСЛИ, САВЈЕСТИ И ВЈЕРОИСПОВЈЕСТИ.....	90
III	РАД ИНСТИТУЦИЈЕ ОМБУДСМАНА.....	92
14.	СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД ЗАПРИМЉЕНИХ ПРЕДСТАВКИ.....	92
14.1.	Поступање у појединачним предметима.....	92
15.	ПОСТУПАЊЕ ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ.....	96
15.1.	Предмети покренути по службеној дужности.....	96
16.	ИНСТРУМЕНТ РЕАГОВАЊА.....	98
17.	ПРЕПОРУКЕ.....	98
18.	ПОСЕБНИ ИЗВЈЕШТАЈИ.....	100
19.	ИНИЦИЈАТИВЕ.....	101
20.	МИШЉЕЊА.....	103
21.	САОПШТЕЊА ЗА ЈАВНОСТ.....	103
22.	ЕДУКАЦИЈА ДЈЕЦЕ.....	105
22.1.	Радионице реализоване с дјецом предшколског узраста.....	106
22.2.	Радионице реализоване с дјецом основношколског узраста.....	106
22.3.	Радионице реализоване с дјецом средњошколског узраста.....	107
22.4.	Остале едукативне активности.....	107
23.	ПРЕДМЕТИ ВАН НАДЛЕЖНОСТИ ИНСТИТУЦИЈЕ.....	108
24.	САРАДЊА СА ДРУГИМ СУБЈЕКТИМА.....	108
24.1.	Сарадња са органима, установама и институцијама.....	109
24.2.	Сарадња са невладиним организацијама.....	110
24.3.	Сарадња са међународним организацијама и чланство у мрежама.....	111
25.	МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕСИ И ГЛОБАЛНИ ФОРУМИ.....	113
26.	ИНСТИТУЦИОНАЛНА ПОДРШКА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ИНСТИТУЦИЈЕ.....	113
27.	САРАДЊА СА ДЈЕЦОМ.....	114
28.	САРАДЊА СА МЕДИЈИМА.....	115
29.	АКТИВНОСТИ И РАД НА ПРОМОЦИЈИ ЗАШТИТЕ ПРАВА ДЈЕЦЕ.....	117
30.	ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ.....	121
31.	ФИНАНСИЈСКО ПОСЛОВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА.....	122
IV	ЗАКЉУЧАК.....	123

ОБРАЋАЊЕ ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ

Ова година је поново показала колико је заштита права дјеце важан и одговоран задатак. У оквиру својих законом прописаних надлежности, Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске је и у извјештајном периоду дјеловала са циљем заштите и унапређења права и интереса дјеце, кроз поступање по појединачним притужбама, иницијативама и предметима покренутим по службеној дужности, као и кроз сарадњу са надлежним институцијама, установама и организацијама.

Током извјештајне године Омбудсман за дјецу је, у непосредном контакту са дјецом, родитељима и стручњацима, настојао да одговори на конкретне проблеме са којима се дјеца и њихове породице суочавају у пракси. Посебна пажња посвећена је заштити дјеце од насиља и занемаривања, остваривању права на образовање, здравствену и социјалну заштиту, права дјеце са сметњама у развоју, као и све присутнијим изазовима у области менталног здравља и дигиталне безбједности дјеце.

У раду Институције посебан значај има учешће дјеце и уважавање њиховог мишљења, јер се одлуке које се тичу дјеце не могу доносити без њиховог активног укључивања. Глас дјетета представља важан показатељ стварних потреба и изазова са којима се дјеца суочавају.

Овај извјештај упућен је Народној скупштини Републике Српске и широј јавности, са циљем да пружи увид у рад Институције Омбудсмана за дјецу, али и да укаже на области у којима је неопходно даље унапређење система заштите права дјеце. Вјерујем да заједничким дјеловањем, досљедном примјеном прописа и јачањем сарадње свих надлежних актера можемо обезбиједити боље и сигурније окружење за свако дијете.

Омбудсман за дјецу Републике Српске
Гордана Рајић

1. УВОД

1.1. Мандат и надлежност Институције Омбудсмана за дјецу

Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске¹ је и у извјештајном периоду предузимала мјере и активности са циљем заштите и унапређења права и интереса дјеце, у складу са законом прописаним овлашћењима. Активности су биле усмјерене на поступање по појединачним предметима, давање мишљења, препорука и иницијатива, израду посебних извјештаја, информисање јавности, као и на сарадњу са дјецом и другим субјектима који у оквиру својих надлежности поступају у области заштите права дјетета.

Законом о Омбудсману за дјецу Републике Српске прописано² је да Омбудсман за дјецу:

- прати усклађеност закона и других прописа у Републици Српској који се односе на заштиту права дјетета са одредбама Устава Републике Српске, Конвенције Уједињених нација о правима дјетета и другим међународним документима;
- прати извршавање обавеза Републике Српске које произилазе из Конвенције Уједињених нација о правима дјетета и других међународних докумената;
- прати примјену прописа који се односе на заштиту права и интереса дјетета;
- прати и испитује повреде права и интереса дјетета;
- залаже се за заштиту и промоцију права и интереса дјетета;
- предлаже предузимање мјера за заштиту и промоцију права дјетета, као и за спречавање поступања која угрожавају права и интересе дјетета;
- обавјештава јавност о стању права дјетета;
- обавља и друге послове утврђене законом.

У складу са наведеним овлашћењима, Омбудсман за дјецу је и у извјештајном периоду иницирао доношење нових законских и подзаконских аката, као и измјене и допуне постојећих прописа, са циљем унапређења заштите најбољег интереса дјетета. Такође, Институција Омбудсмана за дјецу је континуирано информисала јавност о својим активностима и запажањима у области права дјетета, те наставила са активностима усмјереним на едукацију дјеце кроз радионице и посјете образовним установама.

¹ Закон о Омбудсману за дјецу ("Службени гласник Републике Српске", број: 103/08 и 70/12)

² Члан 5. Закона о Омбудсману за дјецу ("Службени гласник Републике Српске", број: 103/08 и 70/12)

1. 2. Методологија рада

Годишњи извјештај Омбудсмана за дјецу Републике Српске за 2025. годину израђен је на основу свеобухватне анализе индивидуалних предмета, поступака покренутих по службеној дужности, за примљених информација од надлежних институција, реализованих истраживања и непосредног рада са дјецом и стручном јавношћу.

Основу извјештаја чини анализа за примљених представки током извјештајног периода. Сваки предмет обрађен је кроз правну и чињеничну анализу, уз сагледавање примјене релевантних прописа и стандарда заштите права дјетета. Поред индивидуалног приступа сваком случају, извршена је и збирна анализа предмета према врстама права, природи повреда, структури подносилаца и начину окончања поступка. Овакав приступ омогућио је идентификовање понављајућих образаца, системских слабости и области у којима је потребна нормативна или институционална интервенција.

Посебан сегмент методологије односи се на поступке покренуте по службеној дужности, на основу сазнања из медија, обраћања грађана, информација добијених од других институција или непосредних теренских увида. Ови предмети су анализирани са циљем сагледавања ширих друштвених појава и процјене адекватности институционалне реакције.

Извјештај се заснива и на подацима прибављеним од органа управе, центара за социјални рад, образовних и здравствених установа, правосудних органа и других релевантних субјеката. У складу са законским овлашћењима, Институција је тражила изјашњења, статистичке податке и додатну документацију ради потпуног и објективног сагледавања стања.

У изради појединих тематских дијелова коришћени су налази реализованих истраживања, укључујући истраживање о безбједности дјеце у дигиталном окружењу, као и подаци прикупљени кроз радионице, дјечије скупштине и консултативне процесе са дјецом. Укључивање дјеце у анализу тема које су им важне, које их непосредно погађају представља важан методолошки принцип, јер омогућава сагледавање права не само из институционалне, већ и из перспективе самих носилаца права.

Методолошки приступ комбиновао је квалитативну и квантитативну анализу. Квантитативни подаци коришћени су за приказ обима и структуре предмета, док је квалитативна анализа омогућила детаљно сагледавање конкретних ситуација, институционалног поступања и утицаја на права и интересе дјеце.

Извјештај је структурисан тематски, по областима права, како би се омогућио системски преглед стања и јасна идентификација кључних проблема и препорука. У сваком сегменту посебан акценат стављен је на процјену усклађености праксе са принципом најбољег интереса дјетета, правом дјетета на партиципацију и обавезом институција да поступају правовремено, ефикасно и координисано.

Методологија рада заснива се на принципима независности, непристрасности, објективности и професионалне одговорности, уз досљедну примјену међународних стандарда заштите права дјетета.

1.3. Општа оцјена стања права дјеце

Општа оцјена стања права дјеце у Републици Српској у 2025. години показује да нормативни оквир у значајној мјери препознаје и гарантује права дјеце у складу са међународним стандардима. Међутим, пракса указује на потребу досљедније, ефикасније и уједначеније примјене постојећих прописа.

Анализа заprimљених представки и поступака покренутих по службеној дужности показује да су најчешћи изазови везани за заштиту дјеце од насиља, остваривање права у породичним споровима, доступност услуга у области менталног здравља, положај дјеце са сметњама у развоју, као и неуједначену примјену права из система социјалне и дјечије заштите. У већини случајева проблем не произлази из правне празнине, већ из спорости поступања, формалног приступа или недовољне међусекторске координације.

Посебно забрињава пораст изазова у дигиталном окружењу, гдје дјеца постају све изложенија ризицима, док институционални механизми заштите још увијек нису у потпуности прилагођени савременим облицима угрожавања права. Истовремено, евидентна је потреба снажнијег системског одговора на питања менталног здравља дјеце, укључујући превентивне програме и доступност стручне подршке.

У области образовања и алтернативне бриге, уочени су позитивни помаци, али и даље постоји простор за унапређење досљедне примјене принципа најбољег интереса дјетета и права на партиципацију. Дјеца и даље немају увијек стварну могућност да њихово мишљење буде уважено у поступцима који их се непосредно тичу.

Општа оцјена стања указује да заштита права дјеце у Републици Српској захтијева континуирано јачање институционалних капацитета, бољу међусекторску сарадњу и развој превентивних механизма. Посебан акценат треба ставити на правовременост реаговања, уједначавање праксе и јасно дефинисану одговорност свих субјеката укључених у систем заштите.

Права дјеце у највећој мјери зависе од функционалности система у цјелини. Када институције дјелују координисано и проактивно, права се остварују без потребе за интервенцијом. Када изостане сарадња или реакција буде одложена, посљедице се најчешће рефлектују на дијете.

Општа оцјена стања права дјеце стога је умјерено позитивна у погледу нормативног оквира, али указује на потребу значајног унапређења праксе и системског дјеловања у циљу пуне и досљедне заштите сваког дјетета.

I. СТАЊЕ ПРАВА ДЈЕЦЕ ПО ОБЛАСТИМА

2. ЛИЧНА ПРАВА ДЈЕТЕТА

Лична права дјетета представљају једно од темељних подручја заштите права дјеце, с обзиром на њихову осјетљивост и непосредан утицај на цјелокупан развој и добробит дјетета. У складу са Конвенцијом Уједињених нација о правима дјетета и важећим прописима Републике Српске, Омбудсман за дјецу у континуитету прати остваривање ових права и поступа по пријавама које указују на њихову повреду.

Анализа заprimљених предмета у извјештајном периоду показује да се значајан број пријава односи на повреду права дјетета у контексту породичних односа³, нарочито након престанка брачне или ванбрачне заједнице родитеља. Најчешће се ради о споровима који се тичу повјеравања дјетета и остваривања личних односа између дјетета и родитеља са којим дијете не живи.

Из заprimљених предмета уочава се образац у којем дуготрајни и високо конфликтни односи између родитеља директно утичу на остваривање права дјетета. Дијете се у таквим ситуацијама често налази у средишту родитељског конфликта и бива изложено притисцима, манипулацијама и емоционалној нестабилности, што представља озбиљан ризик за његов психофизички развој. Иако се поступци формално воде ради заштите интереса дјетета, у пракси се неријетко дешава да се интереси дјетета потискују пред интересима и сукобима одраслих.

Поред питања одржавања личних односа, заprimљени предмети указују и на све чешће повреде права на приватност дјетета. Ове повреде се нарочито манифестују неовлашћеним објављивањем фотографија, видео-снимака и других личних података дјеце путем интернета и друштвених мрежа, како од стране трећих лица, тако и од стране родитеља. Такво поступање додатно излаже дијете ризицима у дигиталном окружењу и указује на недовољну свијест о обавези заштите приватности и достојанства дјетета.

2.1. Право на идентитет и лична документа

Право дјетета на идентитет обухвата име и презиме, држављанство, породичне везе, пребивалиште, упис у службене евиденције и издавање личних докумената. Ово право представља основ правне сигурности и предуслов за остваривање других права – здравствене заштите, образовања, социјалне подршке и слободе кретања.

³ Породични закон („Службени гласник Републике Српске“ број: 17/23, Закон о измјенама и допунама Породичног закона број: 27/24, Одлука уставног суда Републике Српске број: У-50/23, 59/24, Одлука Уставног суда Републике Српске, број: У-4/24, 20/25 и Закон о измјени и допуни Породичног закона број: 61/2025)

Иако се често доживљава као административно питање, проблеми у регулисању личног статуса могу имати озбиљне и дуготрајне посљедице по дијете.

1) Промјена пребивалишта и родитељска несагласност

У једном од предмета⁴, након развода брака мајка се преселила са дјететом у другу локалну заједницу. Међутим, дијете није могло бити уписано у предшколску установу јер други родитељ није дао сагласност за промјену пребивалишта, док надлежни органи нису правовремено реаговали ради разрешења ситуације. Због неријешеног административног статуса, дијете је остало без могућности остваривања права на предшколско васпитање. Конфликт између родитеља пренесен је на дијете, а изостанак ефикасне институционалне реакције додатно је продужио неизвјесност. Овакве ситуације указују да несагласност родитеља не смије довести до блокаде права дјетета, посебно када се ради о приступу образовању и другим основним услугама.

Издавање путне исправе и право на слободу кретања

У пракси су забиљежени и случајеви у којима дијете није могло добити пасош јер један од родитеља није дао сагласност за издавање путне исправе. У таквим ситуацијама дијете остаје без могућности путовања, учешћа у школским екскурзијама, спортским такмичењима или боравка код сродника у иностранству. Неријетко се дешава да се сагласност ускрађује као облик притиска у родитељском конфликту, при чему дијете трпи посљедице неспоразума одраслих. Дуготрајни судски или управни поступци додатно продужавају ситуацију и стварају осјећај неправде и искључености код дјетета.

Право на слободу кретања и посједовање личних докумената не смије бити средство у породичним споровима. У таквим ситуацијама надлежни органи имају обавезу да поступају хитно и у складу са најбољим интересом дјетета, како би се спријечило да оно остане без остваривања својих права.

2) Административне препреке и институционална координација

У појединим предметима уочена је спорост поступака и недовољна координација између органа управе и судова, што доводи до пролонгирања рјешавања статусних питања дјеце. Пребацивање надлежности и формалистички приступ могу довести до тога да дијете формално има право, али га у пракси не може остварити. Статусна питања дјеце захтијевају приоритетно поступање и јасну комуникацију између надлежних органа.

⁴ Предмет број 748-73-4-ПЖ/25

3) Право на сазнање поријекла

Идентитет дјетета подразумијева и право на сазнање о сопственом поријеклу. У ситуацијама алтернативне бриге или сложених породичних односа, остваривање овог права мора бити пажљиво балансирано са заштитом приватности, али не смије бити у потпуности ускраћено.

Право на идентитет и лична документа представља темељ правне сигурности дјетета. Проблеми у вези са пребивалиштем, издавањем путних исправа или другим статусним питањима не смију довести до ускраћивања основних права.

Посебно забрињавају ситуације у којима дијете постаје талац родитељских конфликта или процедуралне спорости. Систем мора бити способан да реагује ефикасно, приоритетно и координисано, како би се спријечило да административне препреке ограниче право дјетета на образовање, кретање и развој.

Идентитет дјетета није формалност – он представља основ његове правне и социјалне сигурности и мора бити заштићен без одлагања.

2.2. Право на приватност

Право дјетета на приватност загарантовано је Конвенцијом Уједињених нација о правима дјетета⁵, којом је прописано да ниједно дијете не смије бити изложено самовољном или незаконитом мијешању у његов приватни и породични живот, дом или личну преписку, нити нападима на његову част и углед. Дијете има право на заштиту од таквог мијешања, а обавеза државе је да обезбиједи одговарајуће законодавне, административне и друге мјере ради остваривања овог права.

Приватност дјетета обухвата његов приватни живот, идентитет, достојанство и душевни интегритет. Повреде овог права у пракси се најчешће испољавају кроз неовлаштено објављивање личних података дјетета, фотографија и видео-записа, иницијала, података о мјесту становања, породичним приликама, здравственом стању или других информација на основу којих је могуће идентификовати дијете.

Јавна објава фотографија и садржаја који се односе искључиво на личност дјетета и његову приватност, без адекватне заштите идентитета, представља повреду права на приватност, без обзира на то да ли је објава извршена путем медија, интернета, друштвених мрежа или у оквиру других јавних комуникација. Изношење појединости о догађајима у којима је дијете учествовало, уз навођење околности, мјеста, времена или других детаља, може довести до идентификације дјетета и његове додатне трауматизације.

У савременом друштву, обиљеженом интензивном употребом дигиталних технологија и друштвених мрежа, ризици по приватност дјеце су додатно изражени. Повреде права на приватност дјеце настају како кроз неадекватно извјештавање медија, тако и

⁵ УН Конвенција о правима дјетета члан 16.

кроз објаве родитеља, установа⁶ и других субјеката који не сагледавају у довољној мјери могуће посљедице по дијете.

Посебан опрез неопходан је приликом објављивања садржаја који се односе на дјецу из посебно осјетљивих категорија, као што су дјеца без родитељског старања, дјеца у ризику, дјеца са сметњама у развоју, дјеца жртве насиља или сексуалног злостављања, као и дјеца која се налазе у здравственим или кризним ситуацијама. У таквим случајевима, и објављивање минималних података може озбиљно угрозити право дјетета на приватност и достојанство.

У пракси је утврђено да до повреде права дјетета на приватност може доћи и у ситуацијама када родитељи дају сагласност за објављивање садржаја о дјетету, будући да таква сагласност сама по себи не искључује обавезу заштите најбољег интереса дјетета.

У оквиру својих законом прописаних надлежности, Омбудсман за дјецу поступа по заprimљеним пријавама и сазнањима о могућим повредама права дјетета на приватност. У таквим случајевима, Омбудсман, у складу са овлашћењима, указује на уочене неправилности и даје препоруке надлежним органима и другим субјектима, у циљу унапређења заштите права дјетета. Поступање Омбудсмана зависи од околности сваког појединачног случаја и не подразумева континуирано праћење свих објава које се односе на дјецу.

Право дјетета на приватност представља једно од основних права чија је заштита од посебног значаја, нарочито у условима све веће присутности дјеце у медијском и дигиталном простору. Упркос постојећем нормативном оквиру, у пракси су и даље присутне повреде овог права, најчешће кроз непримјерено објављивање података и садржаја који омогућавају идентификацију дјетета. Због тога је неопходно досљедно примјењивати принцип најбољег интереса дјетета и јачати одговорност свих актера који учествују у информисању јавности о дјечи, како би се обезбиједила дјелотворна заштита приватности, достојанства и интегритета дјетета.

2.3. Забрана дискриминације

Забрана дискриминације представља темељни принцип заштите права дјетета и хоризонтално начело које прожима све друге области – од образовања и здравствене заштите до социјалне сигурности и учешћа у друштвеном животу. Свако дијете мора имати једнака права и једнаке могућности, без обзира на породичне околности, имовински статус, здравствено стање, сметње у развоју, мјесто пребивалишта или било које друго лично својство.

⁶ Предмет број: 59-16-10-ПЖС/25

У пракси, дискриминација дјеце најчешће не поприма отворен и експлицитан облик. Она се манифестује кроз неуједначену примјену прописа, недостатак прилагођавања индивидуалним потребама, територијалне разлике у доступности услуга или кроз административне препреке које дјецу доводе у неравноправан положај. Такви облици дискриминације често остају непрепознати, али имају дугорочне посљедице по развој и друштвену укљученост дјеце.

1) Дискриминација по основу социјалног и имовинског статуса

Дјеца из породица слабијег имовинског стања суочавају се са ризиком од социјалне искључености у образовном и друштвеном окружењу. У пракси су забиљежене ситуације у којима дјеца нису учествовала у екскурзијама, ваннаставним активностима или спортским програмима због немогућности плаћања трошкова, без адекватних механизма подршке или солидарности.

Иако такве ситуације формално не представљају забрану, оне имају дискриминаторни ефекат јер доводе до издвајања дјеце пред вршњацима и стварања осјећаја мање вриједности. Социјална неједнакост у дјетињству може имати дугорочне посљедице по образовни успјех, самопоуздање и каснију друштвену интеграцију.

Додатно, разлике између локалних заједница у доступности јавних садржаја, превоза или подршке породицама продубљују неједнак положај дјеце. Када остваривање одређених права зависи од мјеста пребивалишта, долази до територијалне неједнакости која има елементе посредне дискриминације.

2) Дискриминација дјеце са сметњама у развоју

Дјеца са сметњама у развоју и даље су изложена системским баријерама које ограничавају њихово равноправно учешће у образовању⁷ и друштвеном животу. Иако је инклузивни приступ формално прихваћен, у пракси су уочени случајеви у којима изостаје адекватно прилагођавање наставног процеса, индивидуализација подршке или доступност стручног кадра.

У појединим предметима родитељи су указивали на ситуације у којима дијете формално похађа редовну наставу⁸, али без реалне подршке која му омогућава равноправно учешће. Таква ситуација представља облик суштинске дискриминације, јер дијете нема једнаке могућности да оствари образовне циљеве⁹.

Архитектонске баријере, неприлагођени јавни простори и ограничен приступ ваннаставним садржајима, превоз¹⁰ додатно продубљују социјалну изолацију ове дјеце. Дискриминација се у овом сегменту често манифестује као изостанак прилагођавања, а не као директно ускраћивање права.

⁷ Предмет број 681-66-6-ПЖ/25

⁸ Предмет број 500-45-4-ПЖ/25

⁹ Предмет број 571-54-2-ПЖ/25

¹⁰ Предмет број 1534-146-12-ПЖ/25

3) Дискриминација кроз неуједначену праксу институција

Један од значајних изазова у овој области представља неуједначена пракса надлежних институција у примјени прописа. Институција Омбудсмана разматрала је предмете у којима су иста права дјеце различито тумачена и примјењивана у зависности од локалне заједнице или поједине установе¹¹.

Такве разлике могу се односити на остваривање права из система дјечије и социјалне заштите, примјену одређених мјера у образовним установама или поступање у управним поступцима. Када не постоје јасни и јединствени стандарди, дјеца у сличним ситуацијама могу бити доведена у различит положај, што доводи до системске неједнакости.

Неуједначена пракса ствара правну несигурност и подстиче осјећај неправде код дјеце и њихових породица. Једнакост подразумијева досљедну и предвидиву примјену прописа, без арбитрарности.

4) Дискриминација у јавном дискурсу

Дискриминација дјеце може се манифестовати и кроз начин на који се о одређеним групама дјеце говори у јавном простору. Стереотипи, генерализације и стигматизујуће поруке, посебно у контексту дјеце из социјално осјетљивих породица, дјеце са проблемима у понашању или дјеце са сметњама у развоју, утичу на њихову друштвену перцепцију.

Такав дискурс може допринијети додатној маргинализацији и отежати њихову интеграцију у образовни и друштвени систем. Иако се често не препознаје као директна дискриминација, овакав приступ има стварне и дугорочне посљедице по положај дјеце.

Одговоран јавни простор подразумијева афирмацију дјеце као носилаца права и избегавање етикетирања које може довести до њихове трајне стигматизације.

Дискриминација дјеце у савременом друштву најчешће је суптилна и системска, а не отворена и директна. Она произлази из неуједначене праксе, изостанка прилагођавања индивидуалним потребама и територијалних разлика у доступности услуга.

Формална једнакост није довољна уколико дјеца у пракси немају једнаке могућности. Једнакост подразумијева активну обавезу институција да препознају баријере и уклоне препреке које доводе до неједнаког положаја дјеце.

Осигуравање стварне једнакости захтијева досљедну примјену принципа најбољег интереса дјетета¹², јединствене стандарде поступања и континуирану евалуацију праксе. Само такав приступ може спријечити системске облике дискриминације и осигурати равноправан положај сваког дјетета у друштву.

Ради превенције и отклањања дискриминације дјеце, неопходно је:

¹¹ Предмет број 1230-122-2-ПЖ/25

¹² УН Конвенција о правима дјетета, члан 3.

- Уједначити праксу надлежних институција и осигурати досљедну примјену прописа у свим локалним заједницама.
- Јачати механизме подршке дјечи из социјално осјетљивих породица како би се спријечила њихова искљученост из образовних¹³ и ваннаставних активности.
- Обезбиједити стварну, а не формалну инклузију дјеце са сметњама у развоју кроз адекватно прилагођавање и стручну подршку¹⁴.
- Успоставити јасне стандарде поступања у образовним, управним и другим поступцима који се односе на дјецу.
- Унаприједити одговоран јавни дискурс и спријечити стигматизацију појединих група дјеце.
- Успоставити систем редовног праћења ризика од дискриминације у различитим секторима.

3. ПРАВО НА ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ

3.1. Вршење родитељског права

Породичним законом Републике Српске¹⁵ уређен је институт родитељског права, којим је родитељима омогућено да родитељско право врше споразумно. У случајевима када родитељи не живе у заједници, родитељско право могу вршити заједнички уколико закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права, а ако такав споразум не постоји или суд процијени да није у најбољем интересу дјетета, одлуку доноси надлежни суд.

Анализа за примљених предмета показује да у пракси, након престанка брачне или ванбрачне заједнице, родитељи често нису у могућности да постигну договор о питањима која се односе на дијете. У таквим ситуацијама родитељско право најчешће врши родитељ са којим дијете живи, док се судски поступци ради уређења родитељског права и других питања од значаја за дијете неријетко воде у условима израженог конфликта и трају дужи временски период. Током трајања ових поступака дијете остаје у стању правне и емоционалне неизвјесности, што може имати негативан утицај на његов осјећај сигурности и стабилности.

¹³ Предмет број 883-87-2-ПЖ/25

¹⁴ Предмет број 916-94-2-ПЖ/25

¹⁵ Породични закон („Службени гласник Републике Српске“ број: 17/23, Закон о измјенама и допунама Породичног закона број: 27/24, Одлука уставног суда Републике Српске број: У-50/23, 59/24, Одлука Уставног суда Републике Српске, број: У-4/24, 20/25 и Закон о измјени и допуни Породичног закона број: 61/2025)

Иако закон прописује обавезу хитног поступања у предметима који се односе на дјецу, анализа за примљених предмета указује да се судски поступци често продужавају, чиме се отежава благовремена заштита права и интереса дјетета.

Анализа за примљених предмета указује и на потребу јачања сарадње између судова и органа социјалне заштите, нарочито у погледу правовременог прибављања стручних мишљења и процјена које су од значаја за доношење одлука о вршењу родитељског права. Кашњења у поступању и неуједначена пракса додатно продужавају трајање поступака и утичу на правну сигурност дјетета.

3.2. Повјеравање дјетета

Право дјетета да живи у породичном окружењу и да о њему брину родитељи представља једно од основних права и интереса сваког дјетета. У ситуацијама када родитељи не могу постићи споразум о томе код кога ће дијете живјети, одлуку о повјеравању дјетета доноси надлежни суд, у складу са важећим прописима и принципом најбољег интереса дјетета.

У поступцима развода брака суд одлучује о повјеравању дјетета. Закон предвиђа могућност измјене судске одлуке о повјеравању дјетета у случају промијењених околности, међутим анализа за примљених предмета указује да се и ови поступци често воде у дужем временском периоду¹⁶.

Дуготрајност поступака који се односе на повјеравање дјетета и измјену постојећих одлука има директан утицај на стабилност дјетета, нарочито у ситуацијама када се током трајања поступка мијењају животне околности дјетета, укључујући породичне односе, мјесто боравка или образовно окружење. Одсуство благовремене судске одлуке у таквим околностима може додатно угрозити најбољи интерес дјетета.

Анализа за примљених предмета указује на потребу унапређења сарадње између судова и органа социјалне заштите, као и на потребу досљедне примјене начела хитности и ефикасности у поступцима који се односе на повјеравање дјетета. Благовремено доношење одлука и њихово ефикасно извршење представљају кључне предуслове за обезбјеђивање стабилног и сигурног окружења за дијете.

Примјер 1 – Дуготрајно одлучивање о вршењу родитељског права

У за примљеним предметима Омбудсмана за дјецу евидентирани су случајеви у којима родитељи, након престанка заједничког живота, нису постигли споразум о вршењу родитељског права, због чега су покренути судски поступци¹⁷. Током трајања ових поступака, који су се водили дужи временски период, није донесена одлука о кључним

¹⁶ Предмет број: 1133-112-2-ПЖ/25

¹⁷ Предмет број: 51-11-10-ПЖ/25

питањима¹⁸ која се односе на дијете, што је довело до продуженог стања правне и емоционалне неизвјесности.

У таквим околностима дијете је остајало без јасног и стабилног правног оквира у погледу вршења родитељског права, док су родитељски конфликти додатно оптерећивали његов свакодневни живот и развој¹⁹.

Примјер 2 – Повјеравање дјетета и измјена постојећих одлука

У појединим предметима Омбудсман је запримио пријаве које су се односиле на дуготрајне поступке повјеравања дјетета или измјене раније донесених судских одлука о повјеравању²⁰, услед промијењених околности. Иако закон предвиђа могућност измјене одлуке када то захтијева интерес дјетета, поступци су се продужавали због спровођења додатних процесних радњи и прибављања стручних мишљења.

Примјер 3 – Недовољна координација судова и органа социјалне заштите

У запримљеним предметима уочени су и проблеми који се односе на сарадњу између судова и органа социјалне заштите у поступцима који се тичу вршења родитељског права и повјеравања дјетета. Кашњења у достављању мишљења и процјена, као и неуједначена пракса у поступању, доводила су до додатног продужавања трајања поступака²¹. Овакво поступање имало је директан утицај на дијете, продужавајући стање неизвјесности и отежавајући доношење одлука у његовом најбољем интересу.

Анализа запримљених предмета у области вршења родитељског права и повјеравања дјетета указује на то да, упркос јасно дефинисаном нормативном оквиру, у пракси и даље постоје значајни изазови у остваривању права и најбољег интереса дјетета. Дуготрајност судских поступака, високи степен конфликта између родитеља и неуједначена пракса у поступању надлежних органа често доводе до ситуација у којима дијете остаје у стању правне и емоционалне неизвјесности.

Посебно је изражен проблем благовременог доношења и извршења одлука које се односе на вршење родитељског права и повјеравање дјетета, нарочито у случајевима промијењених животних околности дјетета. Изостанак правовремене институционалне реакције може имати дугорочне посљедице по стабилност дјетета и његов осјећај сигурности, те угрозити остваривање његових основних права.

У том смислу, неопходно је досљедно примјењивати принцип најбољег интереса дјетета у свим поступцима, уз поштовање начела хитности и ефикасности. Унапређење сарадње између судова и органа социјалне заштите, као и јачање професионалних капацитета и одговорности свих учесника у поступцима који се

¹⁸ Предмет број: 1328-130-2-ПЖ/25

¹⁹ Предмет број: 1004-109-6-ПЖ/25

²⁰ Предмет број: 51-11-10-ПЖ/25

²¹ Предмет број: 16-05-11-ПЖ/25

односе на дјецу, представљају кључне предуслове за обезбјеђивање стабилног и сигурног окружења у којем се права дјетета могу остваривати у пуном обиму.

3.3. Остваривање личних односа са родитељем

У области остваривања личних односа (виђања) између дјетета и родитеља са којим дијете не живи, анализа за примљених предмета указује на континуиране и системске проблеме у примјени постојећих законских рјешења²². Иако је нормативни оквир унапријеђен и предвиђа јасне механизме за уређивање личних односа, пракса показује да дијете често не остварује право на редован и несметан контакт са оба родитеља²³.

Најчешћи проблеми идентификовани кроз за примљене предмете односе се на дуготрајност поступака пред надлежним органима²⁴, неефикасно извршење донесених одлука, као и изостанак благовремене реакције институција у ситуацијама када један родитељ континуирано онемогућава остваривање личних односа. У таквим околностима дијете се налази у продуженом периоду неизвјесности, без стабилних и предвидивих односа са родитељем са којим не живи.

Посебно забрињава чињеница да се у значајном броју предмета, упркос постојању правоснажних и извршних судских одлука или закључених споразума, лични односи не остварују у пракси²⁵. Тиме се судске одлуке фактички обесмишљавају, а право дјетета на одржавање личних односа са оба родитеља остаје неостварено.

Анализа пријава указује и на незадовољство странака поступањем надлежних органа, нарочито у погледу стручности, непристрасности и професионалног приступа у раду са породицама у високо конфликтним ситуацијама²⁶. Родитељи често указују на недостатак адекватне процјене најбољег интереса дјетета, као и на неуједначену праксу у поступању, што додатно продубљује неповјерење у институције.

Иако су Породичним законом Републике Српске уведени нови институти с циљем унапређења заштите права и интереса дјеце, за примљених предмети указују да нормативне измјене саме по себи нису довољне без досљедне и ефикасне примјене у пракси. Посебно је изражен проблем извршења одлука које се односе на одржавање личних односа, гдје изостанак правовремене реакције надлежних органа има дугорочне негативне посљедице по дијете.

У том смислу, за примљених предмети јасно указују на потребу додатног јачања институционалних капацитета, унапређења међусобне сарадње надлежних органа и континуиране едукације свих стручњака укључених у поступке који се односе на дјецу. Посебну пажњу потребно је посветити сензибилизацији родитеља и институција о

²² Предмет број: 123-4-6-ПЖ/25

²³ Предмет број: 314-27-5-ПЖ/25

²⁴ Предмет број: 1004-109-6-ПЖ/25

²⁵ Предмет број: 51-11-10-ПЖ/25

²⁶ Предмет број: 884-88-8-ПЖ/25

обавези поступања у најбољем интересу дјетета, уз јасно стављање права дјетета у фокус сваког поступања.

Наведени примјери из праксе илуструју најчешће проблеме идентификоване кроз анализу заprimљених предмета и указују на обрасце поступања који имају директан утицај на остваривање права дјетета. Иако се ради о појединачним случајевима, они јасно одражавају шире системске изазове у области остваривања личних односа између дјетета и родитеља, нарочито у погледу благовремености и ефикасности поступања надлежних органа.

Примјер 1 – Онемогућавање одржавања личних односа током трајања поступака

У заprimљеним предметима Омбудсмана за дјецу забиљежени су случајеви у којима дијете дужи временски период не остварује личне односе са родитељем са којим не живи, услед дуготрајних поступака пред надлежним органима²⁷. У појединим ситуацијама, иако не постоје формалне препреке за остваривање контакта, поступци доношења или извршења одлука трају мјесецима, што у пракси доводи до фактичког прекида односа између дјетета и једног родитеља²⁸.

Такво поступање има за посљедицу продужено стање неизвјесности за дијете и нарушавање континуитета породичних односа, при чему право дјетета на одржавање личних односа са оба родитеља остаје неостварено.

Примјер 2 – Неизвршавање донесених одлука и споразума о виђању

У одређеном броју предмета Омбудсман је заprimио пријаве које се односе на непоштовање правоснажних и извршних одлука, као и споразума о одржавању личних односа закључених пред надлежним органима²⁹. Упркос постојању формалних аката којима су лични односи уређени, у пракси долази до њиховог континуираног неизвршавања од стране једног родитеља.

Овакве ситуације резултирају додатним покретањем поступака, продужавањем родитељског конфликта и додатним оптерећењем дјетета, које остаје ускраћено за редован контакт са једним родитељем.

Анализа заprimљених предмета, као и наведени примјери из праксе, указују на постојање континуираних и понављајућих проблема у остваривању права дјетета на одржавање личних односа са оба родитеља. Иако нормативни оквир предвиђа механизме заштите права и интереса дјетета, уочени пропусти у погледу благовременог и ефикасног поступања надлежних органа доводе до ситуација у којима се ово право у пракси не остварује.

Посебно забрињава чињеница да дуготрајни поступци и неизвршавање донесених одлука имају директне и дугорочне посљедице по дијете, продужавајући стање несигурности и изложености родитељским конфликтима. У таквим околностима,

²⁷ Предмет број: 16-05-11-ПЖ/25

²⁸ Предмет број: 1595-149-6-ПЖ/25

²⁹ Предмет број: 51-11-10-ПЖ/25

најбољи интерес дјетета често остаје у другом плану у односу на процедуралне и институционалне препреке.

У том смислу, неопходно је континуирано унапређивати праксу поступања надлежних органа, јачати међуинституционалну сарадњу и осигурати досљедну примјену постојећих законских рјешења. Посебан акценат потребно је ставити на правовремено и ефикасно извршење одлука које се односе на остваривање личних односа, како би се дјетету обезбиједила стабилност, континуитет породичних односа и заштита права у складу са његовим најбољим интересом.

4. ЗАШТИТА ДЈЕЦЕ ОД НАСИЉА

Заштита дјеце од насиља, занемаривања и злостављања захтијева правовремено препознавање ризика и ефикасно, координисано дјеловање свих надлежних институција. Доступни подаци и поступања у пракси указују да насиље над дјецом и међу дјецом и даље представља озбиљан проблем, који се испољава у различитим облицима и окружењима, укључујући породицу, школу и дигитални простор.

Према подацима Министарства унутрашњих послова Републике Српске³⁰, од почетка 2025. године евидентирано је укупно 117 малољетних жртава различитих облика насиља. Од тог броја, највећи број дјеце идентификован је као жртве насиља у породици, док су забиљежени и случајеви сексуалног насиља, занемаривања, злостављања, инцеста и трговине људима. Ови подаци потврђују да су дјеца често изложена вишеструким облицима насиља, те да насиље не представља изолован инцидент, већ континуирани ризик по њихову безбједност и развој.

Искуства из праксе показују да насиље над дјецом није увијек правовремено препознато, нарочито у ситуацијама када се ради о индиректној изложености насиљу или понашањима која се погрешно релативизују као васпитне мјере, дисциплински поступци или појединачни инциденти. Изостанак ране реакције често доводи до продужене изложености дјетета насиљу и продубљивања негативних посљедица.

Илустративан је случај пријављен Институцији Омбудсмана за дјецу³¹, у којем је мајка ученика седмог разреда основне школе указала на поступање наставнице која дјетету није дозволила одлазак у тоалет, иако је дијете на то више пута указивало као потребно. Такво поступање изазвало је код дјетета реакцију немогућности контроле бешике а потом осјећај понижења, страха и стида пред вршњацима, након чега је дијете било повучено и узнемирено. Изостала је правовремена и адекватна реакција школе, а разговор са школским педагогом није резултирао потребном подршком дјетету. Тек након вишеструких обраћања Омбудсмана за дјецу, покренут је дисциплински поступак против наставнице и изречена мјера којом јој је онемогућено даље предавање том одјељењу. Овај примјер указује на значај благовремене реакције и одговорности одраслих у образовним установама, јер изостанак адекватног поступања може директно угрозити добробит дјетета.

Посебан изазов у систему заштите представља неуједначено поступање и недовољна координација између школе, центара за социјални рад, здравственог система и других надлежних субјеката. У одређеним случајевима уочава се пребацивање одговорности између институција или избјегавање поступања, што доводи до закашњеле или неефикасне заштите дјетета.

Савремени облици насиља, посебно насиље у дигиталном окружењу, додатно отежавају препознавање и реаговање. Дјеца су све чешће изложена вријеђању, искључивању, понижавању и другим облицима насиља путем интернета, а посљедице

³⁰ https://mup.vladars.rs/lat/informisanje-javnosti/novost/41393/?utm_source=chatgpt.com#jumtopost

³¹ Предмет број: 76-42-11-ПЖ/25

таквих искустава могу бити дуготрајне, нарочито уколико изостане правовремена подршка одраслих. Неправовремена или неадекватна реакција система може код дјеце створити осјећај страха, кривице и неповјерења у институције, али и послати поруку да је насиље прихватљив начин рјешавања конфликта. Дугорочне посљедице могу укључивати поремећаје емоционалног и социјалног функционисања, појаву анксиозности, депресије, проблема у понашању, па и самоповређивања.

4.1. Вршњачко насиље

Вршњачко насиље представља један од најчешћих и најсложенијих облика повреде права дјетета, јер се одвија у окружењима у којима дијете треба да се осјећа сигурно – првенствено у школи, али и у дигиталном простору, спортским и другим друштвеним срединама. Оно обухвата физичко, психичко, вербално и дигитално насиље, као и социјално искључивање, пријетње, понижавања и друге облике намјерног угрожавања достојанства и интегритета дјетета од стране вршњака.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао у значајном броју предмета који се односе на вршњачко насиље, најчешће по притужбама родитеља. Запримљени предмети указују да се вршњачко насиље и даље често не препознаје правовремено, да се у почетним фазама релативизује или тумачи као „сукоб међу дјецом“, те да реакције надлежних институција неријетко касне или нису довољно свеобухватне.

Посебан проблем представља чињеница да се насиље често понавља и ескалира, нарочито у ситуацијама када изостане јасна и досљедна примјена прописаних мјера. Дјеца – жртве насиља неријетко осјећају страх од пријављивања због бојазни од одмазде, додатне стигматизације или неповјерења у институције, док дјеца – извршиоци насиља остају без адекватне васпитне и стручне интервенције.

Савремене технологије додатно компликују проблем вршњачког насиља. Дигитално насиље омогућава континуирано излагање дјетета понижавању и узнемиравању, често изван контроле школе и породице, чиме се продужава трајање насиља и појачавају његове посљедице. Дуготрајна изложеност вршњачком насиљу може довести до озбиљних посљедица по ментално здравље дјетета, укључујући анксиозност, депресивне симптоме, повлачење из социјалних односа, пад школског успјеха, па и самоповређивање или суицидалне мисли.

Анализа предмета показује да кључни изазови у поступању по случајевима вршњачког насиља произлазе из недовољне координације између школе, родитеља и надлежних институција, неуједначене праксе у документовању и вођењу поступака, као и изостанка континуираног праћења дјеце укључене у насиље – како жртава, тако и извршилаца.

Иако су у одређеном броју случајева школе предузимале законом прописане мјере, у пракси су уочени пропусти у погледу благовременог обавјештавања родитеља, формализације донесених одлука и досљедне примјене васпитно-дисциплинских

мјера. Такви пропусти могу додатно нарушити осјећај сигурности дјече и повјерење родитеља у образовни систем.

Закључно, вршњачко насиље захтијева системски, превентивни и мултисекторски приступ, заснован на раној идентификацији ризичних понашања, јасно дефинисаним процедурама поступања и континуираној сарадњи свих релевантних актера. Посебан акценат потребно је ставити на јачање превентивних програма у школама, едукацију дјече, родитеља и наставног особља, као и на стварање сигурног окружења у којем ће дијете моћи да пријави насиље без страха и са пуним повјерењем да ће бити заштићено.

Примјери из праксе

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао у више предмета који указују на сложеност и тежину вршњачког насиља, као и на различите обрасце реаговања надлежних институција.

У једном случају запримљена је пријава која се односила на физички сукоб између ученика³², након којег је једном ученику усмено саопштено да не долази у школу, без доношења писаног рјешења и без документованог поступкаведеног према прописима. Накнадно је утврђено да су школа и надлежни органи предузели одређене мјере, укључујући разговоре са ученицима и родитељима, те изрицање васпитно-дисциплинске мјере искључења из школе. Иако су мјере формално спроведене, предмет је указао на пропусте у погледу правовременог информисања родитеља, документовања поступања и транспарентности процеса, што је додатно нарушило повјерење родитеља и осјећај сигурности дјетета.

У другом предмету, поводом озбиљног облика вршњачког насиља који је укључивао употребу хладног оружја³³, Омбудсман за дјецу је остварио комуникацију са Центром за социјални рад и надлежним тужилаштвом. У поступку је утврђено да су мјере према малољетним учесницима насиља предузете тек након пријаве и покретања кривичног поступка, док превентивне и координисане активности у школи и локалној заједници нису биле евидентиране. Овај случај је указао на недостатке у раном препознавању ризичних понашања и потребу јачања превентивног дјеловања прије ескалације насиља.

Забилежен је и случај дуготрајног вршњачког насиља у основној школи³⁴, који је, према доступним информацијама, трајао дужи временски период прије него што су надлежне институције реаговале. Након јавног указивања на проблем, укључени су просвјетна инспекција, Центар за социјални рад и надлежно тужилаштво, те су наложене мјере ради отклањања утврђених неправилности. Овај предмет је посебно указао на ризике касног реаговања и на потребу континуираног праћења ситуације у школама, а не искључиво поступања по инциденту.

³² Предмет број: 20-5-9-ПЖС/25

³³ Предмет број: 1230-122-2-ПЖ/25

³⁴ Предмет број: 1556-14-5-ПЖС/25

Као примјер позитивне праксе забиљежен је случај³⁵ у којем је школа, након пријаве вршњачког насиља, одмах организовала разговоре са ученицима, родитељима и наставним особљем, уз укључивање стручне службе школе. Паралелно су предузете мјере подршке дјетету – жртви, као и васпитне мјере према дјетету – извршиоцу насиља, уз континуирано праћење ситуације. Овакав приступ показује да правовремена и координисана реакција може спријечити ескалацију насиља и допринијети заштити права дјете.

Наведени примјери из праксе потврђују закључке из претходног дијела текста да вршњачко насиље не представља изоловане инциденте, већ сложен проблем који захтијева правовремено, координисано и досљедно поступање свих надлежних актера. Разлике у начину реаговања институција, од благовремених и свеобухватних интервенција до закашњелих и формално непотпуних поступака, директно утичу на степен заштите права дјетета, осјећај сигурности дјете и повјерење родитеља у систем заштите. Ови случајеви јасно указују на потребу јачања превентивних механизма, унапређења међуинституционалне сарадње и досљедне примјене прописаних процедура у свим ситуацијама вршњачког насиља.

4.2. Насиље у дигиталном окружењу

Насиље у дигиталном окружењу међу дјецом постаје све присутнији и сложенији облик угрожавања права дјетета, нарочито услед интензивне употребе интернета, друштвених мрежа и дигиталних платформи. Овај облик насиља често се јавља у комбинацији са психичким и социјалним насиљем, остављајући дугорочне посљедице по ментално здравље, емоционални развој и осјећај сигурности дјетета.

Најчешћи облици насиља у дигиталном окружењу укључују вријеђање, узнемиравање, пријетње, слање увредљивих и пријетећих порука, ширење неистинитих или понижавајућих садржаја, подстицање на мржњу и насиље, као и повреде права на приватност кроз неовлаштено објављивање личних података, фотографија или информација о породичним приликама дјетета. Дигитално насиље се нарочито често јавља међу вршњацима, при чему анонимност и физичка удаљеност у онлине простору починиоцима дају осјећај некажњивости и подстичу перфидније облике насилног понашања.

Дјеца су, због недовољне едукације и свијести о ризицима дигиталног окружења, посебно рањива и изложена различитим облицима злоупотребе. Повећана употреба мобилних телефона и самостално кориштење интернета, нарочито код старије дјете и адолесцената, препознају се као значајни фактори ризика. Иако су у пракси уведена различита правила о кориштењу мобилних уређаја у школама, став Омбудсмана за дјецу је да сама забрана није довољна, већ да је неопходно системски развијати

³⁵ Предмет број: 1492-142-5-ПЖ/25

дигиталне компетенције, одговорно понашање и свијест о правима и обавезама дјеце у дигиталном простору³⁶.

Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске је у школској 2025/2026. години спровела истраживање „Сигуран клик“³⁷, реализовано у васпитно-образовним установама широм Републике Српске, са циљем да се утврди у којој мјери дјеца познају правила кориштења дигиталних технологија, препознају ризике и начине заштите, те како доживљавају своју сигурност у дигиталном окружењу.

Резултати истраживања указују на јасне разлике по узрасту. Ученици нижих разреда основне школе интернет користе краће и под израженијом родитељском контролом, док су ученици виших разреда основне и средњих школа знатно више изложени дигиталном насиљу. Значајан број ученика наводи да је примао увредљиве или пријетеће поруке, да су били изложени вријеђању или да су добијали поруке од непознатих особа, укључујући позиве на сусрете уживо. Посебно забрињава податак да дио дјеце није сигуран да ли су њихова искуства представљала дигитално насиље, што указује на недовољно развијену способност препознавања насилних образаца понашања.

Подаци прикупљени од запослених у школама потврђују да дигитално насиље постоји у свим узрастима, али да често остаје непријављено, што је повезано са недовољном укљученошћу родитеља, неуједначеном едукацијом наставног кадра и изостанком систематског приступа превенцији. Такође је уочено да се механизми ванинституционалне подршке, укључујући полицију и специјализоване сервисе, најчешће активирају тек након озбиљних инцидената, што указује на потребу њихове веће доступности и видљивости.

Анализа прикупљених података јасно указује на слабости постојећег система заштите, које се огледају у неуједначеној родитељској контроли, ограниченом ангажману школе у раној превенцији, као и недовољно развијеној међусекторској сарадњи. Дјеца често не траже помоћ због страха од реакције околине, стигматизације или неповјерења у институције, док селективно и сензационалистичко медијско извјештавање додатно отежава стварање реалне слике о обиму и карактеру дигиталног насиља.

Ефикасна превенција и заштита дјеце од насиља у дигиталном окружењу захтијевају системски и координисан приступ, који подразумијева континуирану едукацију и оснаживање дјеце, јачање улоге родитеља кроз подршку и информисање, обуку наставног и стручног кадра за правовремено препознавање и реаговање, те унапређење сарадње свих релевантних институција. Посебан значај има укључивање дјеце у креирање правила и мјера које се односе на дигитални простор, у складу са принципом најбољег интереса дјетета.

Само свеобухватан, досљедан и координисан систем може допринијети смањењу ризика, јачању дигиталне сигурности дјеце и стварању дигиталног окружења које је безбједно, подржавајуће и усмјерено на здрав развој дјетета.

³⁶ Препорука број: 1375-5/24 и 1376-6/24

³⁷ Посебан извјештај број: 1645-3- И/25

1. Истраживање о искуствима дјеце у дигиталном окружењу³⁸

Ради прибављања емпиријских података о начину кориштења дигиталних технологија, искуствима дјеце у онлине простору и капацитетима система заштите, Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске је у школској 2025/2026. години спровела истраживање под називом „Сигуран клик“. Истраживање је реализовано у васпитно-образовним установама широм Републике Српске и представља један од кључних извора података за сагледавање савремених ризика по права дјетета у дигиталном контексту.

Истраживањем је обухваћено укупно 2.456 ученика, од чега 1.093 ученика основних школа и 1.363 ученика средњих школа. У основним школама учествовали су ученици трећег, четвртог, петог и шестог разреда, док су у средњим школама обухваћени ученици првог разреда. Поред дјеце, у истраживању су учествовали родитељи, одјељенске старјешине, стручне службе и други запослени у школама, чиме је омогућено сагледавање проблема из више перспектива.

Методолошки приступ био је прилагођен узрасту и улози испитаника. Са млађим ученицима истраживање је спроведено у школским условима, уз кориштење узрасно прилагођених упитника и подршку наставног особља. Ученици средњих школа анкетирани су путем онлине упитника, док су родитељи и запослени у школама попуњавали писане упитнике који су се односили на уочена понашања, постојеће праксе реаговања и превентивне активности у школском окружењу.

Резултати истраживања указују на изражене разлике у искуствима дјеце у дигиталном простору у зависности од узраста, степена самосталности и присутности одраслих у праћењу дигиталних активности. Уочено је да са узрастом расте интензитет кориштења дигиталних технологија, али и сложеност ситуација са којима се дјеца сусрећу. Посебно је значајно запажање да дио дјеце нема јасно развијене критеријуме за препознавање неприхватљивих и ризичних понашања у дигиталном простору, што може довести до одлагања тражења помоћи или изостанка пријављивања.

Подаци прикупљени од запослених у школама указују на постојање потребе за додатним оснаживањем наставног и стручног кадра, нарочито у погледу препознавања раних сигнала проблема и примјене превентивних мјера. Такође је уочено да сарадња са родитељима није уједначена, те да не постоји систематски приступ едукацији свих актера укључених у заштиту дјеце у дигиталном окружењу.

На основу спроведеног истраживања, може се закључити да су постојећи механизми заштите дјеце у дигиталном простору фрагментисани и недовољно повезани, те да је неопходно њихово даље унапређење кроз координисано дјеловање надлежних институција, образовног система и породице. Истраживање је потврдило потребу за континуираним праћењем промјена у дигиталним навикама дјеце и прилагођавањем мјера заштите савременим изазовима.

На основу налаза истраживања, Омбудсман за дјецу Републике Српске указује на потребу:

³⁸ Посебан извјештај број: 1645-3- И/25

- систематског увођења едукативних садржаја о дигиталним технологијама у образовни систем, прилагођених узрасту дјеце;
- јачања компетенција родитеља за разумијевање дигиталног окружења и активно учешће у заштити дјеце;
- додатне обуке наставног и стручног кадра ради унапређења превентивног дјеловања и правовременог реаговања;
- успостављања јасних и уједначених процедура поступања у школама;
- континуираног праћења и евалуације мјера заштите дјеце у дигиталном простору.

Након спроведеног истраживања, упућене су кључне препоруке надлежним органима у циљу унапређења поступања у наведеној области.

2 . Заштита приватности дјеце у савременом и дигиталном контексту

Савремени друштвени и технолошки развој доноси нове изазове у остваривању и заштити права дјеце на приватност, нарочито у дигиталном и јавном простору³⁹. Поред традиционалних облика повреде приватности, све су присутније ситуације у којима се лични подаци, фотографије, видео-записи и информације о дјечи дијеле путем друштвених мрежа, дигиталних платформи и медија, често без сагласности дјетета или адекватне процјене могућих посљедица.

У пракси Институције Омбудсмана за дјецу Републике Српске забиљежене су ситуације у којима је право дјеце на приватност доведено у питање кроз јавно изношење осјетљивих информација, нарочито у контексту извјештавања о вршњачком насиљу, породичним проблемима или хуманитарним активностима⁴⁰. Иако је уочљив напредак у одговорнијем приступу медија у односу на раније периоде, и даље постоје случајеви у којима интерес јавности или сензационализам претеже над правом дјетета на достојанство и заштиту идентитета.

Посебан изазов представља заштита приватности дјеце у образовним установама, гдје се обрађују подаци о образовању, здравственом стању и породичним околностима дјеце. Ови подаци морају бити заштићени од неовлашћеног приступа и непримјерене употребе, уз јасно дефинисане процедуре и одговорности свих запослених у васпитно-образовном систему.

У дигиталном окружењу, право дјеце на приватност додатно добија на значају, имајући у виду све раније и интензивније укључивање дјеце у онлине комуникацију. Дјеца често нису у потпуности свјесна дугорочних посљедица дијељења личних информација, док родитељи и други одрасли неријетко објављују садржаје о дјечи без разматрања могућих ризика. У том контексту, од посебне је важности јачање дигиталне писмености

³⁹ Предмет број: 953-98-5-ПЖ/25

⁴⁰ Предмет број: 914-93-5-ПЖ/25

и свијести о заштити приватности код дјеце, родитеља и стручњака који раде са дјецом.

Забрињавајућа је и појава укључивања дјеце у политичке активности и кампање, при чему се њихова приватност и најбољи интерес не узимају у довољној мјери у обзир. Дјеца не смију бити средство за остваривање политичких или других интереса одраслих, те је неопходно досљедно поштовање међународних стандарда и домаћих прописа који штите дијете од таквих злоупотреба.

Заштита приватности дјеце у савременом контексту захтијева континуирану сарадњу законодавних органа, образовних и социјалних институција, медија и породице. Само кроз јасно дефинисана правила, одговорно поступање и сталну едукацију свих актера могуће је обезбиједити да право дјетета на приватност буде досљедно поштовано и да представља стварну заштиту сигурности, достојанства и здравог развоја дјеце.

4.3. Насиље у породици

Насиље у породици представља један од најозбиљнијих облика угрожавања права дјетета, с обзиром на то да се дешава у окружењу које би требало да буде примарно сигурно и заштитно. Дјеца се у овим ситуацијама појављују као директне жртве насиља, али и као индиректне жртве, када су присутна насиљу над другим члановима породице. Оба облика изложености имају озбиљне и дугорочне посљедице по психички, емоционални и социјални развој дјетета.

У извјештајном периоду, пред Институцијом Омбудсмана за дјецу Републике Српске процесуирано је више предмета који се односе на насиље у породици, у којима су дјеца идентификована као посебно рањива категорија. Запримљене пријаве родитеља указивале су на различите облике повреде права дјеце, укључујући физичко и психичко насиље, занемаривање, неадекватне хигијенске и животне услове, као и недовољну или неправовремену реакцију надлежних институција.

Званични подаци Министарства породице, омладине и спорта Републике Српске⁴¹, прикупљени на основу евиденција Министарства унутрашњих послова и центара за социјални рад, потврђују да насиље у породици и даље представља изражен проблем. У пријављеним случајевима евидентиран је значајан број дјеце као жртава насиља, при чему су дјеца често погођена насиљем већ у најранијем узрасту. Посебно забрињава чињеница да су многа дјеца истовремено изложена вишеструким облицима насиља или су дугорочно присутна у насилном породичном окружењу, што додатно повећава ризик од трајних посљедица по њихово ментално здравље.

Анализа појединачних случајева указује на уочене пропусте у раду надлежних органа, нарочито у погледу доношења формалних одлука, правовременог информисања

⁴¹ <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible1>

родитеља, регулисања контаката између дјетета и родитеља, као и документовања и праћења предузетих мјера заштите. У одређеним ситуацијама, недостатак координације и неуједначено поступање институција довели су до додатне несигурности дјетета и продубљивања трауме, умјесто да се обезбиједи ефикасна и правовремена заштита.

Истовремено, забиљежени су и примјери у којима је, након интервенције Омбудсмана за дјецу, извршен надзор над радом надлежних органа, наложено отклањање уочених недостатака и предузете мјере појачаног надзора над остваривањем родитељског права, што потврђује значај правовременог реаговања и институционалне одговорности у заштити дјеце од насиља.

Насиље у породици захтијева системски, координисан и досљедан приступ свих релевантних актера – центара за социјални рад, образовних и здравствених установа, полиције, правосуђа и других надлежних институција. Посебан нагласак мора бити стављен на рану идентификацију ризика, континуирану психосоцијалну подршку дјечи и породицама, те редовно праћење ефеката предузетих мјера, како би се обезбиједио најбољи интерес дјетета и спријечило понављање насиља.

Примјери из праксе

У пракси Институције Омбудсмана за дјецу Републике Српске забиљежени су бројни случајеви насиља у породици у којима су дјеца била директне или индиректне жртве, а који указују на сложеност ових ситуација и потребу за благовременим и координисаним поступањем надлежних органа.

У једном од предмета, Омбудсман за дјецу поступао је по пријави родитеља због сумње на психичко и физичко насиље над малољетним дјететом⁴², као и занемаривање основних потреба дјетета од стране другог родитеља. Из прикупљене документације произлазило је да је дијете дужи временски период било изложено емоционалној нестабилности и несигурном породичном окружењу, док реакција надлежног центра за социјални рад није била праћена доношењем формалних рјешења нити јасним планом праћења и подршке дјетету.

Посебно је проблематичан случај⁴³ у којем је једно од дјеце, без знања и сагласности законског старатеља, смјештено у психијатријску установу, без адекватног информисања родитеља о разлозима, трајању и циљевима таквог смјештаја. У овом предмету утврђено је да нису постојали јасни писани акти којима би се регулисали контакти родитеља и дјетета, нити докази о континуираном праћењу положаја дјетета након измјене облика бриге. Интервенцијом Омбудсмана затражено је очитовање надлежног центра за социјални рад, као и документација о предузетим мјерама заштите у складу са важећим прописима. На захтјев Омбудсмана за дјецу ресорно министарство је извршило надзор над поступањем центра за социјални рад, и након

⁴² Предмет број: 670-63-7-ПЖ/25

⁴³ Предмет број: 670-63-7-ПЖ/25

уочених бројних неправилности у раду наложило предузимање одређених активности и мјера.

У другом предмету, поступање је вођено због вишеструких пријава насиља у породици⁴⁴, у којима су дјеца била свједоци физичког и вербалног насиља над једним од родитеља. Иако су одређене мјере заштите биле предузете, утврђено је да нису постојали механизми систематског праћења ефеката тих мјера, нити је дјеци обезбијеђена континуирана психосоцијална подршка. Овакво поступање додатно је повећало ризик од поновне виктимизације дјеце и продужења негативних посљедица по њихово ментално здравље.

Забилежени су и случајеви у којима је, након обраћања Омбудсману за дјецу, извршен надзор над радом надлежних институција, утврђени пропусти у поступању и наложене мјере за њихово отклањање, укључујући појачан надзор над остваривањем родитељског права и обавезу редовног извјештавања о стању дјетета. Ови примјери потврђују да је правовремена реакција и јасна институционална одговорност од кључног значаја за ефикасну заштиту дјеце од насиља у породици.

Наведени примјери из праксе јасно осликавају системске изазове у поступању надлежних институција у случајевима насиља у породици, посебно када је ријеч о правовремености, формализацији одлука и континуираном праћењу положаја дјетета. Они потврђују да изостанак координисаног и досљедног институционалног дјеловања може довести до додатне трауматизације дјеце и повећаног ризика од поновне изложености насиљу, те указују на потребу јачања механизма заштите у складу са принципом најбољег интереса дјетета.

4.4. Занемаривање дјеце

У посматраном извјештајном периоду, пред Институцијом Омбудсмана за дјецу Републике Српске евидентиран је значајан број предмета који се односе на сумњу у занемаривање дјеце, што потврђује да овај облик повреде права дјетета и даље представља озбиљан изазов у пракси система заштите. Занемаривање се јавља у ситуацијама када основне животне потребе дјетета нису задовољене на адекватан, правовремен и континуиран начин, чиме се угрожава његов физички, психички и емоционални развој.

У складу са Протоколом за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања, занемаривање се дефинише као изостанак одговарајуће бриге и његе дјетета, односно пропуст у задовољавању његових развојних, здравствених, образовних и емоционалних потреба, без обзира на постојање или непостојање намјере учиниоца. Протокол јасно указује да занемаривање може имати различите облике – физичко,

⁴⁴ Предмет број: 768-74-5-ПЖ/25

емоционално, здравствено и образовно – који се у пракси често јављају истовремено и међусобно преплићу.

Искуства из праксе Омбудсмана за дјецу указују да је препознавање занемаривања посебно отежано у случајевима у којима не постоје видљиви или трајни показатељи угрожености, већ се занемаривање испољава кроз повремене или ситуационе пропусте у бризи. У таквим околностима, процјена се неријетко заснива на тренутном стању дјетета, при чему се чињеница да је дијете здравствено уредно, адекватно ухрањено или потиче из функционалне породице може погрешно тумачити као показатељ да елементи занемаривања не постоје.

Међутим, Протокол обавезује надлежне субјекте да у сваком појединачном случају изврше свеобухватну процјену ризика, која не подразумијева само утврђивање тренутног стања дјетета, већ и сагледавање континуитета бриге, породичних околности, нивоа надзора и потенцијалних ризика по безбједност дјетета. Изостанак јасне намјере учиниоца не искључује постојање занемаривања, већ управо захтијева додатни степен професионалног опреза и континуирано праћење.

Анализа за примљених предмета показује да је у појединим случајевима неопходно обезбиједити појачан надзор и праћење, чак и када иницијална процјена не указује на постојање основа за хитно поступање. Протокол посебно наглашава обавезу координисаног дјеловања центара за социјални рад, здравствених и образовних установа, као и других релевантних институција, с циљем правовременог реаговања и превенције даљег угрожавања права дјетета.

Занемаривање дјетета, иако често мање видљиво од других облика насиља, представља озбиљну повреду права дјетета и захтијева досљедну примјену прописаних протокола, континуирану процјену ризика и координисано дјеловање свих субјеката система заштите, како би се у сваком случају обезбиједио најбољи интерес дјетета.

Примјери из праксе

У једном предмету за примљеном у извјештајном периоду, Омбудсман за дјецу је поступао по анонимној пријави због сумње на занемаривање малољетног дјетета млађег узраста⁴⁵. Дијете је више пута затечено без одговарајућег надзора и у ризичном окружењу. Иако је приликом иницијалне процјене утврђено да је дијете здравствено уредно и адекватно ухрањено, случај је указао на потребу примјене свеобухватне процјене ризика и континуираног праћења, у складу са Протоколом, имајући у виду могућност понављања ризичних ситуација.

У другом предмету, Омбудсман за дјецу је поступао по пријави због образовног занемаривања дјетета⁴⁶, јер дијете дужи временски период није редовно похађало наставу. Утврђено је да изостанци нису били оправдани здравственим или другим објективним разлозима, већ су посљедица пропуста мајке у вршењу родитељских обавеза и изостанка сарадње са школом. Овај случај је указао на повреду права дјетета на образовање и потребу предузимања мјера надзора и подршке породици.

⁴⁵ Предмет број: 507-46-4-ПЖ/25

⁴⁶ Предмет број: 141-1-7-ПЖС/25

Наведени примјери из праксе потврђују да се занемаривање дјеце често испољава кроз различите, на први поглед неповезане облике, те да захтијева правовремено препознавање, свеобухватну процјену ризика и досљедну примјену Протокола за заштиту дјеце од насиља, занемаривања и злостављања. Изостанак континуираног праћења и превентивног дјеловања може довести до продуженог угрожавања права дјетета, нарочито у погледу његове безбједности, развоја и образовања.

4.5. Сексуално насиље и сексуално искориштавање дјеце

Сексуално насиље над дјецом представља један од најтежих облика повреде дјечијих права, са дуготрајним и често трајним посљедицама по физичко, психичко и емоционално здравље дјетета. Досадашња искуства и пракса указују да су починиоци најчешће особе из дјететовог ближег окружења, којима дијете вјерује, што додатно отежава препознавање, пријављивање и процесуирање ових кривичних дјела. Посљедице сексуалног насиља код дјеце манифестују се кроз различите облике емоционалних и понашајних промјена, психосоматске сметње, дефанзивне механизме и нарушене социјалне односе, због чега је неопходан посебан степен заштите и пажње у свим фазама поступања.

Због осјећаја страха, срама и неповјерења, дјеца се ријетко самоиницијативно обраћају надлежним институцијама, што намеће обавезу свим професионалцима који долазе у контакт с дјецом – укључујући наставнике, васпитаче, тренере и друге – да буду адекватно обучени за препознавање индикатора сексуалног насиља и правилно поступање у складу са прописаним процедурама. У том контексту, поступци према дјечи жртвама морају бити прилагођени узрасту и потребама дјетета, уз максимално поштовање права на приватност и достојанство, како би се избјегла секундарна виктимизација.

Међународни стандарди, укључујући Препоруку Комитета министара Савјета Европе Р(91)11 о сексуалном искориштавању дјеце⁴⁷, наглашавају обавезу држава да осигурају превентивне мјере кроз образовни систем, заштиту приватности дјеце у судским и административним поступцима, те ефикасно процесуирање свих облика сексуалног искориштавања, укључујући производњу и дистрибуцију материјала сексуалног злостављања дјеце. Посебан акценат ставља се на мултисекторски приступ, који подразумијева координисано дјеловање полиције, правосуђа, центара за социјални рад, здравствених и образовних установа.

⁴⁷ <https://rm.coe.int/168046e1e7>

Подаци надлежних органа⁴⁸ указују да су у извјештајном периоду евидентирани случајеви сексуалног насиља, сексуалног искориштавања дјеце за порнографију, инцеста и трговине дјецом, као и оперативне активности усмјерене на откривање и сузбијање ових кривичних дјела, укључујући међународну полицијску сарадњу и одузимање дигиталних уређаја коришћених у извршењу кривичних дјела. Ови подаци потврђују да дигитално окружење представља додатни простор ризика, али и потребу за континуираним надзором и превентивним дјеловањем.

У пракси Омбудсмана за дјецу забиљежени су и случајеви сумњивог понашања према дјеци у јавном простору⁴⁹, који, иако не морају увијек резултирати потврдом постојања кривичног дјела, захтијевају правовремену реакцију и укључивање надлежних институција. Овакви примјери указују на значај раног реаговања, информисања родитеља и дјеце, те координисаног дјеловања свих субјеката система заштите, у складу са принципима пружања психосоцијалне подршке и превенције потенцијалног сексуалног искориштавања.

Заштита дјеце од сексуалног насиља и искориштавања захтијева холистички и мултисекторски приступ, у којем се превентивне мјере, правовремена институционална реакција и континуирана психолошка подршка међусобно допуњују. Ефикасна заштита подразумијева досљедну примјену важећих протокола, адекватну казнену политику и стално подизање свијести свих актера који долазе у контакт с дјецом, с циљем обезбјеђивања сигурног окружења у којем се права и најбољи интерес дјетета досљедно штите.

4.6. Забрана физичког кажњавања дјеце

Правни оквир у Републици Српској јасно штити дјецу од физичког и психичког кажњавања. Члан 90. Породичног закона Републике Српске забрањује физичко и психичко кажњавање дјеце, укључујући свако понижавање, те прописује мјере заштите у случајевима занемаривања или злостављања, укључујући могућност одузимања дјетета од родитеља и његово повјеравање другом родитељу, другој особи или одговарајућој установи. Ове одредбе представљају чврст правни темељ за заштиту дјечијих права и јасно успостављају границе дозвољеног понашања одраслих према дјеци.

Иако закон изричито забрањује физичко кажњавање, пракса показује да се оно и даље појављује у одређеним породицама, често под утицајем друштвених стереотипа, митова и културних увјерења која физичко кажњавање не препознају као облик насиља, већ као прихватљиву васпитну мјеру. Такви ставови отежавају досљедну

⁴⁸ <https://mup.vladars.rs/lat/informisanje-javnosti/novost/41503>

⁴⁹ Предмет број: 120-36-10-ПЖС/25

примјену законских забрана у свакодневном животу и указују на потребу за континуираном сензибилизацијом родитеља и шире заједнице о штетности оваквих метода и важности ненасилних облика васпитања.

Забрана физичког кажњавања дјеце има и снажну превентивну улогу, јер јасно шаље поруку нулте толеранције на насиље и доприноси промјени друштвених норми и васпитних образаца. Међутим, њена пуна ефикасност зависи од досљедне примјене закона, али и од развоја политика које родитељима пружају подршку у примјени позитивног родитељства, укључујући савјетодавни рад, ране интервенције и доступност програма родитељске подршке.

Изазови у имплементацији законских одредби и даље постоје, због чега Омбудсман за дјецу истиче значај јачања капацитета надлежних институција, правовременог реаговања у ризичним ситуацијама и унапређења међусекторске сарадње између система социјалне заштите, образовања, здравства и правосуђа. Такав координисан приступ омогућава благовремено препознавање проблема и пружање адекватне подршке породицама прије ескалације насиља.

Заштита дјеце од физичког и психичког кажњавања захтијева не само постојање законског оквира, већ и дугорочну промјену друштвених ставова и свакодневних пракси. Едукација родитеља, континуирана подршка институција и промоција позитивног родитељства представљају кључне мјере за спречавање кажњавања дјеце и обезбјеђивање њиховог сигурног, здравог и достојанственог одрастања.

4.7. Насиље у спорту

Спорт би требао представљати простор здравог развоја, учења тимског рада, поштовања правила и међусобног уважавања. Међутим, у пракси се биљеже ситуације у којима су дјеца у спортским активностима изложена различитим облицима насиља – вербалном, психичком, физичком, али и непримјереним притисцима који прелазе границе педагошког и професионалног приступа.

Посебан проблем представља чињеница да се поједини облици агресивног понашања оправдавају такмичарским духом или дисциплином, чиме се насиље релативизује и нормализује.

1) Вербално и психичко насиље

У једном од предмета⁵⁰, Институцији Омбудсмана обратио се родитељ малољетног дјечака наводећи да је дијете било изложено вербалном и психичком насиљу од стране одрасле особе – оца другог дјечака са којим тренира у истом спортском колективу. Према наводима пријаве, одрасла особа је путем друштвених мрежа упућивала малољетнику увреде и пријетње.

⁵⁰ Предмет број 1527-145-8-ПЖ/25

Овакво поступање је посебно забрињавајуће јер се ради о односу одрасле особе према малољетном лицу, уз кориштење дигиталног простора за вршење притиска. Дјеца у спорту морају бити заштићена не само од вршњачког насиља, већ и од непримјереног понашања одраслих – било да су у питању тренери, родитељи или друга лица укључена у спортске активности.

2) Насиље међу вршњацима и такмичарски притисак

Спортски колективи могу бити простор вршњачког насиља, посебно када изостане адекватан надзор и правовремена реакција одговорних лица. Искључивање, омаловажавање или агресивно понашање унутар тима могу имати дугорочне посљедице по психолошко стање дјетета.

Истовремено, претјерани такмичарски притисак, фокус искључиво на резултат и јавно критиковање дјеце због неуспјеха могу довести до осјећаја страха, анксиозности и одустајања од спорта.

3) Понашање одраслих у спортском окружењу

У појединим ситуацијама дјеца су била изложена непримјереном понашању одраслих током спортских такмичења, укључујући вербалне сукобе и вријеђање. Такво понашање ствара атмосферу несигурности и шаље поруку да је агresiја прихватљив начин рјешавања конфликта.

Спортске активности дјеце морају остати простор развоја и подршке, а не арена сукоба одраслих.

4) Потреба за системским уређењем заштите дјеце у спорту

Анализа предмета указује на недостатак јасно дефинисаних процедура заштите дјеце у спортским колективима. Не постоје јединствени стандарди поступања у ситуацијама насиља или непримјереног понашања, нити прецизно уређени механизми пријаве и одговорности.

Полазећи од уочених проблема, Институција Омбудсмана иницирала је доношење Протокола о заштити дјеце и младих у спорту и спортским активностима⁵¹, са циљем успостављања јасних обавеза спортских организација, тренера и других лица која раде са дјецом.

Надлежно министарство прихватило је иницијативу, чиме је потврђена потреба за нормативним уређењем ове области. Међутим, до закључења извјештајног периода није започета конкретна израда протокола нити су дефинисани оперативни механизми његове примјене.

Формално прихватање иницијативе представља важан корак, али без конкретних мјера и процедура заштита дјеце у спорту остаје недовољно системски уређена.

⁵¹ Иницијатива број: 1258-3-УП/24

Насиље у спорту не може се посматрати као изолован инцидент, већ као показатељ потребе за јасним правилима и одговорношћу свих актера укључених у рад са дјецом. Дјеца у спорту морају уживати исти ниво заштите као и у образовним установама и другим институцијама.

Неопходно је успоставити јасне стандарде понашања, дефинисати механизме пријаве и реаговања, те осигурати континуирану едукацију тренера, спортских радника и родитеља. Спортски резултат никада не смије имати предност над достојанством и сигурношћу дјетета.

Спорт мора остати простор здравог развоја, а не окружење у којем се насиље оправдава такмичарским притиском или емоционалном ангажованошћу одраслих.

5. ЕКОНОМСКО–СОЦИЈАЛНА ПРАВА ДЈЕЦЕ

Економско–социјална права дјеце представљају темељ њихове сигурности, достојанства и равноправног учешћа у друштву. Право на адекватне услове живота, издржавање, социјалну и материјалну подршку, здравствену заштиту и друге облике помоћи није само социјална категорија, већ предуслов остваривања свих других права – права на образовање, развој, здравље и пуну укљученост у заједницу.

Остваривање ових права у пракси директно зависи од функционалности система социјалне заштите, правовремености поступања надлежних органа, ефикасности судских поступака, као и од међусекторске сарадње између центара за социјални рад, судова, фондова, локалних заједница и других институција. Свако кашњење, административна препрека или неуједначена пракса може имати непосредне посљедице по свакодневни живот дјетета.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао по пријавама које су се односиле на остваривање права на алиментацију, материјалну и новчану помоћ, субвенције, осигурање, накнаде и друга питања која утичу на егзистенцијалну сигурност дјеце. Иако је евидентиран благи пад укупног броја пријава у односу на претходну годину, структура предмета указује да су и даље најчешће повреде везане за право на издржавање (алиментацију) и право на материјалну подршку породици.

Анализа запримљених пријава показује да се проблеми најчешће јављају у ситуацијама када родитељ са којим дијете не живи не извршава обавезу издржавања, када поступци принудне наплате трају дуго, као и када породице наилазе на административне препреке у остваривању права на различите видове помоћи. У појединим случајевима, дјеца су била индиректно погођена дуготрајним поступцима или неусклађеношћу између надлежних органа.

Омбудсман за дјецу у овим предметима указује на потребу хитног и приоритетног поступања, посебно у ситуацијама које утичу на основне животне потребе дјеце. Економско–социјална права не могу бити одложена нити условљена спором административном динамиком, јер свако пролонгирање одлуке може значити ускраћивање дјетету основних услова за достојанствен живот.

Ова област потврђује да заштита економских и социјалних права дјеце захтијева континуирано унапређење система подршке породицама, јачање механизма принудне наплате издржавања, бољу координацију институција и досљедну примјену принципа најбољег интереса дјетета у свим поступцима који се тичу његове егзистенцијалне сигурности.

5.1. Право на животни стандард

Право на животни стандард представља једно од темељних права дјетета⁵² и подразумијева обавезу да сваком дјетету буду обезбијеђени услови живота који омогућавају његов цјеловит развој – физички, ментални, емоционални и социјални. Ово право не своди се искључиво на материјална примања или новчане накнаде, већ обухвата реалне и свакодневне услове у којима дијете живи: адекватно и сигурно становање, доступност хране, гријања, воде и хигијенских услова, стабилност породичног окружења и заштиту од услова који могу угрозити здравље или достојанство дјетета.

Иако родитељи имају примарну одговорност да, у складу са својим могућностима, обезбиједе животне услове за дијете, држава и локална заједница имају обавезу да интервенишу када ти услови не задовољавају минимум достојанственог живота или када су дјеца изложена ризику сиромаштва, социјалне искључености и занемаривања основних потреба.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је у више предмета у којима су указиване повреде права дјетета на животни стандард, а који су се односили на безусловно становање, прекид основних комуналних услуга и недостатак системске подршке породицама у стању социјалне потребе.

Примјер 1: Дуготрајно становање у безусловном објекту

У једном предмету утврђено је да дјеца живе у објекту без адекватне изолације, са израженом влагом и прокишњавањем, без функционалног система гријања. Такви услови директно утичу на здравље дјеце и њихову способност редовног похађања школе.

Иако је породица била евидентирана у систему социјалне заштите, изостала је свеобухватна процјена стамбених услова и укључивање у програме санације. Омбудсман је указао да право на животни стандард не може бити формално остварено кроз минималну новчану помоћ уколико дјеца бораве у условима који објективно угрожавају њихово здравље и развој.

Примјер 2: Ускраћивање основних животних услова услед дуговања

У другом предмету породици са малољетном дјецом искључена је електрична енергија током зимског периода због дуговања. Дјеца су остала без гријања и могућности припреме хране, што је представљало директну пријетњу њиховој сигурности.

Иако обавеза измирења трошкова сноси родитељ, систем мора процијенити најбољи интерес дјеце и обезбиједити механизме заштите у ситуацијама када посљедице финансијских потешкоћа погађају малољетне чланове породице. Омбудсман је указао на потребу координације између центра за социјални рад и локалне заједнице ради

⁵² УН Конвенција о правима дјетета, члан 27.

спречавања ситуација у којима дјеца сnose посљедице економских проблема одраслих.

Примјер 3: Екстремно сиромаштво и недостатак основне исхране

У једном случају запримљена је пријава да дјеца у породици са више чланова немају обезбијеђене редовне оброке, те да се њихова исхрана у значајној мјери ослања искључиво на школске оброке. Изостанак додатне подршке породици довео је до ситуације у којој су основне потребе дјеце зависиле од институционалног система образовања.

Омбудсман је указао да право на животни стандард подразумијева континуирану и стабилну обезбијеђеност основних потреба, а не повремену или индиректну подршку. Дјеца не смију зависити од секундарних система да би задовољила елементарне егзистенцијалне потребе.

Поступања Институције указују да се повреде права на животни стандард најчешће појављују у контексту дуготрајног сиромаштва, незапослености и недовољне системске координације. Уочава се да механизми подршке често дјелују реактивно, након пријаве или ескалације проблема, умјесто превентивно и плански.

Право на животни стандард није искључиво питање социјалних давања, већ показатељ укупне ефикасности система заштите дјеце. Када дјеца живе у неусловним објектима, без стабилног приступа основним животним ресурсима или у ситуацијама континуиране материјалне несигурности, то указује на потребу јачања раног препознавања ризика, теренског рада центара за социјални рад и активнијег укључивања локалних заједница.

Посебно забрињава чињеница да дјеца често остају невидљива у систему све док се проблем не продуби до нивоа који захтијева хитну интервенцију. У том смислу, унапређење превентивних механизма и развој локалних програма подршке породицама у стању социјалне потребе представљају кључне претпоставке за досљедно остваривање права дјетета на животни стандард.

5.2. Право на материјалну подршку и издржавање

Право дјетета на материјалну подршку и издржавање представља кључни сегмент економских и социјалних права. За разлику од ширег права на животни стандард, које обухвата укупне животне услове, ова област односи се на конкретне механизме путем којих се обезбјеђује финансијска сигурност дјетета – прије свега кроз обавезу родитеља на издржавање (алиментацију), али и кроз систем дјечије и социјалне заштите.

Примарну одговорност за издржавање дјетета имају родитељи. Када родитељ не извршава ту обавезу, држава је дужна да обезбиједи ефикасне механизме заштите дјетета. Истовремено, кроз дјечији додатак, новчану помоћ и друге облике подршке,

систем треба да спријечи да дјеца трпе посљедице материјалне несигурности породице.

5.2.1. Право на издржавање (алиментацију)

Право дјетета на издржавање представља једно од темељних права које произлази из родитељске одговорности. Родитељи су дужни да, у складу са својим могућностима, обезбиједе средства потребна за живот, развој и образовање дјетета, без обзира на то да ли живе заједно или одвојено. Ово право припада искључиво дјетету, те свако неизвршавање обавезе издржавања представља директну повреду његових права. У пракси Институције Омбудсмана за дјецу значајан број пријава односи се на неплаћање или нередовно плаћање алиментације, дуготрајне извршне поступке и недовољну ефикасност механизма принудне наплате.

У више предмета⁵³ родитељи су указивали на дуготрајно неплаћање алиментације од стране родитеља са којим дијете не живи. У појединим случајевима извршни поступци трајали су годинама, без конкретног резултата, док је дијете остајало без средстава потребних за свакодневне потребе.

Омбудсман је у тим предметима указивао на потребу ефикаснијег коришћења постојећих механизма наплате и хитног поступања, наглашавајући да дуготрајност извршења директно утиче на егзистенцијалну сигурност дјетета. Ова област је детаљније обрађена у наредном поглављу.

Најчешћи проблеми у пракси су:

- **дуготрајно неизвршавање судских одлука**

У појединим предметима родитељ обавезан на плаћање издржавања годинама не извршава своју обавезу⁵⁴, упркос постојању правоснажне судске пресуде. Извршни поступци трају дуго, а дијете остаје без средстава која су му судском одлуком призната⁵⁵.

- **Отежана наплата усљед промјене радног статуса⁵⁶**

У пракси се често дешава да обвезник издржавања формално нема пријављена примања или мијења радни статус, што додатно отежава наплату. Такве ситуације пролонгирају поступке и повећавају финансијски терет родитеља са којим дијете живи.

⁵³ Предмет број: 41-21-11-ПЖ/25

⁵⁴ Предмет број: 41-21-11-ПЖ/25

⁵⁵ Предмет број: 58-31-11-ПЖ/24

⁵⁶ У једном од запримљених предмета мајка малољетног дјетета обратила се Омбудсману наводећи да отац, упркос правоснажној судској пресуди, није плаћао алиментацију дуже од двије године. Иако је покренут извршни поступак, наплата није реализована због промјена радног ангажмана обвезника и недостатка пријављених прихода. Током тог периода дијете је остало без дијела средстава потребних за школовање и свакодневне потребе.

Омбудсман је указао на потребу ефикаснијег коришћења законских механизма и хитног поступања, наглашавајући да дуготрајност извршења директно угрожава егзистенцијалну сигурност дјетета.

- **Недовољна координација надлежних органа**

Поступци извршења неријетко су оптерећени спором размјеном информација између судова, послодаваца и других надлежних институција, што продужава период у којем дијете остаје без законом гарантованих средстава.

Поступања у овој области потврђују да формално постојање судске одлуке није увијек гаранција стварног остваривања права дјетета на издржавање. Дуготрајни извршни поступци и отежана наплата доприносе ситуацијама у којима дјеца трпе посљедице неодговорности одраслих.

У појединим европским правним системима успостављени су модели тзв. алиментационих фондова, кроз које држава привремено исплаћује издржавање дјетету, а потом потражује средства од обвезника. Такви модели имају за циљ да дијете не сноси посљедице спорови или неефикасности извршних поступака.

Иако овакав механизам подразумијева додатна буџетска издвајања и нормативно уређење, компаративна пракса показује да може представљати ефикасан инструмент заштите права дјетета на стабилна и правовремена средства за живот.

Уочени трендови указују на потребу јачања постојећих механизма наплате, унапређења међуинституционалне сарадње и разматрања додатних системских рјешења која би осигурала да право дјетета на издржавање буде стварно, а не само формално признато.

5.2.2. Право на материјална давања

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по пријавама које су се односиле на неуједначену праксу у остваривању права из система дјечије заштите, спорост поступака и неизвршавање обавезе издржавања.

Примјер 1 – Одбијање права на дјечији додатак због формалних критеријума⁵⁷

У једном предмету родитељ се обратио Омбудсману наводећи да је захтјев за остваривање права на дјечији додатак одбијен због минималног прекорачења имовинског цензуса, иако породица реално живи у тешким материјалним условима са троје малољетне дјеце.

У поступку је утврђено да је орган примијенио пропис формално исправно, али без процјене укупне ситуације породице, укључујући трошкове лијечења једног дјетета и нестабилне приходе. Омбудсман је указао на потребу досљедне, али и сврховите примјене прописа, уз уважавање најбољег интереса дјетета и социјалне функције права на додатак.

Примјер 2 – Кашњење у доношењу рјешења о новчаној помоћи⁵⁸

⁵⁷ Предмет број: 300-24-2-ПЖ/25

⁵⁸ Предмет број: 1171-115-2-ПЖ/25

У једном предмету породица са двоје малољетне дјеце чекала је више мјесеци на доношење рјешења о новчаној помоћи, услед поновљених захтјева за допуну документације. У том периоду породица није имала стабилан извор прихода.

Омбудсман је указао да поступци који се односе на права дјеце морају имати приоритет и да административна спорост не смије довести до ситуације у којој дјеца остају без основне подршке.

Поступања у овој области показују да су кључни проблеми везани за:

- формалистичку примјену прописа без сагледавања стварне ситуације дјетета,
- спорост и неефикасност поступака,
- дуготрајне извршне поступке у предметима издржавања,
- неуједначену праксу међу локалним органима.

Иако се ради о различитим правима (дјечији додатак, издржавање⁵⁹, новчана помоћ⁶⁰), оно што је заједничко овим предметима јесте потреба за правном сигурношћу, уједначеном примјеном прописа и приоритетним поступањем у предметима који се односе на дјецу.

Материјална подршка и издржавање нису само социјалне категорије, већ инструменти заштите најбољег интереса дјетета. Њихова ефикасна примјена представља један од кључних механизма превенције дјечијег сиромаштва и социјалне искључености.

5.3. Накнада родитељ–његоватељ

Право на накнаду родитељ–његоватељ представља једно од кључних права у систему дјечије заштите, посебно у контексту дјеце са сметњама у развоју и тешким здравственим стањима која захтијевају цјелодневну бригу и надзор. Увођењем овог права учињен је значајан искорак у признавању стварних потреба дјеце и њихових породица, као и у јачању социјалне и економске сигурности домаћинства у којима родитељ због бриге о дјетету не може остваривати приход по основу рада.

Суштина овог права огледа се у томе да дијете са вишеструким или тешким сметњама остаје у породичном окружењу, уз континуирану његу и подршку родитеља, чиме се превенира институционализација и обезбјеђује развој у природном породичном окружењу.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по више пријава које су се односиле на ревизију и укидање права на накнаду родитељ–његоватељ.

⁵⁹ Предмет број: 777-76-5-ПЖ/25

⁶⁰ Предмет број: 960-101-8-ПЖ/25

У једном предмету⁶¹, самохирани отац малољетног дјетета са сметњама у развоју указао је да му је у поступку ревизије укинута право на накнаду, иако дијете и даље захтијева цјелодневну његу. Против донесеног рјешења вођен је управни спор, а након пресуде другостепеног суда поднесен је ванредни правни лијек. Поступак је трајао дужи временски период, током којег је породица остала без овог вида финансијске подршке, иако су потребе дјетета остале непромијењене.

У другом предмету⁶² родитељ је указао да је у поступку редовне ревизије право привремено обустављено до доношења новог рјешења, док је поступак процјене трајао више мјесеци уз захтјеве за додатном документацијом. У том периоду породица је остала без основног извора прихода, јер је родитељ због бриге о дјетету био изван тржишта рада.

Поступајући по наведеним пријавама, Омбудсман за дјецу се обраћао надлежним институцијама тражећи изјашњење о разлозима укидања права, начину спровођења процјене и дужини трајања поступка, наглашавајући да поступци који се односе на дјецу са тешким сметњама у развоју морају имати приоритет и бити вођени уз посебну пажњу према најбољем интересу дјетета.

Анализа заprimљених предмета указује на одређене системске изазове у остваривању овог права, и то нарочито у дијелу:

- критеријума и начина процјене у поступку ревизије,
- дужине трајања поступка,
- обуставе права прије коначне одлуке,
- неуједначености праксе у тумачењу медицинске документације и налаза стручних комисија.

Ревизија права има легитимну контролну функцију, али у пракси се показује да обустава накнаде прије правоснажног окончања поступка може довести до озбиљне материјалне несигурности породица и посредно утицати на квалитет бриге о дјетету. Накнада родитељ–његоватељ није класично социјално давање, већ специфичан облик подршке којим се признаје континуирани и интензивни рад родитеља у бризи о дјетету са посебним потребама. Свако укидање или обустављање овог права мора бити засновано на јасно утврђеним чињеницама, стручној процјени и транспарентном поступку.

Дуготрајност поступка, правна несигурност и прекиди у исплати накнаде доводе до:

- материјалне дестабилизације породица,
- додатног психолошког оптерећења родитеља,
- ризика од угрожавања континуитета бриге о дјетету.

⁶¹ Предмет број: 75-41-11-ПЖ/25

⁶² Предмет број: 840-82-5-ПЖ/25

Досљедна, уједначена и ефикасна примјена критеријума, као и обезбјеђивање континуитета подршке до коначне одлуке, представљају кључне претпоставке за заштиту права дјеце са сметњама у развоју.

Институција Омбудсмана за дјецу ће и у наредном периоду пратити поступања надлежних органа у овој области, са посебним фокусом на хитност поступања, правну сигурност корисника и досљедну примјену начела најбољег интереса дјетета⁶³.

5.4. Економска експлоатација дјеце

Право дјетета на заштиту од економског искориштавања подразумијева заштиту од сваког облика рада или активности која може угрозити његово образовање, здравље или цјелокупан развој. Економска експлоатација обухвата различите појавне облике – од незаконитог рада дјеце, преко присилног и организованог просјачења, до најтежих облика искориштавања у оквиру трговине дјецом.

Иако нормативни оквир предвиђа забрану и санкционисање ових појава, пракса показује да су поједини облици и даље присутни, посебно у контексту сиромаштва, социјалне искључености и недовољне институционалне координације.

5.4.1. Просјачење дјеце – социјални ризик и облик експлоатације

Просјачење дјеце најчешће се јавља у урбаним срединама и у правилу је повезано са неповољним социо-економским приликама породица. Дјеца су изложена дуготрајном боравку на улици, временским неприликама, ризику од насиља и злоупотребе, а истовремено су искључена из редовног образовног процеса. Тиме долази до кумулативне повреде више права дјетета – права на образовање, заштиту од насиља, здравље и развој.

У појединим локалним заједницама формиране су радне групе за безбједност дјеце и усвојени протоколи поступања у случајевима просјачења, што представља позитиван институционални помак. Такође су покренуте иницијативе за успостављање прихватилишта за дјецу затечену на улици, са циљем њихове привремене заштите и реинтеграције у систем образовања и социјалне заштите. Међутим, пракса показује да се просјачење дјеце често третира као прекршајно питање или као искључиво социјални проблем породице, без дубље анализе могућих елемената организованог искориштавања.

5.4.2. Трговина дјецом и присилно просјачење – кривичноправна димензија

За разлику од просјачења као социјалне појаве, трговина дјецом представља тешко кривично дјело које подразумијева врбовање, превоз, скривање или примање дјетета у сврху искориштавања, укључујући и присилно просјачење.

⁶³ Препорука број: 1374-4/24

У ситуацијама када постоји организовано укључивање дјеце у просјачење, контрола њиховог кретања, преузимање новца или премјештање из једног града у други, таква пракса прелази из сфере социјалног ризика у сферу кривичноправне одговорности. УН Комитет за права дјетета⁶⁴ изразио је забринутост због ниске стопе кривичног гоњења и осуђујућих пресуда у предметима трговине дјецом и искориштавања дјеце, те препоручио:

- јачање капацитета правосуђа за препознавање елемената трговине дјецом,
- специјализовану обуку судија и тужилаца,
- досљедну примјену кривичних прописа у случајевима присилног просјачења,
- унапређење прикупљања података о случајевима организованог искориштавања дјеце.

Разликовање између социјалног занемаривања и организованог искориштавања кључно је за адекватан одговор система, управо из разлога што недовољно јасно разграничење између социјалног проблема и кривичног дјела доводи до тога да се у пракси просјачење дјеце често посматра као посљедица сиромаштва породице, док се рјеђе испитују елементи организованог искориштавања.

Неке од главних ризика и системских изазова у овој области представљају;

а) Фрагментисана институционална реакција

Поступања центара за социјални рад, полиције, образовних установа и правосуђа неријетко нису довољно координисана, што доводи до парцијалних рјешења без трајног ефекта.

б) Недостатак системског евидентирања и анализе података.

Без поузданих података о броју дјеце укључене у просјачење, трајању појаве и евентуалним обрасцима организованости, тешко је планирати ефикасне превентивне мјере.

с) Ризик од нормализације појаве.

Дуготрајно присуство дјеце на улици без одлучне реакције може довести до друштвене толеранције ове појаве, што представља озбиљан ризик по права дјеце.

Економска експлоатација дјеце, без обзира да ли се манифестује кроз просјачење или кроз елементе трговине дјецом, захтијева интегрисан и проактиван приступ. Кључно је да свако дијете затечено у таквој ситуацији буде првенствено препознато као дијете у потреби за заштитом, уз истовремено јасно и одлучно санкционисање свих облика организованог искориштавања.

Досљедна примјена кривичноправних механизма, јачање превентивних програма у заједници и унапређење међуинституционалне сарадње остају приоритети у овој

⁶⁴ CRC/C/BIH/CO/5-6 tačka 46

области, у складу са обавезом државе да дјетету обезбиједи заштиту од сваког облика економског искориштавања.

5.4.3. Незаконит рад дјеце

Заштита дјеце од незаконитог рада представља саставни дио права дјетета на заштиту од економске експлоатације. Закон о раду Републике Српске⁶⁵ прописује посебне услове запошљавања малољетника, забрану обављања послова који могу бити штетни по здравље, морал или образовање дјетета, као и обавезу посебног надзора над радним ангажманом малољетних лица. Надзор над примјеном прописа врши инспекција рада.

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу није запримила већи број појединачних пријава које се директно односе на формално запошљавање дјеце супротно закону. Међутим, уочава се постојање ризика од неформалног и сезонског рада малољетника, посебно у дјелатностима које се обављају ван регистрованих радних односа (пољопривреда, угоститељство, помоћни послови, породични бизниси и слично).

У таквим ситуацијама дјеца често раде без закљученог уговора, без процјене ризика по здравље и без надзора над условима рада, што може довести до:

- изостајања са наставе и нарушавања континуитета образовања,
- изложености физичком напору и опасним условима рада,
- ускраћивања права на одмор, слободно вријеме и развојне активности.

Посебан ризик представља прикривени рад дјеце у оквиру породичних активности, гдје се граница између помоћи у домаћинству и рада који превазилази узраст и способности дјетета често не препознаје јасно.

Институција Омбудсмана за дјецу у овој области указује на потребу превентивног дјеловања, јачања инспекцијског надзора и едукације родитеља и послодаваца о законским ограничењима и обавезама у вези са радним ангажманом малољетника.

Иако формално евидентирани случајеви незаконитог рада дјеце нису бројни, одсуство пријава не значи и одсуство ризика. Неформални облици рада дјеце често остају ван институционалне евиденције, посебно када су повезани са сиромаштвом породице или сезонским пословима.

Кључни изазови у овој области односе се на:

- недовољно препознавање прикривеног дјечијег рада,
- слабу евиденцију и недостатак података о неформалном ангажману малољетника,
- потребу за снажнијом координацијом између инспекцијских органа, центара за социјални рад и образовних установа.

⁶⁵ “Службени гласник Републике Српске”, број: 1/2016, 66/2018, 91/2021 – одлука УС 119/21, 112/2023,39/24, члан 103.

Заштита дјеце од незаконитог рада захтијева проактиван приступ, јер свако радно ангажовање које омета образовање или угрожава здравље дјетета представља повреду његових права. Доследна примјена закона, превентивна едукација и правовремена реакција надлежних органа кључни су за спрјечавање овог облика економске експлоатације.

5.5. Посебне мјере подршке за дјецу у ризику

Поред редовних права из система дјечије и социјалне заштите, у пракси се јављају ситуације у којима су дјеца изложена непосредном ризику од сиромаштва и социјалне искључености, те захтијевају хитно и координисано поступање надлежних органа. Овакве ситуације често превазилазе оквир појединачних новчаних давања и захтијевају интегрисани приступ који укључује центре за социјални рад, јединице локалне самоуправе, образовне установе и друге релевантне институције.

Дјеца у ризику од сиромаштва најчешће се налазе у породицама са дуготрајном незапослености, вишеструким социјалним проблемима, здравственим потешкоћама или недостатком адекватног стамбеног простора. У таквим околностима, изостанак правовремене институционалне подршке може довести до погоршања животних услова и додатног угрожавања развоја дјетета.

У појединим предметима уочено је да су различите институције имале парцијалне информације о стању породице, али није постојала обједињена процјена ризика нити заједнички план подршке. Такав приступ довео је до ситуације у којој су проблеми ескалирали прије него што је систем реаговао.

Поступања у овој области показују да дјеца у ризику од сиромаштва често остају непрепозната у систему све док се проблем не продуби до нивоа који захтијева хитну интервенцију. Уочава се потреба за јачањем превентивних механизма, бољом размјеном информација међу институцијама и развојем локалних програма подршке породицама у стању социјалне потребе.

Посебне мјере подршке морају бити засноване на свеобухватној процјени најбољег интереса дјетета, уз јасно дефинисану одговорност сваког надлежног органа. Правовремена интервенција и координисано дјеловање представљају кључне елементе у спрјечавању продубљивања сиромаштва и заштити права дјетета на достојанствен живот.

Институција омбудсмана за дјецу ће и у наредном периоду пратити поступања надлежних органа у овој области, са посебним фокусом на превентивни рад и уједначавање праксе у поступању према породицама у ризику.

6. ПРАВО НА ОБРАЗОВАЊЕ

Свако дијете има право на школовање под једнаким условима, а основно образовање је обавезно и бесплатно. Образовање има кључну улогу у развоју личности дјетета, његових способности и потенцијала, али и у изградњи друштва заснованог на знању, одговорности и поштовању људских права. Оно доприноси развоју самосталности, критичког мишљења, социјалних вјештина и активног учешћа дјеце у друштву.

У пракси Омбудсмана за дјецу уочени су бројни изазови који утичу на остваривање васпитно-образовних права. Међу најчешћим питањима издвајају се доступност предшколског васпитања, услови и организација наставе, заштита дјеце од насиља и дискриминације у школском окружењу, остваривање права на образовање дјеце са сметњама у развоју, као и утицај савремених технологија на развој и безбједност дјеце.

У извјештајном периоду запримљен је значајан број пријава које се односе на повреде васпитно-образовних права, што указује на пораст обраћања у овој области и на потребу континуираног праћења стања у образовном систему. Пријаве су се односиле на различите аспекте функционисања васпитно-образовних установа, укључујући поступање запослених, примјену прописа, заштиту најбољег интереса дјетета и обезбјеђивање једнаког приступа образовању.

Анализа запримљених пријава и уочених проблема показује да се повреде права дјеце у области образовања најчешће не јављају као изоловани случајеви, већ су често резултат недовољно јасних процедура, неуједначене праксе у примјени прописа, ограничених кадровских и материјалних капацитета или недовољне међусекторске координације. У појединим ситуацијама изостаје правовремено реаговање или системска процјена најбољег интереса дјетета, што може довести до продуженог трајања поступака и додатног оптерећења за дијете.

Уочени трендови потврђују потребу за досљеднијом примјеном важећих прописа, унапређењем интерних процедура у установама, јаснијим протоколима поступања у осјетљивим ситуацијама, као и континуираном едукацијом запослених у образовном систему о правима дјетета. Посебан акценат потребно је ставити на рану идентификацију ризика, превенцију насиља, обезбјеђивање инклузивног образовања и јачање сарадње са центрима за социјални рад, здравственим установама и другим субјектима система заштите дјеце.

Омбудсман за дјецу, кроз поступање по појединачним пријавама, давање препорука и иницирање системских рјешења, настоји да допринесе унапређењу квалитета образовног система и стварању окружења у којем се права сваког дјетета поштују у пракси, а не само нормативно. Континуирано праћење ове области остаје један од приоритета рада Институције, имајући у виду да је образовање темељ дугорочног развоја дјетета и друштва у цјелини.

6.1. Предшколско васпитање и образовање

Предшколско васпитање и образовање представља темељни сегмент система образовања и има кључну улогу у раном развоју дјеце, њиховој социјализацији, формирању радних навика и припреми за укључивање у основно образовање. Квалитет овог нивоа образовања директно утиче на једнаке почетне шансе дјеце, посебно дјеце из осјетљивих и социјално угрожених категорија.

У извјештајном периоду пажња Омбудсмана за дјецу била је усмјерена на праћење доступности предшколског васпитања, услова у којима се реализују програми, као и на поштовање права дјеце у оквиру установа. Посебно су разматрана питања организације рада, капацитета установа, укључивања дјеце са сметњама у развоју, сарадње са родитељима и обезбјеђивања безбједног и подстицајног окружења за боравак дјеце.

Уочена питања у овој области указују на потребу системског приступа планирању капацитета, равномјерније доступности услуга и јачања механизма надзора и подршке установама, како би се обезбиједио уједначен квалитет предшколског васпитања на цијелој територији Републике Српске.

6.1.1. Испуњеност услова за рад установа

Посебан сегмент праћења односио се на испуњеност услова за рад установа предшколског васпитања и образовања. Ово питање није искључиво административне природе, већ је директно повезано са безбједношћу дјеце, квалитетом простора, стручним капацитетима запослених и законитошћу рада установе⁶⁶.

У извјештајном периоду Институција је поступала у предмету који се односио на рад јавне предшколске установе у издвојеном објекту, за који поступак формалног утврђивања испуњености услова за рад није био правоснажно окончан дужи временски период⁶⁷. Иако је програм васпитања и образовања реализован у континуитету, а дјеца редовно похађала установу, изостанак коначног рјешења надлежног органа створио је стање правне неизвјесности у погледу статуса објекта и надлежности у вршењу надзора.

Посебно је забрињавајуће што је поступак био у току без јасно дефинисаних рокова за његово окончање, нити су родитељи имали потпуне информације о статусу објекта. Омбудсман за дјецу је у овом предмету затражио детаљно очитовање надлежног органа о разлозима пролонгирања поступка, предузетим мјерама и планираној динамици рјешавања. Истовремено је указано да административна неефикасност не смије доводити дјецу у ситуацију правне несигурности, нити остављати простор за евентуалне пропусте у надзору.

⁶⁶ Посебан извјештај "Право на предшколско васпитање и образовање у Републици Српској"

⁶⁷ Предмет број: 165-2-2-ПЖС/25

Овакве ситуације указују на потребу јасног и временски одређеног поступања у свим предметима који се односе на установе у којима бораве дјеца⁶⁸. Утврђивање испуњености услова за рад мора бити приоритетно питање, јер представља основ за законито функционисање система, одговорност надлежних и повјерење родитеља. Институција Омбудсмана за дјецу је наставила пратити поступање надлежних органа у овом предмету, инсистирајући на транспарентности и хитном окончању процедуре, уз јасно полазиште да интерес дјеце мора имати апсолутни приоритет у свим фазама одлучивања.

6.1.2. Субвенционисање борава дјеце у предшколским установама

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поступао у предметима који су указивали на системске недостатке у моделима субвенционисања борава дјеце у предшколским установама. Питање финансијске доступности предшколског васпитања показало се као један од кључних фактора који утичу на стварно остваривање права дјетета на рани развој и образовање.

Иако разлике између јавних и приватних установа саме по себи не представљају повреду права, пракса показује да недостатак капацитета у јавним вртићима доводи до ситуације у којој родитељи немају стваран избор. У таквим околностима, терет организационих слабости система прелази на породице, а индиректно и на дјецу. Када дијете не може остварити право на мјесто у јавној установи због ограничених капацитета, а приватни боравак није финансијски доступнији, поставља се питање једнакости приступа.

Омбудсман за дјецу је у више наврата указивао да доступност предшколског васпитања не смије зависити од социо-економског статуса породице нити од мјеста пребивалишта. Неуједначена пракса субвенционисања на локалном нивоу ствара разлике међу дјецом, што дугорочно може утицати на њихов развојни и образовни пут.

Примјер из праксе

У једном предмету родитељи су се обратили Институцији наводећи да су, због попуњености јавних вртића⁶⁹, били приморани уписати дијете у приватну предшколску установу, уз знатно веће мјесечне трошкове. Истакли су да, иако формално постоји могућност уписа у јавни вртић, у пракси њихово дијете није имало доступно мјесто.

Омбудсман за дјецу је упутио Иницијативу⁷⁰ надлежној градској управи да преиспита постојећи модел субвенционисања и размотри увођење мјера које би ублажиле финансијски терет породица које нису имале могућност избора. Посебно је наглашено да се у процјени модела финансирања мора полазити од најбољег интереса дјетета, а не искључиво од буџетских ограничења.

Одговор надлежних органа указао је на процедуралне и организационе препреке у измјени модела, али је потврђено да су у току активности на унапређењу система. Омбудсман за дјецу је наставио пратити поступање, инсистирајући да питање

⁶⁸ Предмет број: 452-12-2-ПЖС/25

⁶⁹ Предмет број: 850-85-4-ПЖ/25

⁷⁰ Иницијатива број: 908-5-УП/25

доступности предшколског васпитања захтијева стратешки приступ и дугорочно планирање капацитета.

Ови предмети јасно указују да финансијска приступачност предшколског васпитања има директан утицај на остваривање права дјетета на једнак почетак у образовању. Када систем не обезбиједи довољне капацитете у јавном сектору, нужно је развити компензационе механизме који ће спријечити да дјеца буду доведена у неравноправан положај. У супротном, формално право остаје без стварне садржине.

6.1.3. Упис и искључење дјетета из предшколске установе

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по пријавама које су се односиле на остваривање права дјетета приликом уписа у предшколску установу, као и на одлуке о искључењу дјеце из вртића. Ови предмети су посебно осјетљиви јер се односе на дјецу најранијег узраста и на право које има дугорочне развојне посљедице. У поступцима уписа родитељи⁷¹ су указивали на недовољну транспарентност конкурсних процедура, ограничен приступ документацији и недовољно образложене одлуке. И када формалне неправилности нису утврђене, анализа показује да је повјерење у систем нарушено уколико поступак није у потпуности јасан, провјерљив и разумљив родитељима. Транспарентност и образложеност одлука представљају минимум стандарда заштите права дјетета.

Посебно осјетљиви су предмети⁷² који се односе на искључење дјетета из предшколске установе. У једном случају дијете је искључено због понашања које је установа оцијенила као ризично за колектив. Родитељи су наводили да прије доношења одлуке није израђен индивидуални план подршке, нити су исцрпљене све стручне мјере прилагођавања боравка дјетета у вртићу. Из изјашњења установе произлазило је да су родитељи обавјештавани и да су одржани састанци, али анализа показује да документовање предузетих мјера и јасно дефинисан план подршке представљају кључну претпоставку законитог и оправданог поступања.

Искључење из предшколске установе мора бити крајња и изузетна мјера, примијењена тек након што су исцрпљене све могућности стручне интервенције, сарадње са родитељима и индивидуализованог приступа. Предшколска установа није само пружалац услуге, већ васпитно-образовна институција са обавезом инклузивног и развојно усмјереног приступа сваком дјетету.

Ови предмети указују и на ширу системску димензију проблема. У ситуацијама када установе немају обезбијеђене довољне стручне капацитете (психолог, педагог, дефектолог, асистент), терет рјешавања сложених развојних и понашајних потешкоћа

⁷¹ Предмет број: 895-91-2-ПЖ/25

⁷² Предмет број: 564-52-2-ПЖ/25

често се преноси на родитеље или резултира искључењем дјетета. Таква пракса није у складу са принципом најбољег интереса дјетета.

Одговорност за обезбјеђење адекватних услова рада не сноси само установа, већ и њен оснивач и надлежни органи који планирају и финансирају систем предшколског васпитања и образовања. Недостатак стручних ресурса, преоптерећеност група и неуједначени стандарди подршке не смију бити разлог за ограничавање права дјетета на боравак и развој у предшколској установи.

Омбудсман за дјецу је у овим предметима⁷³ указивао на потребу:

- пуне транспарентности поступака уписа и доношења одлука,
- обавезног документовања свих мјера подршке прије доношења одлуке о искључењу,
- активног укључивања родитеља у процес планирања подршке,
- јачања стручних капацитета у установама,
- системског надзора над примјеном стандарда поступања.

Анализа ових случајева потврђује да заштита безбједности колектива и право појединачног дјетета на развој и инклузију морају бити у равнотежи. Систем предшколског васпитања и образовања мора бити организован тако да одговори на потребе дјеце, а не да дјецу прилагођава сопственим организационим ограничењима.

6.1.4. Исхрана у предшколским установама

У оквиру поступања по појединачним пријавама, Омбудсман за дјецу разматрао је и питања која се односе на услове и начин остваривања права дјетета на адекватну исхрану у предшколским установама. Исхрана дјеце у вртићу не представља само организационо питање, већ је непосредно повезана са правом дјетета на здрав развој, безбједност и једнак приступ предшколском васпитању и образовању.

У једном од предмета родитељи су указали да дјетету, због специфичних здравствених потреба, није могла бити обезбијеђена у потпуности прилагођена прехрана⁷⁴. У поступку је утврђено да установа, услед техничких и организационих ограничења, није била у могућности да гарантује припрему оброка у складу са посебним режимом исхране, без ризика по здравље дјетета. Имајући у виду процјену да се не могу обезбиједити услови који би у потпуности заштитили најбољи интерес и здравствену сигурност дјетета, донијета је одлука о раскиду уговора о боравку, уз образложење да установа не располаже адекватним капацитетима за реализацију посебног режима исхране у конкретном случају.

⁷³ Предмет број : 1397-138-2-ПЖ/25; предмет број: 895-91-2-ПЖ/25; предмет број: 907-92-2-ПЖ/25

⁷⁴ Предмет број: 443-38-4-ПЖ/25

Овакви предмети указују на потребу системског унапређења техничких, кадровских и организационих капацитета предшколских установа, како би се обезбиједили услови за укључивање дјеце са различитим здравственим и развојним потребама. У том смислу, значајна је реализација циљева дефинисаних Стратегијом развоја предшколског, основног и средњег образовања Републике Српске 2022–2030⁷⁵, која наглашава стварање безбједног и подстицајног окружења за сву дјецу, као и унапређење квалитета услуга у предшколском систему.

Омбудсман за дјецу посебно истиче да се право на предшколско васпитање и образовање мора остваривати под једнаким условима, те да је неопходно континуирано јачање капацитета установа како би се дјеци са посебним здравственим потребама омогућио боравак без угрожавања њиховог здравља, достојанства и најбољег интереса.

6.2. Основно васпитање и образовање

Образовни систем има не само наставну, већ и снажну васпитну, заштитну и социјалну функцију. Школа је простор у којем дијете проводи значајан дио свог времена, обликује ставове, развија социјалне вјештине и гради осјећај сигурности и припадности. Због тога свака одлука школе – било да се односи на организацију активности, дисциплинско поступање или комуникацију са родитељима – има непосредан утицај на остваривање права дјетета и његов цјелокупан развој.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по већем броју пријава које су се односиле на законитост и правилност рада основних школа. Предмети су указали на то да повреде права дјеце у образовном систему најчешће не произлазе из отвореног ускраћивања права, већ из недовољно пажљиве примјене прописа, формалистичког приступа процедурама, изостанка правовремене комуникације са родитељима и недовољног уважавања мишљења и потреба ученика.

Анализа запримљених пријава показује да су спорни случајеви најчешће везани за организацију екскурзија и ваннаставних активности, процјену примјерености садржаја који се нуде ученицима, као и вођење дисциплинских поступака. У свим предметима Омбудсман је полазио од принципа најбољег интереса дјетета као врховног критеријума, уз инсистирање на транспарентности, пропорционалности мјера и садржајној сарадњи школе са родитељима и надлежним институцијама.

6.2.1. Организација екскурзија и „школе у природи“

У једном предмету⁷⁶ родитељи су указали да нису били правовремено информисани нити консултовани у вези са организацијом екскурзије/школе у природи, те да су

⁷⁵ Стратегија усвојена на 152. сједници Владе РС 31.12.2022.

⁷⁶ Предмет број 94-2-5-ПЖ/25

одређене одлуке донесене без претходне расправе и сагласности родитеља. Поступајући по пријави, Омбудсман се обратио надлежној просвјетној инспекцији која је извршила надзор и утврдила неправилности у поступку организације активности, након чега је школи наложено да исте отклони у прописаном року.

Иако је школа накнадно поступила по рјешењу инспекције, предмет је указао на мањкавости у транспарентности и комуникацији са родитељима, што је довело до неповјерења и подјела унутар одјељења, а дјеца су, усљед пропуста одраслих, била ускраћена за планирану наставну активност.

6.2.2. Учешће ученика у пројекцијама и ваннаставним активностима

У другом предмету⁷⁷ родитељи су указали на организовање пројекције филма у оквиру школских активности, уз наводе да садржај није био примјерен узрасту ученика. Омбудсман је затражио изјашњење школе и надлежних стручних органа. Из достављене документације произлазило је да је филм формално категоризован, али су дате препоруке да школа у реализацији ваннаставних активности додатно води рачуна о узрасној примјерености, садржају и потенцијалном утицају на дјецу, као и о јасној комуникацији са родитељима.

Предмет је отворио питање стандарда процјене садржаја који се презентују ученицима и потребе да се, поред формалних критеријума, узму у обзир педагошки, развојни и емоционални аспекти.

6.2.3. Дисциплински поступци и сарадња са стручним службама

Посебну пажњу захтијевао је предмет⁷⁸ који се односио на изрицање васпитно-дисциплинских мјера ученику, укључујући премјештај у другу школу. У поступку је утврђено да је сарадња школе са другим институцијама, укључујући стручне службе и вјештаке, била формална и да је одлука донесена прије прибављања свих релевантних налаза.

Омбудсман је упутио препоруку школи да у будућем поступању осигура пуну примјену процесних гаранција, да одлуке доноси након цјеловитог сагледавања околности и мишљења стручних лица, те да се сваки поступак води са циљем заштите најбољег интереса дјетета, а не искључиво ради формалног испуњавања процедура.

Анализа наведених предмета показује да се неправилности у раду школа најчешће не огледају у потпуном изостанку правног основа, већ у недовољној досљедности примјене прописа, формализму у сарадњи са другим институцијама и мањкавој комуникацији са родитељима и ученицима.

Уочени трендови указују на потребу:

- јачања транспарентности у доношењу одлука,
- досљедне примјене процесних правила у дисциплинским поступцима,

⁷⁷ Предмет број: 1241-95-5-ПЖ/24

⁷⁸ Предмет број: 21-6-9-ПЗ/25

- системске едукације руководног и стручног кадра о стандардима најбољег интереса дјетета,
- унапређења међуинституционалне сарадње која мора бити садржајна, а не формална.

Омбудсман за дјецу наглашава да свака одлука у образовном систему мора бити усмјерена на заштиту достојанства, развоја и права дјетета, те да пропусти одраслих не смију имати за посљедицу ускраћивање дјеце за образовне, социјалне и развојне прилике. Доследна примјена принципа најбољег интереса дјетета остаје кључни стандард у процјени законитости и правилности поступања образовних установа.

6.2.4. Дисциплински поступци и изрицање васпитно-дисциплинских мјера

У извјештајном периоду уочено је да се значајан број пријава односи управо на вођење дисциплинских поступака и изрицање васпитно-дисциплинских мјера ученицима. Анализа ових предмета показује да се проблеми најчешће не односе на саму могућност школе да реагује у ситуацијама непримјереног понашања, већ на начин вођења поступка, поштовање процесних гаранција и јасноћу образложења донесених одлука.

У пракси се често уочавају пропусти као што су: недовољно прецизно утврђено чињенично стање, изостанак потпуне документације о проведеним радњама, недовољно образложене одлуке, неуједначено поступање у сличним ситуацијама, као и формална, а не суштинска сарадња са стручним службама школе и другим надлежним институцијама.

У појединим случајевима одлуке су доносене прије него што су прибављени сви релевантни налази и мишљења, или без стварног разматрања блажих мјера и индивидуалних околности конкретног ученика.

Омбудсман за дјецу је и у ранијим извјештајима указивао на потребу да се питање вођења дисциплинских поступака у основним школама нормативно уреди на јединствен и прецизан начин, те је упутио иницијативу⁷⁹ Министарству просвјете и културе да се кроз подзаконски акт детаљно пропишу стандардизоване процедуре, рокови, права ученика и родитеља, као и обавеза образлагања сваке мјере. Наведена иницијатива није прихваћена.

Управо одсуство јединствених, јасно дефинисаних процедура и стандарда поступања доводи до различитих пракси међу школама, неуједначеног тумачења обавеза и недоследности у примјени мјера. Такве разлике стварају правну несигурност и повећавају ризик од повреде права ученика, али и од поништавања одлука школа у управним и судским поступцима. У пракси је забиљежено да су дисциплинске одлуке неријетко поништаване управо због процесних недостатака – непотпуног утврђивања чињеница, повреде права на изјашњење, неадекватног образложења или изостанка пропорционалности између понашања ученика и изречене мјере.

⁷⁹ Иницијатива број:1391-14-4-ПЖС-5/18

Посебно је проблематично када се дисциплински поступак води без јасног сагледавања најбољег интереса дјетета, односно када мјера има првенствено репресивни, а не васпитни карактер. Васпитно-дисциплинске мјере морају бити крајња мјера, изречена тек након разматрања свих околности, претходних покушаја подршке и укључења стручних служби, уз обавезно поштовање права дјетета да буде саслушано и да му се омогући адекватна заштита.

Омбудсман за дјецу поново наглашава потребу системског уређења ове области, како би се обезбиједила правна сигурност, једнак третман ученика у свим школама и досљедна примјена принципа пропорционалности и најбољег интереса дјетета. Без јасних и јединствених процедура, ризик од арбитарног одлучивања остаје висок, а повјерење родитеља и ученика у рад школе додатно нарушено.

6.2.5. Превоз ученика у руралним и удаљеним подручјима

Смањење броја ученика у сеоским и демографски погођеним подручјима све чешће отвара питање организовања превоза до централних школа. У пракси се показује да тржишни принципи и процјена „исплативости“ неријетко доводе до ситуација у којима превозници одустају од одржавања линија са малим бројем путника, чиме се дјеца доводе у неравноправан положај у остваривању права на образовање.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по пријави⁸⁰ родитеља ученика који због укидања превоза није могао редовно похађати наставу. Родитељи су привремено покушавали самостално рјешавати проблем, али је због удаљености и финансијских разлога такво рјешење постало неодрживо, што је резултовало повећаним бројем изостанака. У случају ученика средње школе, породица је била принуђена да дијете смјести код родбине у другом мјесту како би му омогућила приступ школи.

Поступајући по пријави, Омбудсман се обратио школи, која је потврдила да је проблем настао због непрофитабилности аутобуске линије на којој је путовао мали број ученика. У даљем току укључени су представници локалне управе, школе и других надлежних служби, након чега је пронађено привремено рјешење – организовање такси-превоза о трошку надлежних органа до краја школске године. По успостављању превоза, ученик је наставио редовно похађати наставу.

Овај случај указује на шири системски проблем: право на образовање не може бити условљено економском оправданошћу поједине линије нити бројем дјеце у одређеном мјесту. Посебно су рањива дјеца из руралних средина, која без адекватног превоза остају фактички искључена из образовног система.

Омбудсман за дјецу наглашава да је обезбјеђивање доступног и сигурног превоза саставни дио остваривања права на образовање и једнаких могућности за сву дјецу. Рјешавање ових питања захтијева координисано дјеловање школе, локалне заједнице и надлежног министарства, уз системска рјешења која неће зависити искључиво од

⁸⁰ Предмет број:147-50-9-ПЗ/25

броја ученика на одређеној релацији, већ од обавезе државе да сваком дјетету омогући приступ образовању под једнаким условима.

6.3. Средње васпитање и образовање

6.3.1. Изрицање васпитно-дисциплинских мјера – процедуралне гаранције и заштита права ученика

Поступци изрицања васпитно-дисциплинских мјера у средњим школама представљају једну од осјетљивијих области у којој се преплићу потреба очувања реда и безбједности у школи са обавезом заштите права ученика. У пракси се и даље уочавају недоследности у вођењу поступака, посебно у погледу правовременог обавјештавања родитеља, омогућавања ученику да се изјасни о наводима, као и доношења уредних писаних аката са јасним образложењем и поуком о правном лијеку.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по пријави⁸¹ родитеља ученика средње школе у којој је наведено да је ученику усмено саопштено да „не долази у школу“, без претходно спроведеног поступка и без урученог писаног рјешења. Родитељи су истакли да нису били позвани на разговор нити су добили записник о евентуално вођеном поступку, што је код њих изазвало осјећај правне несигурности и неповјерења у рад школе.

Поступајући по пријави, Омбудсман се обратио школи тражећи изјашњење и достављање релевантне документације. Из одговора школе произилази да је, након инцидента у којем је учествовао ученик, спроведен поступак у складу са прописима, те да је Наставничко вијеће донијело одлуку о изрицању васпитно-дисциплинске мјере искључења због теже повреде обавеза ученика. Школа је навела да је одлука донесена након прибављених информација о догађају и да је родитељу омогућено да преузме рјешење, које је потом достављено и поштом. Омбудсман је подносиоца пријаве информисао о могућности кориштења правних средстава у законом прописаном року. Према накнадној информацији, ученик је уписан у другу средњу школу и наставио редовно школовање.

Иако је у конкретном случају школа накнадно документовала спроведени поступак, Омбудсман за дјецу наглашава да свако изрицање васпитно-дисциплинске мјере мора бити засновано на јасно утврђеним чињеницама, спроведеном поступку у којем су поштована права ученика и родитеља, те уредном писаном акту са образложењем. Свако одступање од ових стандарда доводи у питање законитост и правичност одлуке, али и повјерење ученика и родитеља у образовни систем.

⁸¹ Предмет број: 1230-122-2-ПЖ/25

Досљедно поштовање процедуралних гаранција није формалност, већ кључни механизам заштите најбољег интереса дјетета, нарочито у ситуацијама када посљедица мјере може имати дугорочне ефекте на образовни пут и социјални развој ученика.

6.3.2. Промјена смјера – право на разматрање уредно поднесене молбе и транспарентно одлучивање

Право ученика да поднесе молбу за промјену смјера или одјељења представља саставни дио права на образовање и једнак приступ образовним могућностима. Иако закон прописује одређене услове (попуњеност одјељења, организационе и кадровске капацитете школе), свака уредно и благовремено поднесена молба мора бити разматрана у прописаној процедури, уз доношење образложене одлуке и обезбјеђење правног лијека.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу поступао је по пријави⁸² родитеља ученице којој, према наводима, није омогућено да оствари упис у жељени смјер, нити је њена благовремено поднесена молба за промјену смјера разматрана на сједници Наставничког вијећа. Родитељи су истакли да су, истовремено, друге молбе разматране и усвојене, те да је тиме дијете доведено у неравноправан положај. Омбудсман се обратио школи, надлежном министарству и инспекцији. Из достављене документације произилази да молба ученице није разматрана на сједници Наставничког вијећа, иако је запримљена прије одржавања сједнице, док су друге молбе биле предмет одлучивања. Инспекцијским надзором утврђено је да је одјељење у које је ученица жељела прећи попуњено до законом дозвољеног максимума, али је истовремено констатовано да је молба другог ученика разматрана и усвојена.

Оваква ситуација отвара питање досљедности и транспарентности поступања школе, као и поштовања принципа једнаког третмана. Чињеница да молба није разматрана, иако је уредно поднесена, представља процедурални пропуст без обзира на коначни исход који би евентуално био исти због попуњености одјељења. Управо разматрање молбе и доношење образложене одлуке чини суштину законитог и правичног поступка.

Омбудсман за дјецу је у даљој комуникацији са надлежним органима указао да игнорисање или неразматрање уредно поднесене молбе није у складу са обавезом поступања у најбољем интересу дјетета. Такође је наглашено да различита пракса по истоврсним захтјевима може довести до сумње у дискриминаторно поступање и нарушити повјерење родитеља и ученика у рад школе као јавне установе.

Овај предмет потврђује да су у области промјене смјера кључни проблеми процедуралне природе – неуједначено поступање, изостанак разматрања свих захтјева и недовољно образложене одлуке. Чак и када постоје објективна ограничења

⁸² Предмет број:152-54-9-ПЖ/25

(попуњеност одјељења), школа је дужна да о сваком захтјеву одлучи на транспарентан начин и о томе обавијести подносиоца.

Досљедно поштовање процедуре није формалност, већ гаранција једнакости, правне сигурности и заштите права ученика. Свако одступање од тих стандарда може имати дугорочне посљедице по образовни пут дјетета, али и по повјерење јавности у образовни систем.

7. ПРАВО НА ЗДРАВЉЕ

Право на здравствену заштиту подразумијева доступност, приступачност, квалитет и континуитет здравствених услуга за свако дијете, без дискриминације по било ком основу. Ово право не односи се искључиво на лијечење болести, већ и на превенцију, рану интервенцију, рехабилитацију, ментално здравље, правилну исхрану и здраве стилове живота.

Здравствена заштита дјеце захтијева координисано дјеловање здравственог система, образовних установа, центара за социјални рад и породице, јер свако кашњење или прекид у пружању подршке може имати дугорочне посљедице по развој дјетета.

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу поступала је по пријавама које су се односиле на доступност специјалистичких прегледа, остваривање права дјеце са сметњама у развоју, доступност терапија, ментално здравље дјеце и адолесцената, као и питања везана за превентивне програме.

7.1. Доступност специјалистичких здравствених услуга и терапија

Доступност специјалистичких здравствених услуга представља један од кључних елемената остваривања права дјетета на здравствену заштиту⁸³. Правовремена дијагностика и започињање терапије нарочито су значајни у раном дјетињству, када од брзине реакције система зависе развојни исходи и дугорочни квалитет живота дјетета.

У извјештајном периоду родитељи су се обраћали Институцији Омбудсмана за дјецу указујући на продужене рокове чекања на специјалистичке прегледе и дијагностичке процедуре, посебно у областима развојне педијатрије, неурологије, дјечије психијатрије и ендокринологије. У појединим случајевима дјеца су на први преглед чекала више мјесеци, док је у међувремену изостајала адекватна терапијска подршка или је била доступна само у ограниченом обиму.

У једном случају родитељи су навели да је код дјетета већ у раном узрасту уочено одступање у говорно-језичком развоју и социјалној интеракцији, али да је термин за први специјалистички преглед заказан тек након више мјесеци. У том периоду дијете није било укључено у структурисани програм ране интервенције, а родитељи су, у недостатку системске подршке, самостално тражили приватне терапијске услуге. Овакве ситуације додатно оптерећују породицу и доводе до неједнакости у приступу здравственој заштити.

Посебан проблем представља кашњење у постављању дијагнозе⁸⁴ код дјеце са развојним тешкоћама, јер свако одлагање ране интервенције може имати трајне

⁸³ УН Конвенција о правима дјетета, члан 24.

⁸⁴ Предмет број: 569-53-4-ПЖ/25

посљедице по говор, моторику, когнитивни развој и социјалне вјештине. Уочава се и неравномјерна територијална доступност специјалистичких услуга, због чега су породице из мањих средина упућене на путовања у веће центре, што представља додатно финансијско и логистичко оптерећење.

Поступајући по пријавама, Омбудсман за дјецу указивао је надлежним институцијама на потребу:

- јачања капацитета у сегменту дјечије специјалистичке заштите;
- увођења приоритета у поступцима који се односе на рану развојну интервенцију;
- унапређења система упућивања и праћења дјеце са сложеним здравственим потребама;
- обезбјеђивања континуитета терапије без прекида узрокованих административним разлозима.

Доступност специјалистичких услуга не може се посматрати искључиво кроз број прегледа, већ кроз правовременост и континуитет подршке. Дуготрајно чекање на дијагностику и терапију представља ризик по развој дјетета, нарочито у раном узрасту када су интервенције најефикасније.

Системски изазови у овој области односе се на недовољан број стручњака у појединим областима, неравномјерну територијалну расподелу услуга и административне баријере које продужавају поступак остваривања права.

Ефикасна здравствена заштита подразумева да дијете добије адекватну услугу у тренутку када му је она потребна. Јачање капацитета, унапређење организације рада и развој модела ране интервенције остају приоритети у обезбјеђивању стварне доступности здравствене заштите дјеци.

7.2.Ментално здравље дјеце и адолесцената – превенција суицида и препознавање ризика

Ментално здравље дјеце представља саставни дио права на здравствену заштиту и обухвата доступност стручне психолошке и психијатријске помоћи, рану идентификацију потешкоћа, континуирану подршку и координисано дјеловање свих система који раде са дјецом.

У савременом друштвеном контексту дјеца и адолесценти су изложени бројним ризицима – вршњачком насиљу, притисцима у образовном систему, породичним конфликтима, дигиталном насиљу, социјалној изолацији и другим облицима стреса. Наведени фактори могу довести до анксиозних и депресивних стања, поремећаја понашања, самоповређивања и, у најтежим случајевима, суицидалних мисли и покушаја.

Институција Омбудсмана за дјецу у извјештајном периоду запримила је обраћања која указују на потребу системског јачања механизма ране детекције и правовремене интервенције у области менталног здравља.

У једном случају⁸⁵ малољетно дијете је у одређеном временском периоду остваривало контакте са школским психологом. Према доступним информацијама, дијете је тражило подршку, али убрзо након посљедњег контакта извршило је суицид. Овај трагични догађај отворио је питања:

- постојања јасних протокола за процјену суицидалног ризика у школском окружењу,
- обавезне комуникације школе са родитељима и надлежним здравственим установама у ситуацијама повећаног ризика,
- системске подршке школским психолозима у виду супервизије и стручне помоћи, међусекторске сарадње између школе, центра за социјални рад и здравствених служби.

Институција Омбудсмана за дјецу је у вези са наведеним случајем указала на потребу детаљне анализе поступања свих надлежних субјеката, са циљем утврђивања да ли су постојали препознатљиви фактори ризика и да ли су примијењене све расположиве мјере заштите.

Кључни уочени проблем у овој области указују на неколико системских изазова:

- недостатак стандардизованих протокола за процјену и праћење суицидалног ризика у школама;
- неуједначена пракса у обавјештавању родитеља и укључивању здравствених служби;
- преоптерећеност школских стручних сарадника;
- недовољна едукација наставног особља за препознавање раних знакова менталне кризе;
- стигма везана за менталне потешкоће, због које дјеца и родитељи касно траже помоћ.

Посебно је важно нагласити да контакт дјетета са школским психологом не смије бити посматран као изолована мјера, већ као дио ширег система подршке који укључује породицу и здравствени сектор. Суицид дјетета представља најтежи исход непознате или недовољно третиране менталне кризе и захтијева дубоко системско преиспитивање поступања, а не поједностављено индивидуализовање одговорности.

Заштита менталног здравља дјеце мора се заснивати на:

- раној идентификацији ризика,
- јасним протоколима поступања у кризним ситуацијама,
- обавезној међусекторској сарадњи,
- континуираној едукацији стручних сарадника и наставника,
- доступности специјализованих сервиса за ментално здравље дјеце и адолесцената.

⁸⁵ Предмет број: 176-10-5-ПЖ/25

Ментално здравље дјеце не може се третирати као споредна област образовног система, већ као приоритет јавног здравља и заштите права дјетета. Сваки системски пропуст у овој области може имати ненадокнадиве посљедице.

7.3. Репродуктивно здравље адолесцената

Право на здравствену заштиту обухвата и право дјеце и адолесцената на доступне, поуздане и стручно утемељене информације о сексуалном и репродуктивном здрављу, као и приступ одговарајућим здравственим услугама прилагођеним њиховој доби.

У пракси се ова област често налази на пресјеку здравственог и образовног система. Недостатак системске и континуиране едукације, као и неуједначена доступност савјетодавних услуга за младе, може довести до ризичних понашања, нежељених трудноћа и полно преносивих инфекција, али и до психолошких посљедица усљед стигматизације и недостатка подршке.

У појединим обраћањима Институцији родитељи и стручни радници указивали су на потребу јаснијих протокола поступања у ситуацијама када је ријеч о малољетничкој трудноћи, приступу гинеколошким прегледима за малољетна лица, као и заштити приватности дјеце приликом коришћења здравствених услуга.

Посебно осјетљиву категорију представљају дјевојчице и дјечаци из маргинализованих група, који се суочавају са додатним баријерама – географским, социјалним и културолошким – у остваривању овог права.

Институција Омбудсмана за дјецу указује је на потребу:

- доступности савјетовалишта за младе у свим регијама,
- унапређења сарадње здравствених и образовних установа у области превентивног дјеловања,
- јачања едукације о репродуктивном здрављу кроз програме прилагођене узрасту,
- заштите повјерљивости и достојанства малољетних корисника здравствених услуга.

Анализа поступања показује да област сексуалног и репродуктивног здравља адолесцената и даље захтијева системско унапређење, посебно у дијелу превентивног рада и доступности савјетодавне подршке. Неуједначена пракса и недовољно развијени сервиси за младе повећавају ризик од негативних здравствених и социјалних посљедица.

Осигуравање информисаности, приступачности услуга и заштите приватности дјеце у овој области представља важан сегмент укупне здравствене заштите и директно је повезано са достојанством, аутономијом и здравим развојем сваког дјетета.

7.4. Болести овисности код дјеце и адолесцената – психоактивне супстанце и бихевиоралне овисности

Болести овисности код дјеце и адолесцената представљају озбиљан јавноздравствени и друштвени изазов, са дугорочним посљедицама по физичко, ментално и социјално здравље. Поред традиционалних облика овисности, савремени контекст доноси и нове ризике повезане са дигиталним окружењем и комерцијално доступним производима који су усмјерени ка младима.

7.4.1. Психоактивне супстанце (алкохол, дуван и опојне дроге)

Конзумирање алкохола, дувана и опојних дрога и даље представља значајан ризик за дјецу и адолесценате. У појединим срединама биљежи се рани почетак експериментисања са алкохолом и никотином, често у оквиру вршњачких окупљања и без адекватног надзора одраслих.

Иако број формалних пријава у овој области није доминантан⁸⁶, забрињава нормализација конзумирања алкохола међу малољетницима, као и доступност никотинских производа. Рана изложеност психоактивним супстанцама повећава вјероватноћу развоја трајне овисности, али и преласка на друге облике ризичних понашања.

Посебан изазов представља недовољно развијена мрежа савјетодавних и терапијских програма за дјецу и адолесценате који већ показују ризичне обрасце понашања.

7.4.2. Електронске цигарете и никотински производи⁸⁷

У посљедњих неколико година евидентан је пораст коришћења електронских цигарета (вејп уређаја) међу дјецом школског узраста. Ови производи се често перципирају као „мање штетни“, што доприноси њиховој популарности међу младима.

Проблем додатно компликује разноврсност арома, дигитална промоција и недовољна контрола продаје малољетницима. Рана изложеност никотину носи ризик развоја дугорочне овисности и негативних посљедица по здравље.

7.4.3. Енергетски напци

Енергетски напци су широко доступни малољетницима⁸⁸ и често се конзумирају у комбинацији са другим ризичним понашањима. Висок садржај кофеина и шећера може довести до поремећаја сна, раздражљивости, смањења концентрације и потенцијалних здравствених компликација.

У пракси се уочава да дјеца нису довољно информисана о потенцијалним ризицима њихове конзумације.

⁸⁶ Предмет број 970-103-4-ПЖ/25

⁸⁷ Препорука – употреба електронских цигарета и других сродних производа, број 1292-3/24

⁸⁸ Предмет број : 1362-18-8-ПЖС/23

7.4.4. Коцкање и онлајн игре на срећу

Све израженији изазов представља укључивање малољетника у коцкање и онлајн игре на срећу. Дигиталне платформе омогућавају лак приступ клађењу, онлајн казино играма и различитим облицима симулираног коцкања кроз видео-игре.

Родитељи су у појединим обраћањима указивали на ситуације у којима су дјеца трошила новац путем онлајн платформи, развијала компулсивно понашање везано за клађење или била изложена агресивном оглашавању игара на срећу. Посебно забрињава:

- недовољна контрола старосне доби корисника,
- снажна медијска промоција клађења⁸⁹,
- прелазак са дигиталних игара са елементима награђивања на стварно клађење.

Бихевиоралне оvisности, укључујући коцкање, могу довести до финансијских проблема, нарушавања школског успјеха, породичних конфликта и менталних потешкоћа.

Обрасци ризичних понашања код дјеце мијењају се и све више премјештају у дигитално окружење. Електронске цигарете, енергетски напици и онлајн коцкање представљају савремене изазове који захтијевају прилагођене превентивне стратегије. Кључни изазови односе се на:

- доступност производа и услуга малољетницима,
- недовољну контролу и надзор,
- неуједначене превентивне програме у школама,
- недостатак специјализованих савјетодавних сервиса.

Превенција болести оvisности мора бити системска, континуирана и заснована на јачању заштитних фактора код дјеце, уз координисано дјеловање образовног, здравственог и регулаторног система. Заштита дјеце од оvisности представља улагање у њихово дугорочно здравље и стабилност друштва у цјелини.

7.5. Промовисање здравих животних стилова дјеце и адолесцената

Промовисање здравих животних стилова представља важан сегмент права дјетета на здравље и правилан развој. Здрав начин живота подразумијева уравнотежену исхрану, редовну физичку активност, адекватан сан, умјерено коришћење дигиталних технологија, боравак на отвореном, као и развијање позитивних социјалних и емоционалних навика.

У савременом друштвеном окружењу дјеца су све више изложена седентарном начину живота, неправилној исхрани, дигиталној преоптерећености и различитим облицима

⁸⁹ Предмет број: 719-70-6-ПЖ/25

маркетиншког утицаја који подстичу конзумацију нездравих производа. Ови фактори дугорочно утичу на физичко и ментално здравље дјеце.

1) Физичка активност и седентаран начин живота

У пракси се уочава смањена физичка активност дјеце, нарочито у урбаним срединама. Повећано вријеме проведено пред екранима, недостатак безбједних простора за игру и смањена доступност И укљученост у спортске активности доприносе порасту прекомјерне тјелесне тежине и проблема са постуром, али и емоционалним потешкоћама.

Школе и локалне заједнице имају значајну улогу у подстицању физичке активности кроз организовање спортских секција, ваннаставних активности и кампања које промовишу активан начин живота.

2) Исхрана дјеце

Правилна исхрана представља основ здравог развоја. У појединим обраћањима указивано је на доступност висококалоричних и нутритивно сиромашних производа у близини школа, као и на конзумирање брзе хране и газираних напитака међу дјецом школског узраста.

Промовисање здраве исхране захтијева континуирану едукацију дјеце и родитеља, али и одговоран приступ институција у планирању школских obroка и регулисању доступности одређених производа у школском окружењу.

3) Дигиталне навике и баланс у свакодневном животу

Прекомјерно коришћење дигиталних уређаја и друштвених мрежа постаје све израженији изазов. Дуготрајно излагање екранима утиче на квалитет сна, концентрацију, физичку активност и социјалне односе. Промовисање здравих дигиталних навика, укључујући постављање временских ограничења и развијање критичког односа према садржајима, представља важан сегмент превентивног дјеловања.

4) Улога породице и школе

Здрави животни стилови се формирају у раном дјетињству и резултат су заједничког дјеловања породице, школе и шире заједнице. Родитељи имају кључну улогу у обликовању прехранбених и животних навика, док школе кроз образовне садржаје и ваннаставне активности могу додатно ојачати позитивне обрасце понашања. Уочава се потреба за системским и континуираним програмима који би промовисали здраве стилове живота, умјесто повремених кампања без дугорочног праћења ефеката.

Промовисање здравих животних стилова није само питање индивидуалне одговорности породице, већ и питање јавне политике и друштвене одговорности. Недостатак координисаног приступа, недовољно развијени превентивни програми и снажан утицај комерцијалних садржаја представљају изазове у овој области.

Јачање превентивних програма у школама, унапређење сарадње између здравственог и образовног система, као и активније укључивање родитеља, представљају кључне елементе за унапређење здравља дјеце.

Здраве навике усвојене у дјетињству имају дугорочан ефекат на квалитет живота и представљају основ за остваривање других права дјетета. Промовисање здравих стилова живота стога мора бити трајни приоритет у политикама усмјереним на дјецу и младе.

7.6. Превентивне активности

1) Улога школе у превенцији

У пракси је уочено да се превентивне активности у школама реализују неуједначено – у зависности од капацитета школе, ангажованости стручне службе и сарадње са локалном заједницом.

Ефикасна превенција у школском окружењу подразумијева:

- континуиране програме едукације о штетности алкохола, дувана, електронских цигарета, енергетских напитака и психоактивних супстанци;
- развој социо-емоционалних вјештина (управљање стресом, доношење одлука, отпорност на вршњачки притисак);
- јасне и транспарентне процедуре поступања у случају уоченог ризичног понашања;
- активно укључивање родитеља кроз савјетодавне састанке и едукативне програме;
- доступност школског психолога или педагога и повјерљивих канала за обраћање ученика.

Посебан значај има рана идентификација промјена у понашању дјетета – изостанци, нагле промјене расположења, пад школског успјеха, повлачење или агресивност – јер су то често први показатељи дубљих проблема.

2) Мултисекторски приступ превенцији

Превентивне мјере не могу бити одговорност само школе. Уочено је да недостатак координације између образовног, здравственог и система социјалне заштите умањује ефикасност интервенција.

Системски приступ превенцији треба да обухвати:

- сарадњу школа са домовима здравља, центрима за ментално здравље и центрима за социјални рад;
- укључивање полиције и инспекцијских органа у превентивне активности, посебно у вези са доступношћу алкохола, никотинских производа и других ризичних супстанци;
- развој локалних акционих планова за превенцију болести овисности и ризичних понашања;
- праћење и евалуацију ефеката спроведених програма.

Без јасне координације и размјене информација, превентивне активности остају фрагментисане и недовољно ефикасне.

3) Јачање заштитних фактора

Савремени приступ превенцији не заснива се искључиво на забрани и санкционисању, већ на јачању заштитних фактора код дјеце што, између осталог подразумева:

- подржавајуће породично окружење,
- квалитетни односи са наставницима,
- укључивање у спортске, културне и волонтерске активности,
- развијање самопоуздања и осјећаја припадности заједници.

Дјеца која имају развијене механизме суочавања са стресом и стабилну подршку околине рјеђе улазе у ризичне обрасце понашања.

Поступања Институције указују да су превентивне мјере у области ризичних понашања често декларативне, док њихова примјена зависи од појединачних иницијатива школа или локалних заједница. Кључни изазови су: неуједначена примјена превентивних програма; недостатак системске евалуације постојећих мјера; ограничени кадровски капацитети стручних служби и недовољно укључивање родитеља.

Превенција мора бити препозната као приоритет, а не као додатна активност. Улагање у системске, дугорочне превентивне програме представља најефикаснији начин заштите дјеце од болести овисности, насиља и других ризичних понашања. Доследно спровођење превентивних мјера доприноси не само заштити појединачног дјетета, већ и јачању укупне друштвене сигурности и јавног здравља.

7.7. Право на здравствено осигурање дјеце

Здравствено осигурање представља основни предуслов за остваривање права дјетета на здравствену заштиту. Без уредно регулисаног статуса осигурања, дијете је изложено ризику ограниченог или отежаног приступа здравственим услугама, што може имати директне посљедице на његово здравље и развој.

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу за примила је више обраћања родитеља која су се односила на питање обавезног здравственог осигурања, али и на недостатке у систему допунског и добровољног осигурања дјеце у школама и спортским клубовима.

7.7.1. Обавезно здравствено осигурање дјеце

Обавезно здравствено осигурање дјеце треба да обезбиједи континуитет здравствене заштите, независно од радно-правног статуса родитеља. У пракси, међутим, евидентирани су случајеви у којима дијете није имало регулисан статус осигурања јер

родитељу нису били уплаћени доприноси, нити је постојао аутоматизам преласка на други основ осигурања.

Примјер из праксе:

Родитељи су се обратили Омбудсману наводећи да је дјетету, приликом покушаја заказивања специјалистичког прегледа, речено да нема важеће здравствено осигурање јер послодавац једног родитеља није уплаћивао доприносе⁹⁰. Дијете у том тренутку није било аутоматски препознато као осигурано по другом основу, што је довело до одгађања прегледа. Након интервенције и обраћања надлежној институцији, статус осигурања је регулисан.

Овакви случајеви указују на системски проблем – дијете не смије трпјети посљедице пропуста или неправилности у вези са статусом родитеља⁹¹. Потребно је обезбиједити механизме који гарантују да право дјетета на здравствену заштиту буде континуирано и заштићено, без административних прекида.

7.7.2. Добровољно и допунско здравствено осигурање дјеце

Поред обавезног осигурања, у пракси је значајно заступљено и добровољно (допунско) осигурање дјеце од посљедица несрећног случаја, посебно током боравка у школама, на екскурзијама и учешћа у спортским активностима.

Иако овакве полисе имају за циљ додатну заштиту дјеце, у пракси су уочени проблеми у вези са висином осигураних сума, обимом покрића и информисаношћу родитеља.

Примјер из праксе:

У једном предмету малољетни спортиста задобио је прелом руке током тренинга⁹². Повреда је била покривена полисом осигурања коју је закључио спортски клуб. Међутим, по основу процијењеног степена инвалидитета, родитељу је понуђена накнада у симболичном износу, која није била у сразмјери са стварним трошковима лијечења и рехабилитације. Иако је осигуравајуће друштво поступило у складу са условима полисе, предмет је отворио питање адекватности минималних осигураних сума и транспарентности услова осигурања.

Омбудсман је у вези са овим питањем указао на потребу:

- дефинисања минималних стандарда осигурања дјеце у школама и спортским клубовима,
- јасног и потпуног информисања родитеља о обиму покрића,
- уједначавања праксе међу установама,
- јачања надзора над примјеном закључених полиса.

Поступања у овој области показују да је здравствено осигурање дјеце формално нормирано, али да у пракси постоје ситуације у којима дјеца остају без пуне и правовремене заштите.

Код обавезног осигурања проблем се најчешће јавља због административних прекида и непостојања аутоматизма заштите дјетета по другом основу. Код добровољног

⁹⁰Предмет број: 1038-110-8-ПЖ/23

⁹¹ Препорука број: 1492-16/23

⁹² Предмет број 461-41-2-ПЖ/25

осигурања проблем се огледа у недовољној реалној заштити интереса дјетета услед ниских осигураних сума и недостатка транспарентности.

Здравствено осигурање дјетета не смије зависити од пропуста родитеља, послодавца или неуједначене праксе појединих установа. Систем мора бити постављен тако да у сваком тренутку гарантује континуитет здравствене заштите и стварну сигурност дјетета, у складу са његовим најбољим интересом.

7.8. Право дјетета на његу за вријеме болести

Право дјетета на његу током болести непосредно је повезано са правом на здравствену заштиту и правом на породичну бригу. Иако се нормативно остварује кроз право родитеља на одсуство са рада ради њега болесног дјетета, суштински носилац заштите јесте дијете, чије здравствено стање и развој захтијевају присуство и бригу родитеља.

Важећа рјешења предвиђају ограничен број дана одсуства родитеља ради њега дјетета (15 дана годишње по дјетету), осим у случајевима теже болести. У пракси се показало да овакво временско ограничење често не одговара стварним потребама дјеце, нарочито када је ријеч о понављајућим акутним стањима, постоперативном опоравку, дуготрајним терапијама или хроничним болестима које формално не улазе у категорију „тежих“, али захтијевају континуирану бригу.

У обраћањима родитеља Омбудсману за дјецу указивано је на проблеме увези са:

- исцрпљивањем законски предвиђеног броја дана већ у првом дијелу године,
- рестриктивним тумачењем појма „тежа болест“,
- ситуацијама у којима дијете објективно није способно за боравак у колективу, али родитељ нема законску основу за продужено одсуство,
- притисцима на родитеље да користе годишњи одмор или неплаћено одсуство ради бриге о болесном дјетету.

-

Примјер из праксе:

Родитељ дјетета предшколског узраста, које је током године имало више епизода респираторних инфекција са компликацијама, навео је да је већ почетком календарске године искористио максималних 15 дана одсуства. У наставку године дијете је имало потребу за кућним лијечењем и терапијама, али родитељ није имао законску могућност да остане уз дијете без посљедица по радни статус.

Имајући у виду наведене ситуације, Институција Омбудсмана за дјецу упутила је Иницијативу⁹³ надлежним органима за измјену важећих прописа у дијелу који се

⁹³ Иницијатива за продужење трајања боловања које родитељ користи ради њега обољелог дјетета, број 1466-8-УП/25

односи на трајање права на одсуство ради њега болесног дјетета. Иницијативом је предложено да се:

- не прописује стриктно временско ограничење у календарским данима, већ да се право родитеља веже за стварно трајање болести, односно потребу за његом,
- уреди флексибилнији модел процјене који ће уважавати медицинску документацију и индивидуалне околности сваког случаја.

Полазећи од принципа најбољег интереса дјетета, Омбудсман је указао да трајање болести не може увијек бити унапријед предвидиво нити униформно нормирано, те да нормативно рјешење мора пратити реалне животне ситуације.

Постојеће законско ограничење на 15 дана годишње, иако има за циљ баланс између радно-правних и социјалних аспеката, у пракси не одговара динамичној природи дјечијих болести и потреби за родитељском бригом. Нормативно рјешење које полази од фиксног временског оквира, а не од индивидуалне процјене здравственог стања дјетета, може довести до:

- индиректног нарушавања права дјетета на адекватну његу,
- додатног притиска на породице,
- неједнаког положаја дјеце са хроничним или учесталим здравственим проблемима.

Заштита здравља дјетета мора имати приоритет у односу на формална ограничења трајања одсуства. У том смислу, измјена прописа у правцу везивања права на његу за трајање болести и стварну потребу дјетета представља мјеру која је у потпуности усклађена са принципом најбољег интереса дјетета и савременим стандардима дјечије заштите.

8. ДЈЕЦА У АЛТЕРНАТИВНОЈ БРИЗИ

Дјеца која су, због различитих околности, издвојена из биолошке породице и смјештена у алтернативне облике бриге представљају посебно осјетљиву категорију. Њихова заштита захтијева континуиран надзор, индивидуализован приступ и јасну институционалну одговорност.

У претходном периоду Институција Омбудсмана за дјецу поступала је у предметима који су се односили на смјештај дјеце у хранитељске породице, установе социјалне заштите, као и на остваривање контакта са биолошким родитељима. У појединим случајевима уочени су проблеми у погледу редовног праћења положаја дјетета, ажурности у доношењу одлука о продужењу или промјени облика бриге, као и недовољне припреме дјеце за повратак у биолошку породицу или прелазак у други облик смјештаја.

Посебан изазов представља обезбјеђивање стабилности и континуитета бриге. Свака промјена смјештаја, нарочито ако је учестала, може имати дугорочне посљедице по емоционални развој и осјећај сигурности дјетета. Због тога је неопходно да одлуке о измјени облика бриге буду засноване на стручној процјени и јасном плану заштите.

У пракси су евидентирани и случајеви у којима дјеца у алтернативној бризи нису била довољно информисана о својим правима, нити су имала прилику да изразе мишљење о питањима која их се непосредно тичу. Право дјетета на партиципацију мора бити осигурано и у систему алтернативне бриге, уз прилагођен приступ у складу са узрастом и зрелошћу дјетета.

Омбудсман је у овим предметима указивао на потребу редовног надзора над радом надлежних центара за социјални рад, досљедне примјене индивидуалних планова заштите и јачања подршке хранитељским породицама. Посебно је наглашена важност међусекторске сарадње, нарочито између система социјалне заштите, образовања и здравства, како би се дјеци у алтернативној бризи обезбиједила цјеловита и континуирана подршка.

Анализа предмета показује да систем алтернативне бриге захтијева стално унапређење, посебно у дијелу праћења квалитета смјештаја, стручне подршке хранитељима и припреме младих за самосталан живот након изласка из система бриге.

Заштита дјеце у алтернативној бризи мора бити заснована на принципу стабилности, континуитета и најбољег интереса дјетета, уз јасно дефинисану одговорност свих укључених актера.

8.1. Институционални смјештај

Заштита права, интереса и положаја дјеце без родитељског старања представља једно од кључних подручја дјеловања Омбудсмана за дјецу. Ова област обухвата праћење поступања и активности надлежних органа социјалне заштите, који имају примарну одговорност у обезбјеђивању заштите дјеце која су остала без адекватног

родитељског старања или код којих је такав облик старања привремено или трајно угрожен.

Основно право сваког дјетета јесте право да живи у породичном окружењу са својим родитељима. У ситуацијама када то није могуће, односно када боравак дјетета у биолошкој породици није у његовом најбољем интересу, надлежни органи су дужни да обезбиједе одговарајуће алтернативне облике збрињавања. Издавање дјетета из породице мора представљати крајњу мјеру, која се примјењује искључиво када су исцрпљене све друге могућности заштите и подршке породици.

У поступцима који претходе доношењу одлуке о издавању дјетета из породице и његовом смјештају у установу или други облик алтернативног збрињавања, надлежни органи имају обавезу да утврде све релевантне чињенице и околности које указују да је таква мјера у најбољем интересу дјетета. Одлука мора бити образложена, временски ограничена и праћена мјерама усмјереним ка стварању услова за повратак дјетета у примарну породицу, када год је то могуће.

Посебну пажњу потребно је посветити обезбјеђивању права дјетета да, у складу са узрастом и степеном зрелости, добије одговарајуће информације и изрази своје мишљење о одлукама које га се непосредно тичу. Такође, дјетету треба омогућити одржавање личних односа са родитељима и другим сродницима, осим у случајевима када би то било супротно његовом најбољем интересу.

У пракси се показује да институционални смјештај, услед недостатка развијених алтернативних облика збрињавања, често представља једину расположиву опцију за дјецу која су привремено издвојена из породице. Недовољан број хранитељских породица, нарочито специјализованих хранитељских породица, и даље представља дуготрајан и системски изазов, који значајно ограничава могућност избора најадекватнијег облика заштите за дијете.

Поступајући по заprimљеним предметима, Омбудсман за дјецу је утврђивао да су разлози за издавање дјеце из породице најчешће повезани са озбиљним угрожавањем психофизичког здравља дјеце⁹⁴, неадекватним материјалним и социјалним условима, као и недовољним родитељским капацитетима, упркос претходно предузетим мјерама подршке и појачаног надзора. У таквим околностима, институционални смјештај је примјењиван као привремена мјера заштите, уз истовремено предузимање активности усмјерених на унапређење породичних услова. Истовремено, забиљежени су и случајеви у којима је боравак дјеце у установама социјалне заштите⁹⁵ допринио побољшању њиховог здравственог стања, психосоцијалног функционисања и општих животних услова. У тим ситуацијама, надлежни органи су паралелно спроводили савјетодавни рад са родитељима и активности усмјерене ка јачању родитељских капацитета, с циљем стварања услова за повратак дјеце у породично окружење.

⁹⁴ Предмет број 81-22-10-ПЖ/25

⁹⁵ Предмет број: 72-20-10-ПЖС/25

Сагледавање поступања надлежних органа у области заштите дјеце без родитељског старања указује да институционални смјештај, иако законом предвиђен као крајња мјера, у пракси често остаје једино расположиво рјешење због недовољно развијених алтернативних облика збрињавања. Такво стање потврђује потребу даљег унапређења политика деинституционализације и системског развоја хранитељства као хуманијег и дјетету примјеренијег облика заштите.

Неопходно је да надлежни органи досљедно примјењују принцип најбољег интереса дјетета, уз поштовање начела привремености институционалног смјештаја и обавезе континуираног рада на стварању услова за повратак дјетета у породично окружење. Посебан акценат потребно је ставити на јачање међуинституционалне сарадње, унапређење капацитета система социјалне заштите и развој превентивних мјера које ће смањити потребу за издвајањем дјеце из породице.

Омбудсман за дјецу ће, у оквиру својих надлежности, наставити да прати положај дјеце без родитељског старања и указује на потребу системских рјешења и мјера надлежних органа, с циљем потпуне и дјелотворне заштите права ове посебно осјетљиве категорије дјеце, у складу са Конвенцијом о правима дјетета.

8.2.Хранитељство

Хранитељство представља значајан облик алтернативног збрињавања дјеце без родитељског старања, јер омогућава дјетету живот у породичном окружењу које је примјереније његовим развојним потребама у односу на институционални смјештај. Овим обликом заштите дјетету се обезбјеђују стабилни животни услови, индивидуална брига и емоционална сигурност, уз могућност одржавања личних односа са биолошком породицом и сродницима, када је то у његовом најбољем интересу.

У пракси се показује да дјеца смјештена у хранитељске породице у већој мјери остварују право на породични живот, стабилност и социјалну укљученост, нарочито када је хранитељство правовремено обезбијеђено. Међутим, систем хранитељства и даље се суочава са израженим изазовима⁹⁶. Недовољан број хранитељских породица, нарочито оних које могу одговорити на потребе дјеце са сметњама у развоју, дјеце млађег узраста и дјеце у кризним ситуацијама, значајно ограничава могућност примјене овог облика збрињавања. У таквим околностима, надлежни органи су често принуђени да дјецу смјештају у установе социјалне заштите, иако би породични облик бриге био примјеренији њиховим потребама.

Додатне потешкоће односе се на недовољну промоцију хранитељства, ограничену финансијску и стручну подршку хранитељима, као и недостатак континуиране

⁹⁶ Предмет број: 64-19-10-ПЖ/25

едукације, супервизије и системског надзора⁹⁷. Овакво стање указује на потребу јачања институционалне подршке хранитељству и унапређења услова за његов одрживи развој.

8.3.Усвојење

Усвојење представља трајни облик породично-правне заштите дјеце без родитељског старања, којим се дјетету обезбјеђује стабилна породична средина и потпуна породична припадност. Иако се сматра најповољнијим трајним обликом збрињавања, број дјеце која буду усвојена и даље је ограничен.

Разлози за то су вишеструки и обухватају сложеност и дуготрајност поступака, као и чињеницу да значајан број дјеце формално не испуњава законом прописане услове за усвојење. Поступци усвојења захтијевају пажљиво утврђивање свих релевантних околности у циљу заштите најбољег интереса дјетета, што се неминовно одражава на њихово трајање.

Одређени помаци остварени су кроз унапређење законодавног оквира, укључујући измјене Породичног закона којима је проширена могућност потпуног усвојења дјеце старијег узраста. Ове измјене имају посебан значај имајући у виду структуру дјеце која се налазе у систему социјалне заштите.

Приликом одлучивања о најадекватнијем облику збрињавања дјеце без родитељског старања, надлежни органи дужни су да у сваком појединачном случају процијене најбољи интерес дјетета, узимајући у обзир његове развојне, васпитне и социјалне потребе, као и могућност обезбјеђивања стабилног и трајног породичног окружења.

Хранитељство и усвојење представљају кључне облике заштите дјеце без родитељског старања, јер омогућавају одрастање у породичном окружењу које је у складу са најбољим интересом дјетета. Иако су у нормативном оквиру остварени одређени помаци, пракса указује на недовољан број хранитељских породица и ограничен обим усвојења, што и даље утиче на продужено институционално збрињавање дјеце. Због тога је неопходно даље јачати системску подршку развоју хранитељства и унапређењу поступака усвојења, уз досљедну примјену принципа најбољег интереса дјетета.

⁹⁷ Посебан извјештај број: 1192-2-И/19

9. ПРАВОСУДНО–ПРАВНА ЗАШТИТА ДЈЕЦЕ

Ефикасна правосудно–правна заштита дјеце представља један од кључних показатеља стварне примјене права дјетета у пракси. Иако нормативни оквир препознаје начело најбољег интереса дјетета, хитност поступања и право дјетета да буде саслушано, анализа запримљених предмета показује да изазови и даље постоје у фази примјене прописа.

Институција Омбудсмана за дјецу је у извјештајном периоду евидентирала поступања у предметима који су се односили на породично-правне спорове, извршење судских одлука, као и на кривичне поступке у којима су дјеца била оштећена лица или свједоци.

9.1. Породично-правна заштита дјеце

Породично-правни поступци имају непосредан утицај на свакодневни живот дјетета. Свако одуговлачење, неизвјесност или неизвршавање одлуке рефлектује се на емоционалну стабилност и развој дјетета.

а) Дуготрајност поступака

У више предмета⁹⁸ уочено је да су поступци повјеравања дјетета или измјене одлука о вршењу родитељског права трајали дужи временски период. Током трајања поступка дијете је остајало у ситуацији продуженог конфликта између родитеља, без стабилног и предвидивог окружења.

У појединим случајевима, привремене мјере нису донесене благовремено, или нису биле прилагођене промијењеним околностима, што је додатно продужавало стање правне неизвјесности.

Дуготрајност поступака у породичним споровима не представља само процедурални проблем, већ фактор ризика по дијете, јер пролонгирана изложеност родитељском конфликту може имати дугорочне посљедице по његов психолошки развој.

б) Извршење судских одлука

Посебно забрињавају ситуације у којима, упркос постојању правоснажне судске одлуке, дијете фактички не остварује право на одржавање личних односа или издржавање⁹⁹.

У пракси су забиљежени случајеви у којима извршни поступци трају мјесецима или годинама, без конкретних резултата. У међувремену долази до прекида или слабљења односа између дјетета и родитеља, што дугорочно може довести до трајног нарушавања породичних веза.

Такве ситуације указују да формално постојање судске заштите није довољно уколико механизми извршења нису ефикасни и координисани.

⁹⁸ Предмет број: 123-4-6-ПЖ/25

⁹⁹ Предмет број: 1328-130-2-ПЖ/25

ц) Учешће дјетета у поступку

Иако право дјетета да изрази своје мишљење представља стандард, у пракси се и даље сусрећу ситуације у којима дијете није адекватно информисано о поступку или његово мишљење није јасно рефлектовано у образложењу одлуке.

У појединим предметима изостаје јасно образложење на који начин је суд цијенио изражено мишљење дјетета и да ли је оно узето у обзир у складу са узрастом и зрелошћу.

Када је у питању породично-правна заштита уочава се потреба за:

- досљеднијим обезбјеђивањем хитности поступака,
- јачањем механизма извршења судских одлука,
- прецизнијим образлагањем одлука у дијелу који се односи на мишљење дјетета,
- снажнијом координацијом између судова и центара за социјални рад.

Без ефикасног извршења и јасне процесне заштите, судска одлука може остати само формални акт без стварног ефекта у животу дјетета.

9.2. Кривично-правна заштита дјеце

Кривично-правна заштита дјеце подразумијева посебан ниво осјетљивости система, с обзиром да су дјеца у овим поступцима најчешће жртве или свједоци кривичних дјела.

а) Секундарна виктимизација

У појединим предметима уочено је вишеструко саслушавање дјетета или недовољно коришћење процесних механизма заштите (нпр. саслушање путем техничких средстава или у прилагођеним просторијама). Таква пракса може довести до поновне трауматизације. Иако су нормативни механизми заштите предвиђени, њихова примјена није увијек уједначена.

б) Дуготрајност поступака

Дуготрајни кривични поступци у којима су дјеца оштећена лица пролонгирају осјећај несигурности и одлажу процес опоравка. У појединим случајевима дијете је током трајања поступка више пута изложено процедуралним радњама које продужавају стрес и неизвјесност.

Када је у питању кривично-правна заштита кључни изазови односе се на:

- потребу досљедне примјене механизма заштите од секундарне виктимизације,
- јачање специјализованих капацитета за рад са дјецом,

- убрзање поступака у којима су дјеца жртве.

Кривични поступак мора бити прилагођен потребама дјетета, уз јасно препознавање његове рањивости и права на достојанствен третман.

Анализа запримљених предмета показује да изазови у области правосудно–правне заштите дјеце нису првенствено нормативне природе, већ произлазе из примјене прописа и организације система. Дуготрајност поступака, отежано извршење судских одлука и недовољно уједначена примјена заштитних механизма указују на потребу системског унапређења праксе. Ефикасна заштита права дјеце подразумијева:

- хитност као правило, а не изузетак;
- одлуке које су проведиве у пракси;
- координисано дјеловање свих надлежних органа;
- јасно уважавање мишљења дјетета;
- заштиту од додатне трауматизације.

Само такав приступ може обезбиједити да правосудни систем не буде додатни извор несигурности за дијете, већ механизам стварне и дјелотворне заштите његових права.

10. ПРАВА ДЈЕЦЕ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

10.1. Општи оквир и систем подршке

Дјеца са сметњама у развоју представљају посебно осјетљиву категорију дјеце која, због природе својих потреба, захтијевају континуирану, координисану и индивидуализовану подршку система здравства, образовања и социјалне заштите¹⁰⁰. У пракси је уочено да подршка овој дјечи често зависи од капацитета појединачних установа, локалне заједнице или ангажмана родитеља, умјесто да буде системски уређена и уједначена.

Институција Омбудсмана за дјецу је и у извјештајном периоду запримала пријаве и иницијативе које указују на фрагментисаност система подршке, недовољну међусекторску сарадњу и пребацивање одговорности између институција. У значајном броју случајева родитељи су били ти који су морали координисати поступке између здравствених установа, школа и центара за социјални рад, што додатно оптерећује породицу и утиче на континуитет бриге о дјетету.

Анализа предмета показује да и даље изостаје јединствен и функционалан модел интегрисане подршке који би дјечи са сметњама у развоју омогућио правовремену детекцију потреба, адекватну здравствену заштиту, квалитетно образовање и стабилну социјалну сигурност.

10.2. Рана интервенција и рана детекција

У пракси је уочено да рана детекција развојних одступања и систем ране интервенције нису довољно развијени. У појединим случајевима родитељи су указивали на касно упућивање на специјалистичке прегледе, дуготрајне поступке процјене и недостатак стручног кадра (логопеда, дефектолога, дјечијих психијатара и других специјалиста).

Посебан проблем представља ситуација у којој родитељи, због недовољне информисаности или неприхватања дијагнозе, одлажу укључивање дјетета у систем подршке. Изостанак ране интервенције у таквим случајевима има дугорочне посљедице по развој дјетета и његов каснији образовни и социјални положај.

У мањим срединама нарочито је изражен недостатак стручњака и специјализованих услуга, због чега се породице упућују у веће центре, често о сопственом трошку. Кашњење у успостављању ране интервенције директно утиче на развојне исходе, посебно код дјеце предшколског узраста.

¹⁰⁰ УН Конвенција о правима дјетета, члан 23.

10.3. Здравствена заштита дјеце са сметњама у развоју

У области здравствене заштите евидентирани су продужени рокови чекања на специјалистичке прегледе и дијагностику, посебно у сегменту неуролошких, психијатријских и развојних поремећаја. У појединим предметима дијете је на први преглед чекало више мјесеци, док је у међувремену изостајала терапијска подршка.

Родитељи су такође указивали на обавезу обављања додатних специјалистичких прегледа¹⁰¹ у здравственим установама у иностранству или сусједним државама, често о личном трошку. Посебно је наглашен проблем поновног упућивања на контролне прегледе и продужене процедуре одобравања лијечења ван земље.

У случајевима ријетких болести¹⁰², као значајан механизам подршке препознат је Фонд солидарности за лијечење дјеце у иностранству, који омогућава финансирање лијечења када оно није доступно у земљи. Међутим, и даље су присутни изазови у погледу документације, рокова и комуникације са надлежним институцијама.

Уочава се и мали број дневних центара, као и недостатак специјализованих установа за третман и рехабилитацију дјеце са сложеним потребама, што додатно оптерећује породице.

10.4. Образовање дјеце са сметњама у развоју

У области образовања пријаве су се најчешће односиле на:

- ангажовање и финансирање асистената у настави¹⁰³,
- примјену индивидуално прилагођених планова¹⁰⁴ и програма¹⁰⁵,
- архитектонске баријере у школама¹⁰⁶,
- проблеме при упису у средње школе¹⁰⁷.

У пракси су забиљежени случајеви у којима дјеца са сметњама у развоју нису могла остварити упис у жељено занимање због ограниченог броја мјеста предвиђених за ученике који се школују по прилагођеним програмима¹⁰⁸. Дешавало се да дјеца паузирају једну школску годину или буду приморана да уписују школе у другим срединама.

Родитељи су такође указивали на недовољно системско рјешење статуса асистената, неуједначену праксу ангажовања и нејасно дефинисане надлежности, иако су стручне комисије у својим налазима јасно наводиле потребу за подршком асистента.

¹⁰¹ Предмет број: 569-53-4-ПЖ/25

¹⁰² Предмет број: 127-64-11-ПЖ/25

¹⁰³ Предмет број: 778-77-6-ПЖ/25

¹⁰⁴ Предмет број: 1193-118-6-ПЖ/25

¹⁰⁵ Предмет број: 500-45-4-ПЖ/25

¹⁰⁶ Предмет број: 289-21-7-ПЖМ/25

¹⁰⁷ Предмет број: 80-45-11-ПЖ/25

¹⁰⁸ Предмет број: 895-91-2-ПЖ/25

10.5. Социјална заштита и материјална подршка

У сегменту социјалне заштите пријаве¹⁰⁹ су се односиле на:

- остваривање и ревизију права на накнаду родитељ-његоватељ,
- прекиде исплата током ревизионих поступака,
- административне препреке и дуготрајне процедуре,
- недовољну координацију центара за социјални рад.

У појединим предметима¹¹⁰ родитељи су указивали да током поступака ревизије долази до обуставе права, иако се здравствено стање дјетета није промијенило. Такве ситуације доводе породице у стање правне и финансијске несигурности¹¹¹.

Анализа предмета показује да се терет доказивања потребе за подршком често пребацује на родитеље, док системска координација између здравствених, образовних и социјалних институција није довољно ефикасна.

Поступања¹¹² у овој области указују на то да подршка дјеци са сметњама у развоју и даље није довољно системски интегрисана. Проблеми се најчешће јављају на споју различитих сектора – здравства, образовања и социјалне заштите – гдје изостаје јасна координација и континуирана подршка.

Недовољно развијен систем ране интервенције, недостатак стручног кадра, ограничени капацитети специјализованих установа, административне препреке и неуједначена пракса додатно отежавају остваривање права ове дјеце.

Породице дјеце са сметњама у развоју често преузимају улогу координатора система, што не би смјело бити њихова обавеза. Потребно је успоставити функционалан, међусекторски модел подршке који ће осигурати континуитет здравствене заштите, стабилност социјалних права и доступно и инклузивно образовање.

Само досљедна и координисана примјена постојећих механизма, уз њихово даље унапређење, може обезбиједити остваривање најбољег интереса дјетета у пракси.

¹⁰⁹ Предмет број: 301-25-5-ПЖ/25

¹¹⁰ Предмет број: 840-82-5-ПЖ/25

¹¹¹ Предмет број: 1385-135-6-ПЖ/25

¹¹² Посебан извјештај „Право на образовање дјеце са сметњама у развоју“ број 192-9-И/24

II. ДЈЕЦА КАО ЧЛАНОВИ ДРУШТВЕНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Дјеца су равноправни чланови друштвене заједнице, са правом да буду видљива, саслушана и укључена у јавни живот¹¹³. Степен у којем друштво препознаје и афирмише ову улогу дјетета показатељ је стварне посвећености заштити и унапређењу њихових права.

У извјештајном периоду уочено је да се питања од значаја за дјецу у јавном простору најчешће актуелизују тек након инцидентних ситуација, док је системско планирање политика и мјера које се тичу дјеце и даље недовољно развијено. Дјеца се често посматрају као пасивни корисници заштите, а рјеђе као активни учесници друштвених процеса.

11. ПРАВО НА ПАРТИЦИПАЦИЈУ

Право дјетета да изрази своје мишљење и да то мишљење буде узето у обзир у свим питањима која га се тичу представља једно од кључних начела савременог система заштите права дјеце. Ово право не може се свести на формално саслушање нити на декларативно признање, већ подразумијева стварну могућност дјетета да утиче на одлуке које се односе на његов живот.

11.1. Партиципација дјеце на институционалном и локалном нивоу

У раду Институције Омбудсмана за дјецу партиципација дјеце представља саставни дио аналитичког и извјештајног процеса. Дјеца се укључују у тематске радионице, истраживања и консултативне процесе који претходе изради годишњих и посебних извјештаја. Сваки извјештај који обрађује одређену област садржи и приказ ставова дјеце о релевантној теми, чиме се осигурава да закључци и препоруке буду утемељени и на непосредном искуству дјеце.

Извјештај „Сигуран клик“¹¹⁴, који се бавио правима дјеце у дигиталном окружењу, представља примјер таквог приступа. Ставови дјеце о безбједности на интернету, вршњачком насиљу, улози школе и родитеља нису били само илустративни додатак, већ важан аналитички елемент који је утицао на формулацију препорука надлежним институцијама. Овакав модел рада показује да партиципација дјеце доприноси квалитетнијим и реалнијим јавним политикама.

Позитивни примјери партиципације постоје и на локалном нивоу, гдје су у градовима Градишка и Бијељина формиран дјечији парламенти са циљем да дјеца активно учествују у разматрању питања од значаја за локалну заједницу. Међутим, и у тим

¹¹³ УН Конвенција о правима дјетета, члан 12.

¹¹⁴ Посебан извјештај, број 1645-3- И/25

случајевима неопходно је континуирано јачање њихове улоге, како би њихово дјеловање имало стварни, а не симболични карактер.

С друге стране, анализа поступака који се воде пред школама, управним органима и судовима показује да право дјетета на партиципацију често остаје на формалном нивоу. У дисциплинским поступцима дјеца неријетко дају изјаву без адекватног објашњења сврхе поступка, без стручне подршке и без јасног увида у посљедице одлуке. У појединим судским поступцима мишљење дјетета се прибавља, али без прецизног образложења у одлуци на који начин је то мишљење вредновано.

Таква пракса доводи до суштинског обесмишљавања партиципације. Када мишљење дјетета нема видљив утицај на одлуку или када није јасно документовано на који начин је размотрено, партиципација постаје процедурална обавеза, а не стварно право.

Додатни проблем представља недостатак јединствених стандарда и смјерница о начину прибављања и вредновања мишљења дјетета у различитим поступцима. Неуједначена пракса између институција доводи до ситуација у којима дјеца у сличним околностима имају различит степен могућности да буду саслушана и схваћена озбиљно.

Партиципација дјетета не може зависити од дискреционе процјене појединца, већ мора бити досљедно уграђена у поступке који се односе на његов статус, образовање, породичне односе и друга права. Право да буде саслушано подразумијева и обавезу да се у образложењу одлуке јасно наведе како је мишљење дјетета размотрено и какав је значај имало у коначној одлуци.

Анализа показује да је потребно системско унапређење ове области кроз јасније стандарде поступања, обавезну едукацију стручних лица и јачање свијести да дјеца нису објекти заштите, већ носиоци права. Суштинска партиципација дјетета представља показатељ зрелости правног и друштвеног система, а не додатну процедуралну обавезу.

11.2. Партиципација у школама

У појединим школама и локалним заједницама постоје ученички парламенти и омладинска тијела, али њихова улога неријетко остаје формална. Дјеца су укључена у консултативне процесе, али без стварног утицаја на коначне одлуке. У поступцима који се непосредно односе на њих – било да је ријеч о образовним правилима¹¹⁵, организацији ваннаставних активности или мјерама које утичу на њихову свакодневицу – мишљење дјетета се не прибавља систематски нити се документује начин на који је узето у обзир.

Уочено је да дјеца, нарочито старијег узраста, исказују спремност да учествују у расправама о безбједности у школи, дигиталном окружењу, организацији слободног времена, јавном простору и другим темама, али им за то нису увијек обезбијеђени адекватни канали.

¹¹⁵ Предмет број: 81-46-11-ПЖ/25

Јачање културе партиципације захтијева јасне процедуре, едукацију одраслих и спремност институција да мишљење дјеце третирају као релевантан елемент у процесу одлучивања.

Безбједност дјеце у јавном простору

Безбједност дјеце у јавном простору обухвата саобраћај, спортске и рекреативне површине, игралишта, јавне манифестације, као и дигитално окружење. У извјештајном периоду уочено је да се одређени ризици по дјецу јављају у контексту нових облика мобилности, недовољне контроле јавних површина и неуједначене примјене правила.

Појава електричних тротинета као све чешћег превозног средства међу дјецом отворила је питања јасног нормативног оквира, надзора и превентивног дјеловања. У ситуацијама у којима долази до повреда малољетних лица, поставља се питање адекватности информисања дјеце и родитеља о правилима и ризицима.

Такође, сигурност школских и предшколских установа, укључујући примјену хигијенско-епидемиолошких мјера, захтијева континуирано праћење и јасну комуникацију са родитељима, уз избјегавање стигматизације дјеце.

Безбједност дјеце не може се посматрати искључиво кроз репресивне мјере, већ прије свега кроз превентивне активности, едукацију и јасно дефинисану одговорност надлежних органа.

11.3. Доступност садржаја и јавних услуга

Равноправно учешће дјеце у друштвеном животу подразумијева приступ културним, спортским и рекреативним садржајима, сигурним јавним површинама и програмима који подстичу развој њихових потенцијала.

Уочене су разлике између урбаних и руралних средина у погледу доступности организованих активности, културних програма и прилагођених простора за дјецу. У појединим локалним заједницама дјеца немају приступ адекватно уређеним игралиштима, спортским теренима или културним садржајима.

Посебно је важно осигурати да дјеца са сметњама у развоју имају једнак приступ јавним садржајима, без архитектонских и организационих баријера.

Неуједначена доступност јавних садржаја утиче на квалитет слободног времена дјеце, њихову социјалну укљученост и развој социјалних вјештина.

11.4. Друштвена перцепција дјеце и јавни дискурс

Начин на који се о дјечи говори и извјештава у јавном простору непосредно утиче на њихово достојанство, осјећај сигурности и положај у друштву. Јавна комуникација о дјечи не обликује само перцепцију појединачних случајева, већ и шири друштвени однос према дјечи као носиоцима права.

Институција Омбудсмана за дјецу је у више наврата указивала на потребу одговорног и професионалног извјештавања о дјеци, нарочито у ситуацијама које укључују насиље, породичне спорове, кривичне поступке или друге осјетљиве околности. И поред тога, у извјештајном периоду забиљежени су случајеви у којима идентитет малољетних лица није био адекватно заштићен, било кроз директно објављивање података, било кроз индиректне информације које омогућавају препознавање дјетета у локалној заједници¹¹⁶.

Посебно забрињавају ситуације у којима се дјеца доводе у фокус сензационалистичког извјештавања, при чему се занемарује дугорочна посљедица јавног излагања. Такав приступ може довести до секундарне виктимизације, стигматизације и трајног обиљежавања дјетета.

У јавном дискурсу дјеца се и даље често представљају као објекти заштите или проблем који треба ријешити, док се рјеђе препознају као субјекти права и активни чланови друштвене заједнице. Оваква перцепција утиче на начин на који институције и јавност приступају питањима која се тичу дјеце, често умањујући значај њиховог мишљења и искуства.

Институција је кроз препоруке, саопштења и јавна обраћања континуирано указивала на обавезу заштите приватности и достојанства дјеце у медијском простору, те на потребу досљедне примјене професионалних и етичких стандарда. Упркос тим настојањима, анализа показује да је неопходно даље јачање свијести о одговорности свих актера јавног информисања.

Заштита дјетета у јавном простору не може зависити од појединачне процјене, већ мора бити заснована на јасним стандардима и досљедној примјени принципа најбољег интереса дјетета. Јачање одговорног јавног дискурса, заштита приватности и афирмација дјеце као носилаца права остају трајни задаци у процесу изградње друштва које поштује и штити права сваког дјетета.

Анализа показује да положај дјеце у друштвеној заједници не зависи искључиво од нормативног признања њихових права, већ од стварне спремности институција и заједнице да их препознају као равноправне чланове друштва. Партиципација дјеце у процесима одлучивања, безбједност јавног простора, доступност културних и спортских садржаја, као и начин на који се о дјеци говори у јавности, представљају кључне показатеље тог односа.

Уочено је да су у појединим сегментима остварени помаци, посебно у укључивању дјеце у аналитичке и извјештајне процесе, као и кроз формирање локалних механизма партиципације. Међутим, партиципација дјеце у формалним поступцима и даље је неријетко процедурална, без стварног утицаја на доношење одлука.

Истовремено, неуједначена доступност јавних садржаја, неадекватно одржавање појединих јавних простора и повремена неодговорна комуникација у јавном дискурсу указују да права дјеце у друштвеној заједници још увијек нису у потпуности препозната као стандард, већ често остају у домену појединачних иницијатива.

¹¹⁶ Предмет број: 1556-14-5-ПЖС/25

Дијете не може бити посматрано искључиво као објект заштите или као проблем који треба ријешити. Оно је носилац права, са легитимним интересом да учествује, буде саслушано и равноправно укључено у живот заједнице. Стварно остваривање тих права захтијева досљедну примјену принципа најбољег интереса дјетета, јасне стандарде поступања и континуирану одговорност свих актера друштва.

Положај дјеце у јавном простору представља огледало друштвене зрелости. У мјери у којој су дјеца видљива, саслушана и заштићена, може се говорити о степену развијености система који истински поштује њихова права.

12. ПРАВО НА ИГРУ, СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ И КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ

Право дјетета на игру, одмор и слободно вријеме¹¹⁷ представља саставни дио права на развој и директно утиче на физичко здравље, емоционалну стабилност и социјалне компетенције дјетета. Игра је природни начин учења и изражавања, кроз који дијете развија машту, самопоуздање, способност рјешавања конфликта и осјећај припадности групи. Слободно вријеме омогућава дјетету да се одмори од обавеза и развија интересовања која нису искључиво везана за школски успјех.

Ово право у пракси неријетко остаје у сјени других области, иако има дугорочне развојне импликације.

12.1. Остваривање права на игру, слободно вријеме и рекреацију

1) Доступност организованих активности

Анализа указује на значајне разлике у доступности спортских, рекреативних и културних садржаја између различитих локалних заједница или школа. Дјеца у већим урбаним срединама имају шири избор спортских клубова, школа страних језика, музичких и умјетничких радионица, док су у мањим и руралним срединама такве могућности ограничене или повремене.

Трошкови чланарина и опреме често представљају препреку за породице слабијег имовинског статуса. Када дијете нема могућност да учествује у спортским или културним активностима због финансијских разлога, долази до неједнакости која може утицати на његову социјалну укљученост и развој потенцијала.

Остваривање овог права не би требало да зависи искључиво од економске ситуације породице или развијености средине у којој дијете живи.

2) Квалитет и структура слободног времена

Уочено је да је слободно вријеме дјеце све чешће оптерећено организованим активностима и додатним обавезама. Притисак постизања успјеха, додатне инструкције и бројне ваннаставне активности смањују простор за спонтану и креативну игру.

Истовремено, у недостатку адекватних и доступних садржаја, слободно вријеме се доминантно проводи у дигиталном окружењу. Иако дигитални садржаји могу имати едукативни карактер, прекомјерно и неконтролисано кориштење технологије може негативно утицати на физичку активност, социјалне интеракције и ментално здравље дјеце¹¹⁸.

¹¹⁷ УН Конвенција о правима дјетета, члан 31.

¹¹⁸ Посебан извјештај, број 1645-3- И/25

Баланс између обавеза и слободног времена представља важан фактор здравог развоја.

3) Укљученост дјеце са сметњама у развоју

Дјеца са сметњама у развоју суочавају се са додатним препрекама у остваривању овог права. Недостатак прилагођених спортских програма, инклузивних радионица¹¹⁹ и стручне подршке ограничава њихову могућност учешћа у активностима са вршњацима.

Одсуство системског планирања у овом сегменту доводи до њихове социјалне изолације и смањених могућности за развој социјалних и моторичких вјештина. Укључивање ове дјеце у рекреативне и културне садржаје захтијева прилагођавање, а не сегрегацију.

4) Улога локалних заједница

Локалне заједнице имају значајну улогу у планирању и обезбјеђивању доступних садржаја за дјецу. Развој спортских терена, културних програма, радионица и јавних простора мора бити дио дугорочног планирања, а не спорадичних иницијатива.

Неуједначена улагања у садржаје за дјецу доводе до разлика у квалитету живота и развојним могућностима између различитих средина.

Право на игру, слободно вријеме и учешће у рекреативним и културним активностима представља показатељ степена друштвене бриге о дјечи. Иако формално признато, његово остваривање у пракси је неравномјерно и често условљено економским и географским факторима.

Смањење простора за спонтану игру, преоптерећеност обавезама и доминација дигиталног окружења представљају савремене изазове који захтијевају системски одговор. Посебну пажњу потребно је посветити дјечи из осјетљивих група и дјечи са сметњама у развоју, како би се спријечила њихова додатна маргинализација.

Слободно вријеме и игра нису додатна погодност, већ основ за цјеловит развој дјетета. У мјери у којој су ова права доступна сваком дјетету, без обзира на породичне и територијалне околности, може се говорити о друштву које досљедно штити и унапређује интересе дјеце.

Ради унапређења остваривања права дјетета на игру, слободно вријеме, рекреацију и културне активности, неопходно је:

- Осигурати равномјерну доступност садржаја за дјецу.
- Планирати и развијати спортске, рекреативне и културне програме у свим локалним заједницама, уз посебну пажњу према мањим и руралним срединама.
- Смањити економске баријере за учешће дјеце у активностима.

¹¹⁹ Предмет број: 1206-119-7-ПЖ/25

- Развијати моделе подршке и субвенционисања како би дјеца из породица слабијег имовинског статуса имала једнаке могућности учешћа.
- Подстицати баланс између школских обавеза и слободног времена.
- Уважавати значај слободне, спонтане игре као важног фактора здравог развоја дјетета.
- Развијати инклузивне програме за дјецу са сметњама у развоју.
- Прилагодити спортске и културне садржаје како би се омогућило њихово равноправно учешће у активностима са вршњацима.
- Јачати улогу локалних заједница у планирању садржаја за дјецу.
- Укључити потребе дјеце у локалне развојне планове и осигурати континуитет, а не спорадичност активности.

12.2. Безбједност и сигурност простора за игру

Право дјетета на игру подразумијева и право на безбједно окружење у којем се та игра одвија. Сигурни јавни простори – дјечија игралишта, паркови, спортски терени и школска дворишта – представљају важан сегмент развоја дјеце, њихове социјализације и физичког здравља. Међутим, сигурност тих простора мора бити континуирано обезбијеђена, а не препуштена повременим интервенцијама.

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу запримила је више обраћања родитеља и грађана који су указивали на дотрајале, поломљене или неадекватно одржаване справе на дјечијим игралиштима¹²⁰. У појединим случајевима радило се о справама са оштрим ивицама, нестабилним конструкцијама или оштећењима која су представљала реалан ризик од повреда¹²¹. По службеној дужности обрађали смо се надлежним локалним заједницама и комуналним службама, тражећи хитно отклањање опасности и успостављање редовног надзора над стањем игралишта.

Анализа показује да проблем безбједности простора за игру често произлази из нејасно дефинисане одговорности за одржавање, недостатка системског надзора и изостанка периодичних техничких провјера опреме. Иако су локалне заједнице у највећем броју случајева реаговале након обраћања, потребан је превентиван приступ који подразумијева редовне инспекције и јасно планирана буџетска средства за одржавање.

Посебну пажњу треба посветити и приступачности простора за дјецу са сметњама у развоју, како би игралишта и јавне површине били инклузивни и без архитектонских баријера. Право на игру мора бити једнако доступно свој дјеци.

Сигурност простора за игру није техничко питање, већ питање заштите права дјетета на здрав развој и безбрижно дјетињство. Одржавање и унапређење јавних простора за дјецу представља обавезу локалних заједница, али и показатељ односа друштва према најмлађим члановима.

¹²⁰ Предмет број: 818-62-4-ПЖ/24

¹²¹ Предмет број: 305-24-7-ПЖМ/25

13. ПРАВО ДЈЕТЕТА НА СЛОБОДУ МИСЛИ, САВЈЕСТИ И ВЈЕРОИСПОВИЈЕСТИ

Право дјетета на слободу мисли, савјести и вјероисповијести¹²² представља једно од темељних личних права. Оно подразумијева могућност да дијете развија, има и изражава своја увјерења, као и право да не буде приморано да учествује у вјерским активностима против своје воље. Остваривање овог права мора бити усклађено са узрастом и зрелошћу дјетета, правима других и обавезом јавних институција да дјелују неутрално, непристрасно и недискриминаторно.

Родитељи имају право и одговорност да усмјеравају дијете у складу са сопственим увјерењима. Међутим, то право не може бити остваривано на начин који доводи до ограничавања других права дјетета, посебно права на образовање и социјалну укљученост.

У ситуацијама када се родитељске одлуке засноване на вјерским увјерењима рефлектују на школске обавезе дјетета или његову свакодневну интеграцију у заједницу, надлежни органи имају обавезу да процијене најбољи интерес дјетета и обезбиједе пропорционално рјешење.

Изостанак са наставе из вјерских разлога

Примјер из праксе

У извјештајном периоду разматран је захтјев родитеља¹²³ да дијете сваког петка, после заласка сунца напушта наставу ради присуствовања вјерским обредима. Овакви захтјеви захтијевају пажљиво балансирање између права на слободу вјероисповијести и обавезе редовног похађања наставе. Континуирано одсуствовање са дијела наставе може утицати на образовни успјех и социјалну интеграцију дјетета. Сваки такав захтјев мора бити предмет индивидуалне процјене, уз сагледавање могућности прилагођавања без трајног нарушавања образовног процеса. Слобода вјероисповијести не може имати за посљедицу ускраћивање права на образовање.

У појединим случајевима разматрана су питања ношења вјерских обиљежја у школском простору. Дјеца имају право да у разумним границама изражавају своја увјерења, укључујући и кроз одијевање, под условом да такво испољавање не нарушава права других ученика и школски ред¹²⁴. Одлуке о евентуалним ограничењима морају бити засноване на јасним критеријумима, пропорционалне и недискриминаторне. Аутоматске или генералне забране без индивидуалне процјене могу довести до повреде права дјетета.

¹²² УН Конвенција о правима дјетета, члан 13.

¹²³ Предмет број: 1433-140-4-ПЖ/25

¹²⁴ Предмет број: 938-97-7-ПЖ/25

Питања слободе мисли, савјести и вјероисповијести у школском и јавном простору захтијевају пажљиво балансирање између индивидуалних права и јавног интереса. Одлуке у овој области морају бити засноване на принципу пропорционалности и најбољем интересу дјетета.

Дјеца имају право да развијају своја увјерења, али остваривање тог права мора бити усклађено са образовним обавезама и правима других. Јавне установе морају остати простор толеранције, међусобног уважавања и поштовања различитости. Улога институција јесте да обезбиједе равнотежу између слободе изражавања увјерења и очувања сигурног, инклузивног и недискриминаторног окружења за сву дјецу.

III. РАД ИНСТИТУЦИЈЕ ОМБУДСМАНА ЗА ДЈЕЦУ

Поступање Омбудсмана за дјецу обухвата индивидуалну заштиту права дјетета кроз рад у конкретним предметима, али и превентивно и системско дјеловање усмјерено на унапређење законодавног и институционалног оквира. Циљ таквог приступа јесте досљедна примјена принципа најбољег интереса дјетета, као и јачање одговорности свих субјеката укључених у систем заштите.

Институција поступа по запримљеним пријавама грађана, али и по сопственој иницијативи када околности указују на могуће повреде права дјетета или на постојање системских недостатака који захтијевају интервенцију.

14. СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД ЗАПРИМЉЕНИХ ПРЕДСТАВКИ

14.1. Поступање у појединачним предметима

Рад на појединачним предметима представљао је један од централних сегмената активности у извјештајном периоду. Предмети су се односили на различите области заштите права дјеце – породичне односе, образовање, заштиту од насиља и занемаривања, остваривање права из система социјалне и здравствене заштите, права дјеце са сметњама у развоју, као и друга права гарантована домаћим и међународним прописима.

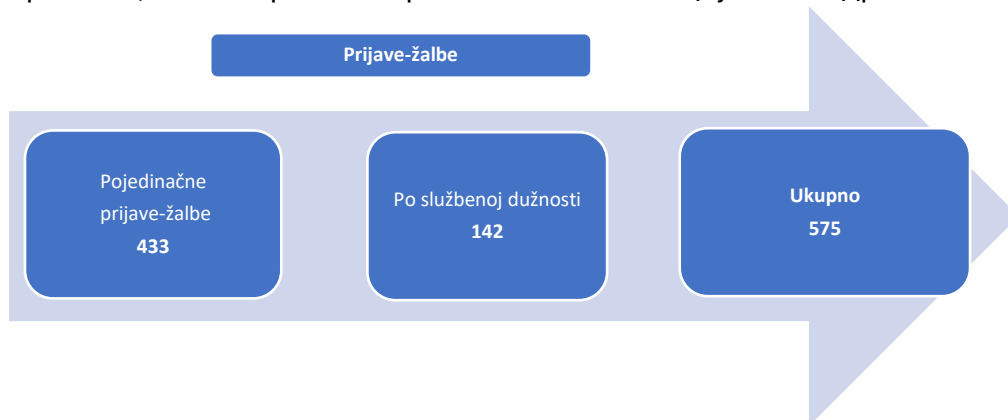
У поступању по пријавама Омбудсман за дјецу је, у складу са законским овлашћењима, прибављао релевантне информације и документацију, обраћао се надлежним органима и установама, давао препоруке и мишљења те пратио њихово извршење. У ситуацијама када су уочени елементи системских проблема или потреба за хитним реаговањем, предузимане су додатне мјере, укључујући покретање поступака по службеној дужности.

Рад на појединачним предметима омогућио је непосредан увид у конкретне проблеме са којима се дјеца и њихове породице суочавају, али и идентификовање понављајућих образаца поступања који указују на потребу унапређења система.

1. Запримљене пријаве – жалбе

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу поступала је у укупно 575 предмета, од чега су 433 предмета чиниле појединачне пријаве – жалбе запримљене током године, док је дио предмета пренесен из претходног периода. Одређени број поступака покренут је и по службеној дужности.

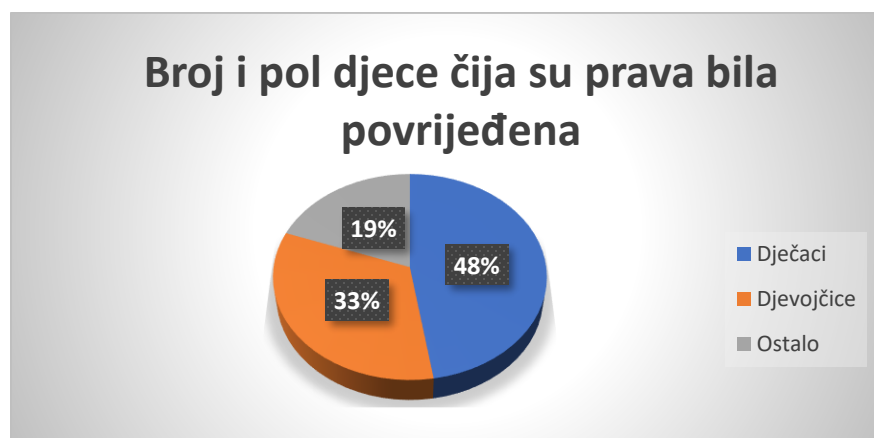
Пријаве су се односиле на различите области заштите права дјеце, при чему су најзаступљеније биле области породичних односа, образовања, заштите од насиља и занемаривања, те остваривања права из система социјалне и здравствене заштите.

2. Број и пол дјеце чија су права била предмет поступања

У извјештајном периоду евидентирано је укупно 474 дјеце чија су права била предмет поступања. Од тог броја, 225 дјеце (47%) су дјечаци, 157 дјеце (33%) су дјевојчице, док се у мањем броју предмета радило о групним повредама или није било могуће прецизно утврдити пол и број дјеце.

Подаци потврђују да су оба пола у значајној мјери изложена различитим облицима повреда права, што указује на потребу свеобухватног и родно осјетљивог приступа у планирању мјера заштите.

3. Узраст дјеце чија су права повријеђена

Највећи број пријава односио се на дјецу млађег и средњег школског узраста, посебно у распону од 6 до 14 година, гдје је евидентирано 240 пријава. Дјеца предшколског узраста била су обухваћена у 89 пријава, док се 65 пријава односило на старије малољетнике узраста од 15 до 18 година.

Оваква структура указује да период интензивног укључивања дјеце у образовни систем и шире друштвено окружење представља фазу повећане изложености повредама права. Истовремено, присуство пријава које се односе на најмлађу дјецу потврђује потребу за раном интервенцијом и континуираном подршком породици.

Узраст дјеце чија су права повријеђена	
Дјеца млађег и средњег школског узраста од 6 -14 година	240
Дјеца предшколског узраста	89
Старији малољетници узраста од 15-18 година	65
Укупно	394

4. Одговорна страна

Анализа пријава према одговорној страни показује да се највећи број пријава односио на поступање јавних установа, органа и организација (208 пријава). У оквиру ове категорије, значајан дио односио се на васпитно-образовне установе (148 пријава). На правосудне органе и органе управе односило се 59 пријава, док се мањи број пријава односио на друге субјекте у чијем поступању су уочене неправилности. Оваква структура потврђује да су институције које имају кључну улогу у заштити, васпитању и образовању дјеце истовремено и најчешћи субјекти на које се пријаве односе, што додатно наглашава потребу јачања професионалних стандарда, јасних процедура и међусекторске сарадње.

Одговорна страна	
Јавне установе, органи и организације	208
Правосудни органи и органи управе	59

5. Повреде права дјетета

Анализа пријава запримљених у извјештајном периоду показује да се повреде права дјетета односе на широк спектар права гарантованих домаћим законодавством и међународним документима, при чему се јасно издвајају одређене доминантне области.

Највећи број пријава односио се на повреде личних права дјетета (125 случајева), укључујући повреде права на достојанство, приватност, идентитет и поштовање личности. Оваква структура указује да дјеца и даље нису у потпуности препозната као носиоци самосталних права, већ се њихова права често посматрају кроз призму односа одраслих или институционалних процедура. Повреде личних права неријетко су повезане са неадекватном комуникацијом, излагањем дјеце конфликтима одраслих, непримјереним објављивањем података или занемаривањем њиховог мишљења у поступцима који их се непосредно тичу.

Значајан број пријава односио се на право дјетета на заштиту од насиља (100 пријава). Ова категорија обухвата различите облике физичког, психичког и другог насиља, као и занемаривање и неадекватно поступање према дјечи. Чињеница да се насиље и даље

јавља у различитим окружењима – породичном, образовном и ширем друштвеном – потврђује да превентивни механизми нису у потпуности ефикасни те да је потребно додатно јачање система ране идентификације ризика, обавезне примјене протокола и координисаног дјеловања свих надлежних субјеката.

На повреде васпитно-образовних права односило се 87 пријава, док су права дјеце са сметњама у развоју била предмет 47 пријава. Ови подаци указују на изазове у обезбјеђивању једнаког приступа образовању, досљедне примјене инклузивних принципа и адекватне подршке дјечи којој је она најпотребнија. Посебно забрињава чињеница да се повреде права дјеце са сметњама у развоју често односе на недовољну прилагођеност система њиховим индивидуалним потребама, што може довести до дугорочних посљедица по њихов развој и социјалну укљученост.

Повреде економско-социјалних права евидентирани су у 38 пријава, док се мањи број пријава односио на право на здравствену заштиту, приватност, права дјеце без родитељског старања и друга права. Иако бројчано мање заступљене, ове пријаве често указују на сложене и дуготрајне проблеме у функционисању система социјалне и здравствене заштите, који директно утичу на квалитет живота дјеце.

Повреде права дјетета	
Лична права	125
Право на заштиту од насиља	100
Васпитно – образовно право	87
Право дјеце са сметњама у развоју	47
Економско – социјална права	38
Право на здравствену заштиту	10
Најбољи интерес дјетета	8
Право дјеце као чланова друштвене заједнице	6
Заштита дјеце без родитељског старања	3
Право на здраву животну средину	2
Остало	7

Структура пријава показује да се повреде права дјеце најчешће дешавају у оквиру система и институција које имају примарну одговорност за њихову заштиту, васпитање и образовање. То додатно наглашава потребу за континуираним унапређењем професионалних стандарда, јасним процедурама поступања и снажнијом међусекторском сарадњом.

У цјелини посматрано, подаци потврђују да је неопходно паралелно дјеловати на два нивоа: кроз непосредну заштиту у појединачним предметима и кроз системске мјере усмјерене на превенцију, едукацију и јачање институционалне одговорности. Само такав приступ може обезбиједити досљедну и ефикасну заштиту права сваког дјетета.

Наведени подаци и анализа структуре повреда права дјетета потврђују да је поступање Омбудсмана за дјецу истовремено усмјерено на индивидуалну заштиту у конкретним предметима и на препознавање системских слабости које

захтијевају шире институционалне одговоре. Број и природа запримљених пријава указују на потребу континуираног унапређења законодавног и институционалног оквира, досљедне примјене постојећих прописа, као и јачања одговорности свих субјеката укључених у систем заштите дјеце. Посебан акценат мора бити на превентивном дјеловању, едукацији професионалаца и оснаживању дјеце да препознају и пријаве повреде својих права. Само координисаним и досљедним приступом могуће је обезбиједити пуну примјену принципа најбољег интереса дјетета у пракси.

15. ПОСТУПАЊЕ ПО СЛУЖБЕНОЈ ДУЖНОСТИ

Поступање по службеној дужности представља важан сегмент рада Омбудсмана за дјецу и један од кључних механизма превентивне и системске заштите права дјетета. Овај облик поступања примјењује се у ситуацијама када, на основу расположивих сазнања, информација из медија, обраћања грађана, података других институција или сопствених анализа, постоји основана сумња на повреду права и интереса дјетета, иако формална пријава није поднесена.

15.1. Предмети покренути по службеној дужности

У извјештајном периоду Институција Омбудсмана за дјецу покретала је и појединачне предмете по службеној дужности, када су медијски наводи, јавно доступне информације, обраћања трећих лица или непосредна сазнања указивала на могућу повреду права дјетета.

Овакви предмети нису проистекли из формалне пријаве, већ из потребе да се провјери да ли су надлежни органи поступали благовремено и у складу са својим обавезама у ситуацијама које су могле имати посљедице по дијете.

У извјештајном периоду по службеној дужности покренут је значајан број предмета, у оквиру којих су предузимане мјере усмјерене на хитно сагледавање чињеничног стања и процјену евентуалних ризика по дијете. Поступање је обухватало обраћање надлежним органима и установама, прибављање релевантне документације, тражење изјашњења одговорних субјеката, као и праћење предузетих мјера заштите.

Посебан значај овог механизма огледа се у ситуацијама када дјеца, због узраста, породичних околности или других објективних разлога, нису у могућности да самостално покрену поступак заштите својих права, нити то могу учинити њихови законски заступници. У таквим случајевима иницијатива Омбудсмана представља кључни инструмент за обезбјеђивање правовремене реакције система и спрјечавање даљих посљедица по дијете.

Анализа предмета покренутих по службеној дужности указује да су најчешће били повезани са сумњама на насиље и занемаривање, повреде права у образовним установама, као и са питањима која су изазвала ширу забринутост јавности. У

одређеним ситуацијама, поступање је имало и системски карактер, када су уочени понављајући обрасци неправилности у раду појединих институција.

Примјера ради, након медијског извјештавања о инциденту у образовној установи у којем је наводно дошло до физичког сукоба међу ученицима и неадекватне реакције запослених, Омбудсман је отворио предмет¹²⁵ ради провјере да ли су примијењени важећи протоколи и да ли су предузете мјере заштите и подршке дјечи.

Један од предмета¹²⁶ односио се и на учестале повреде дјеце приликом кориштења електричних тротинета у саобраћају. У том случају затражене су информације о примјени прописа, надзорним мјерама и превентивним активностима усмјереним ка безбједности дјеце. Поступак по овом предмету је и даље у току.

По службеној дужности отворен је и предмет¹²⁷ у вези са начином спровођења хигијенско-епидемиолошких мјера у предшколским и школским установама након навода о појави вашљивости. У фокусу је било утврђивање да ли су мјере предузете правовремено, да ли су родитељи адекватно информисани и да ли је избјегнута стигматизација дјеце.

Додатно, предмет је покренут и поводом медијских навода о непримјереном објављивању фотографија малољетног лица на друштвеним мрежама¹²⁸, ради провјере да ли је дошло до повреде права на приватност и да ли су предузете мјере заштите.

У области социјалне заштите, отворен је предмет поводом сумње на неадекватно поступање у поступку измјештања дјетета из породичног окружења¹²⁹, како би се провјерило да ли је одлука донесена на основу стручне процјене и да ли су обезбијеђени услови за сигурност и стабилност дјетета.

Поступање по службеној дужности омогућава Институцији да реагује у ситуацијама када не постоји формална пријава, али постоје индиције да су права или безбједност дјетета могли бити угрожени. Овакви предмети показују да заштита права дјеце захтијева континуирано праћење праксе у различитим секторима – образовању, здравству, социјалној заштити, јавном простору и дигиталном окружењу.

Реаговањем у конкретним случајевима Омбудсман обезбјеђује додатни ниво провјере поступања надлежних органа и доприноси правовременом сагледавању ризика по дијете. Овакав приступ потврђује да заштита права дјеце не може бити условљена искључиво формалним обраћањем, већ подразумијева сталну институционалну будност и спремност на дјеловање у свакој ситуацији у којој постоји основана сумња на повреду права или интереса дјетета.

¹²⁵ Предмет број 1556-14-5-ПЖС/25

¹²⁶ Предмет број: 894-13-4-ПЖС/25

¹²⁷ Предмет број: 1036-6-8-ПЖС/24

¹²⁸ Предмет број: 914-93-5-ПЖ/25

¹²⁹ Предмет број: 184-3-4-ПЖС/25

16. ИНСТРУМЕНТИ РЕАГОВАЊА

Као резултат поступања по службеној дужности, Омбудсман за дјецу је, у складу са својим законским овлашћењима, упућивао препоруке надлежним органима и установама ради отклањања утврђених неправилности и унапређења праксе. У случајевима у којима су уочени озбиљнији или системски проблеми, сачињавани су посебни извјештаји са циљем указивања на потребу нормативних измјена, јачања институционалних капацитета или унапређења међусекторске сарадње.

Поред тога, Омбудсман је покретао иницијативе за измјене и допуне прописа, давао стручна мишљења у вези са примјеном закона и стандарда заштите права дјетета, те се путем саопштења за јавност обраћао грађанима и надлежним институцијама у ситуацијама од посебног значаја. Ова обраћања имала су за циљ подизање свијести о правима дјете, указивање на ризике и обавезе надлежних субјеката, као и афирмисање принципа најбољег интереса дјетета.

Поступање по службеној дужности, праћено издавањем препорука, изразом посебних извјештаја, покретањем иницијатива и јавним реаговањем, доприноси јачању превентивне и корективне функције Институције. Тиме се не само реагује на појединачне случајеве, већ се системски утиче на унапређење стандарда заштите дјете и одговорности свих актера укључених у рад са дјецом.

Континуирано и проактивно дјеловање по службеној дужности потврђује опредељеност Омбудсмана за дјецу да принцип најбољег интереса дјетета буде примарни критеријум у свим ситуацијама у којима постоји ризик од повреде права, без обзира на то да ли је поступак покренут по пријави или на основу сопствене иницијативе.

17. ПРЕПОРУКЕ

Препоруке Омбудсмана за дјецу представљају један од кључних инструмената за унапређење заштите права и интереса дјетета. Оне произилазе из поступања у појединачним предметима, али и из уочених системских проблема у раду надлежних органа и установа. Њихов циљ је отклањање утврђених неправилности, спречавање понављања повреда права и успостављање стандарда поступања у складу са домаћим и међународним прописима.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу упутио је препоруке надлежним министарствима, центрима за социјални рад, васпитно-образовним установама и другим институцијама. Препоруке су се односиле на унапређење организације рада, досљедну примјену важећих прописа, заштиту приватности дјете, као и на јачање превентивних и заштитних механизма.

У 2025. години упућене су сљедеће препоруке:

- Препорука у вези са организацијом ваннаставних активности – ради обезбјеђивања безбједних и једнаких услова за сву дјецу, уз јасно дефинисане одговорности и надзор над реализацијом активности¹³⁰.
- Препорука ради заштите права и интереса дјеце-ученика – у циљу досљедне примјене процедура у поступцима који се односе на права, обавезе и дисциплинску одговорност ученика¹³¹.
- Препорука ради заштите права и интереса дјеце-ученика (у конкретном предмету) – са посебним нагласком на обезбјеђивање правичног поступања и поштовање најбољег интереса дјетета¹³².
- Препорука у вези са правом дјетета на заштиту приватности – ради спрјечавања неовлашћеног објављивања личних података и информација о дјечи, нарочито у васпитно-образовним установама и јавном простору¹³³.
- Препорука ради заштите права и интереса дјеце-ученика (у области образовања) – у вези са правилном примјеном прописа и унапређењем комуникације између школе и родитеља¹³⁴.
- Препорука о обавези поступања у складу са важећим прописима – упућена надлежним органима са циљем отклањања неправилности у раду и успостављања законитог и транспарентног поступања¹³⁵.
- Препорука о заштити права дјетета на приватност у васпитно-образовним установама – са циљем јачања интерних процедура и заштите личних података дјеце у школама¹³⁶.

Анализа садржаја упућених препорука показује да се највећи број односио на област образовања, заштиту личних права дјеце, превенцију насиља и досљедну примјену законских процедура. Препоруке су имале за циљ не само рјешавање појединачних случајева, већ и унапређење опште праксе и јачање одговорности институција које раде са дјецом.

Праћење поступања по упућеним препорукама представља важан сегмент рада Омбудсмана за дјецу и основ за даљу процјену ефикасности система заштите права дјетета.

¹³⁰ Препорука Министарству просвјете и културе Републике Српске број: 552-1/25 од 13.10.2025. године

¹³¹ Препорука Министарству просвјете и културе број Републике Српске : 1113-2/25 од 19.9.2025. године

¹³² Препорука Министарству просвјете и културе број Републике Српске број: 1199-3/25 од 10.10.2025. године

¹³³ Препорука ЈУ Центру за социјални рад Бања Лука број:1211-4/25 од 13.10.2025. године

¹³⁴ Препорука Министарству просвјете и културе Републике Српске број: 1257-5/25 од 22.10.2025. године

¹³⁵ Препорука ЈУ ОШ “Свети Сава” Модрича број: 21-6-пж/25 од 6.5.2025. године

¹³⁶ Препорука ЈУ ОШ “Свети Сава” Добој број: 59-16-10-пжс/25 од 8.4.2025. године

18. ПОСЕБНИ ИЗВЈЕШТАЈИ

У складу са Законом о Омбудсману за дјецу Републике Српске, Омбудсман је овлаштен да сачини посебан извјештај у ситуацијама када се уоче озбиљне или системске повреде права дјетета, односно када је потребно на свеобухватан начин сагледати одређено питање од ширег значаја за заштиту права дјеце. Посебни извјештаји представљају важан механизам системског дјеловања Институције, јер омогућавају детаљну анализу стања у одређеној области, идентификовање кључних изазова и, када се за то стекну услови, формулацију конкретних препорука за унапређење праксе и прописа.

У извјештајном периоду сачињена су три посебна извјештаја.

Први посебан извјештај односио се на организацију и реализацију програма „Школа у природи“¹³⁷, при чему су анализирани безбједносни стандарди, нормативни оквир и услови под којима се овај облик наставе спроводи. Извјештајем су идентификовани одређени изазови у погледу уједначености праксе, јасног дефинисања одговорности и обезбјеђивања једнаких услова за сву дјецу. Имајући у виду сложеност питања и потребу додатних консултација са надлежним институцијама, препоруке у вези са овом облашћу биће формулисане и достављене након завршетка цјелокупне анализе и сагледавања свих релевантних чињеница, с циљем унапређења безбједности и транспарентности овог облика наставних активности.

Други посебан извјештај односио се на програм „Сигуран клик“¹³⁸, са посебним освртом на ризике присутне у дигиталном окружењу. Извјештајем је наглашена потреба системског приступа превенцији дигиталног насиља, јачања дигиталне писмености дјеце, као и едукације родитеља и наставника у области безбједног кориштења дигиталних технологија.

Трећи посебан извјештај односио се на реализацију едукативних радионица у школама¹³⁹ у оквиру наведеног програма, са циљем процјене ефеката спроведених активности и даљег унапређења превентивних механизма у области заштите дјеце у дигиталном окружењу.

Поред израде посебних извјештаја на националном нивоу, Институција Омбудсмана за дјецу доставља извјештаје, анализе и релевантне податке другим домаћим и међународним тијелима, у складу са својим надлежностима и међународним обавезама. Омбудсман за дјецу активно учествује у изради заједничких анализа и тематских докумената, нарочито у оквиру Европске мреже омбудсмана за дјецу (ENOC).

¹³⁷ Посебан извјештај број: 139-2-И/25

¹³⁸ Посебан извјештај број: 1645-3-И/25

¹³⁹ Посебан извјештај број: 1658-4-И/25

Учешће у раду ЕНОС-а омогућава размјену искустава, праћење европских стандарда и трендова у области права дјетета, као и допринос обликовању заједничких ставова и препорука на међународном нивоу. Истовремено, кроз ову сарадњу Институција користи компаративна искуства других држава ради унапређења домаће праксе и јачања система заштите дјете.

Посебни извјештаји, анализе и међународна сарадња представљају важан сегмент рада Омбудсмана за дјецу, јер доприносе системском јачању заштите права дјете и усклађивању домаћих стандарда са европским и међународним принципима заштите права дјетета.

19. ИНИЦИЈАТИВЕ

Иницијативе Омбудсмана за дјецу представљају један од најзначајнијих инструмената системског дјеловања Институције. За разлику од препорука које се најчешће односе на конкретне предмете и појединачне неправилности, иницијативе имају шири нормативни и стратешки карактер. Њихов циљ је унапређење законодавног оквира, прецизирање процедура и јачање институционалних механизма заштите дјете, како би се спријечиле будуће повреде права и обезбиједила досљедна примјена принципа најбољег интереса дјетета.

Иницијативе се покрећу на основу анализе запримљених пријава, искустава из поступања у појединачним предметима, праћења примјене прописа, као и уочених системских недостатака у раду надлежних органа. У појединим случајевима иницијативе су резултат понављајућих проблема у пракси, што указује на потребу нормативног или организационог унапређења одређене области.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је поднио укупно седам иницијатива надлежним органима и институцијама, које су се односиле на сљедећа питања:

- Иницијатива – Извршење алтернативних мјера према малољетницима¹⁴⁰
Указано је на потребу досљедније примјене и надзора над извршењем алтернативних мјера кривичних санкција према малољетницима, како би се обезбиједила њихова сврха – ресоцијализација, заштита достојанства малољетника и превенција поновног чињења кривичних дјела.
- Иницијатива – Доношење правилника о поступању са дјецом у кризним ситуацијама¹⁴¹
Предложено је нормативно уређење поступања надлежних субјеката у ситуацијама које захтијевају хитно и координисано дјеловање ради заштите

¹⁴⁰ Иницијатива Министарству правде Републике Српске број: 281-1-УП/25 од 18.3.2025. године

¹⁴¹ Иницијатива Министарству просвјете и културе Републике Српске, број: 298-2-УП/25

дјеце. Ова иницијатива је поново упућена, имајући у виду да ранији приједлог није резултирао доношењем одговарајућег акта. Поступак разматрања је у току.

- Иницијатива – Измјене Породичног закона¹⁴²

Указано је на потребу прецизирања појединих законских рјешења ради додатног јачања заштите најбољег интереса дјетета у поступцима који се односе на вршење родитељског права, личне односе и заштиту права дјетета у породичним споровима.

- Иницијатива – Преиспитивање праксе суфинансирања боравка дјеце у предшколским установама¹⁴³

Предложено је уједначавање и унапређење модела финансијске подршке родитељима, ради обезбјеђивања једнаког приступа предшколском васпитању и образовању за сву дјецу.

- Иницијатива – Унапређење система осигурања дјеце у школама и спортским клубовима¹⁴⁴

Указано је на потребу системског рјешења којим би се обезбиједила свеобухватна заштита дјеце од ризика током боравка у образовним и спортским активностима.

- Иницијатива – Продужење трајања боловања родитеља ради њега обољелог дјетета¹⁴⁵

Предложено је преиспитивање важећих рјешења у циљу омогућавања адекватније и флексибилније подршке родитељима у ситуацијама када је дјетету потребна дуготрајнија њега.

- Иницијатива – Унапређење положаја дјеце са сметњама у развоју¹⁴⁶

Указано је на потребу јачања системске подршке, укључујући доступност услуга, асистивне подршке и унапређење међусекторске сарадње, ради пуног остваривања права ове посебно осјетљиве категорије дјеце.

Подношењем наведених иницијатива Омбудсман за дјецу је настојао да, на основу конкретних искустава из праксе, утиче на унапређење системских рјешења и јачање превентивних механизма заштите права дјетета.

¹⁴² Иницијатива Министарству правде Републике Српске број: 548-4-уп/25 од 22.5.2025. године

¹⁴³ Градској Управи Града Бања Лука број: 908-5-уп/25 од 29.8.2025. године

¹⁴⁴ Министарству просвјете и културе Републике Српске, Министарству породице, омладине и спорта Републике Српске и Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске, број: 942-6-УП/25 од 5.9.2025. године

¹⁴⁵ Иницијатива Министарству здравља и социјалне заштите Републике Српске број: 1466-8-УП/25 од 26.11.2025. године

¹⁴⁶ Иницијатива Градској Управи Града Бијељина за доношење Одлуке о допуни Одлуке о проширеним правима и услугама у области социјалне заштите за дјецу и младе обољеле од дијабетеса тип 1 број: 141-69-11-пж/25 од 18.12.2025. године

20. МИШЉЕЊА

Мишљења Омбудсмана за дјецу представљају важан облик стручног и превентивног дјеловања Институције у области заштите права и интереса дјетета. За разлику од препорука и иницијатива које су усмјерене на отклањање конкретних неправилности или измјене нормативног оквира, мишљења имају савјетодавни карактер и односе се на тумачење и примјену прописа, процјену усклађености одређених аката или пракси са принципом најбољег интереса дјетета, као и на унапређење стандарда поступања. Мишљења се дају на захтјев надлежних органа, установа, организација или других субјеката, али и по сопственој иницијативи, када Омбудсман оцијени да је потребно додатно разјаснити одређено питање од значаја за заштиту права дјеце. Она се заснивају на важећим домаћим прописима, међународним стандардима, посебно Конвенцији о правима дјетета, као и на досадашњој пракси Институције.

У извјештајном периоду мишљења су се односила, између осталог, на питања из области породичних односа, заштите права дјетета у образовном систему, заштите приватности и личних података дјеце, као и на положај дјеце са сметњама у развоју. У појединим случајевима мишљења су била усмјерена на разјашњење надлежности и обавеза институција у поступцима који непосредно утичу на права и интересе дјетета. У извјештајном периоду дата су сљедећа мишљења:

- Глобална повеља о реформи бриге за дјецу – информације о надлежности¹⁴⁷,
- Приједлог одлуке о усвајању ревидираног етичког кодекса истраживања са дјецом и о дјечи у Босни и Херцеговини¹⁴⁸,
- Мишљење на Нацрт закона о предшколском васпитању и образовању¹⁴⁹,
- Мишљење на Приједлог закона о предшколском васпитању и образовању¹⁵⁰.

Давањем мишљења Омбудсман за дјецу доприноси превентивном дјеловању система, јер се кроз правовремено тумачење и усмјеравање може спријечити настанак повреде права или унаприједити постојећа пракса. Овај облик рада истовремено јача сарадњу са надлежним субјектима и доприноси развоју стандарда поступања заснованих на принципима законитости, пропорционалности и најбољег интереса дјетета.

Мишљења представљају важан сегмент рада Институције јер омогућавају да се кроз стручни приступ и аргументовано образложење утиче на унапређење институционалне праксе, без потребе за покретањем формалних поступака у сваком појединачном случају.

¹⁴⁷ Министарству за људска права и избјеглице број: 1548-10-УП/25 од 24.12.2025. године

¹⁴⁸ Министарству за европске интеграције И међународну сарадњу број: 1533-9-УП/25 од 15.12.2025. године

¹⁴⁹ Министарству просвјете и културе Републике Српске број 1006-7-уп/25 од 19.09.2025. године

¹⁵⁰ Министарство просвјете и културе Републике Српске, број: 483-3-УП/25 од 06.05.2025. године

21. САОПШТЕЊА ЗА ЈАВНОСТ

Саопштења за јавност представљају важан и стратешки инструмент дјеловања Омбудсмана за дјецу. Њихова улога не исцрпљује се у информисању јавности, већ обухвата превентивно, едукативно и корективно дјеловање, усмјерено ка јачању институционалне одговорности и друштвене осјетљивости на питања права дјетета. У ситуацијама које изазивају забринутост јавности или указују на могуће повреде права дјетета, саопштења омогућавају брзо и принципијелно реаговање Институције, уз јасно позивање на важеће прописе, међународне стандарде и принцип најбољег интереса дјетета. На тај начин Омбудсман доприноси усмјеравању јавног дискурса, спречавању ширења непровјерених информација и заштити достојанства и приватности дјеце.

У извјештајном периоду Омбудсман за дјецу је издао пет саопштења за јавност:

- Поводом проналаска 31 дјетета у приватној кући у Брчком¹⁵¹
Саопштењем је наглашена потреба хитног, координисаног и законитог поступања свих надлежних органа, уз поштовање права дјеце на заштиту, приватност и достојанство. Указано је на обавезу примјене принципа најбољег интереса дјетета у свим фазама поступка, као и на потребу јасне подјеле надлежности и одговорности институција. Овим реаговањем Омбудсман је допринио смиривању јавног простора и усмјеравању пажње на системска питања заштите дјеце у кризним ситуацијама.
- Поводом 12. јуна – Међународног дана борбе против дјечијег рада¹⁵²
Истакнути су ризици економског искориштавања дјеце, посебно у контексту сиромаштва и социјалне искључености. Указано је да су превенција и рани надзор кључни механизми заштите, те да борба против дјечијег рада захтијева координисано дјеловање система образовања, социјалне заштите и правосуђа.
- Поводом плаката у школама у вези са учешћем дјеце на дневним журкама¹⁵³
Саопштењем је отворено питање одговорности образовних установа у процјени безбједносних ризика и заштити интереса ученика. Наглашено је да школе, као установе од јавног значаја, имају обавезу да пажљиво разматрају све активности које могу утицати на сигурност дјеце и да поступају у складу са важећим прописима и стандардима заштите.
- Поводом обиљежавања Недјеље дјетета¹⁵⁴
Истакнута је важност континуиране промоције права дјетета и учешћа дјеце у друштвеном животу. Посебан акценат стављен је на потребу да партиципација

¹⁵¹ Број: 203-6-ОЈ/25 од 27.2.2025. године

¹⁵² Број: 638-16-ОЈ/25 од 12.6.2025. године

¹⁵³ Број: 1010-24-ОЈ/25 од 19.9.2025. године

¹⁵⁴ Број: 1168-26-ОЈ/25 од 6.10.2025. године

дјеце буде стварна и суштинска, а не формална, те да дјеца буду активни учесници у питањима која их се тичу.

- Поводом обиљежавања Међународног дана дјетета¹⁵⁵

Указано је на обавезу досљедне примјене домаћих и међународних стандарда заштите права дјетета, уз наглашавање одговорности свих институција система у обезбјеђивању једнаког приступа правима за сву дјецу.

Анализа садржаја саопштења показује да су она била усмјерена на три међусобно повезана нивоа дјеловања:

превентивни ниво – упозоравање на ризике и потенцијалне повреде права дјеце;

институционални ниво – подсјећање надлежних органа на њихове законске обавезе и одговорности;

друштвени ниво – обликовање јавне свијести и јачање културе поштовања права дјетета.

Саопштења су имала и *корективну функцију*, јер су у појединим случајевима допринијела преиспитивању праксе и додатној пажњи надлежних органа. Тиме су постала комплементарни механизам уз препоруке, иницијативе и поступање по службеној дужности.

Посебно је значајно да су саопштења усмјерена на *спречавање секундарне виктимизације дјеце у медијском простору*, чиме се додатно афирмише право дјетета на приватност и заштиту од сензационалистичког извјештавања.

Овакав приступ доприноси изградњи одговорног јавног наратива у којем се права дјеце посматрају као приоритет од општег друштвеног значаја. На тај начин, саопштења за јавност представљају не само средство комуникације, већ и важан инструмент системског утицаја Омбудсмана за дјецу на унапређење праксе и јачање стандарда заштите права дјетета у Републици Српској.

22. ЕДУКАЦИЈА ДЈЕЦЕ

Едукација дјеце о њиховим правима представља један од кључних сегмената превентивног дјеловања Омбудсмана за дјецу. Кроз едукативне активности дјеца се упознају са садржајем и значајем својих права, начинима њихове заштите, као и са улогом Омбудсмана за дјецу као независне институције којој се могу обратити у случају повреде права. Овакав приступ доприноси оснаживању дјеце, развоју њихове самосталности и способности да препознају ситуације у којима су њихова права угрожена.

Едукативне активности реализују се у оквиру законом прописаних надлежности Омбудсмана за дјецу, у сарадњи са васпитно-образовним установама и другим институцијама које раде са дјецом. Радионице су осмишљене на дјечи прилагођен, интерактиван и партиципативан начин, уз примјену метода разговора, игре,

¹⁵⁵ Број: 1611-4-ОЈ/25 од 23.12.2025. године

симулација, анализе конкретних ситуација и подстицања изражавања мишљења. Посебан акценат стављен је на едукацију о правима дјетета, на развој социјалних и комуникацијских вјештина, јачање емпатије И подршке, разумијевање концепта одговорности и поштовања различитости.

У извјештајном периоду остварене су 94 сарадње са дјецом кроз едукативне радионице и друге облике рада. Активности су биле прилагођене узрасту дјеце и усмјерене на теме од посебног значаја за њихов развој и заштиту, са нагласком на превенцију насиља, развој емпатије и толеранције, право на изражавање мишљења, као и безбједно понашање у дигиталном окружењу.

Посебно мјесто у едукативним активностима заузимао је програм „Сигуран клик“, усмјерен на јачање дигиталне писмености дјеце и препознавање ризика у онлине простору. Кроз радионице су обрађиване теме границе приватног и јавног, одговорног кориштења друштвених мрежа, препознавања и пријављивања насиља у дигиталном окружењу, као и важности критичког промишљања садржаја доступних на интернету.

22.1. Радионице реализоване са дјецом предшколског узраста

Са дјецом предшколског узраста реализоване су радионице усмјерене на развој основних социјалних вјештина и разумијевање темељних права дјетета, кроз теме:

- „Важно је бити дијете, безбрижно и срећно”,
- активности у оквиру „Дјечије недјеље”,
- радионице поводом Међународног дана борбе против вршњачког насиља,
- радионице поводом Свјетског дана дјеце и Међународног дана породице,
- активности поводом Свјетског дана свјесности о аутизму,
- радионице поводом Дана српског јединства, слободе и националне заставе.

Кроз прилагођене методе рада дјеца су учила о пријатељству, међусобном поштовању, прихватању различитости и важности сигурног окружења за одрастање.

22.2. Радионице реализоване са дјецом основношколског узраста

Са дјецом основношколског узраста реализоване су радионице на теме:

- „Како бити сигуран на интернету – сигурност дјеце у дигиталном окружењу”,
- „Емпатија и другарство”– превенција вршњачког насиља и развој социјалних вјештина,
- „Рецепт за другарство”,
- „Да ли знамо шта је насиље”,
- „Сигуран клик”.

Радионице су биле усмјерене на препознавање различитих облика насиља, развијање емпатије и јачање способности дјеце да реагују у ситуацијама сукоба или угрожавања права.

22.3. Радионице реализоване са дјецом средњошколског узраста

Са дјецом средњошколског узраста реализоване су радионице на теме:

- „Превенција вршњачког насиља“,
- „Граница приватног и јавног“,
- „Паметан избор у дигиталном свијету“,
- „Право на изражавање мишљења и партиципацију“,
- „Заједно за безбједнији интернет“.

У раду са средњошколцима посебан акценат стављен је на критичко промишљање, одговорност у јавном простору, заштиту приватности, као и на активну улогу младих у креирању сигурног и подстицајног окружења.

22.4. Остале едукативне активности

Поред редовних радионица, реализоване су и додатне активности поводом значајних датума и у сарадњи са другим институцијама, укључујући:

- радионицу „Права дјетета – глас дјетета“ поводом Међународног дана дјетета,
- активности поводом Међународног дана игре,
- низ радионица у васпитно-образовним установама,
- радионице за дјецу у ЈУ „Дом Рада Врањешевећ“ под називом „За свако дијете“,
- радионице са дјецом корисницима услуга Дневног центра за дјецу у ризику „Имам право да се чује и мој глас“,
- активности под називом „Другарство, емпатија и права“.

Анализа реализованих активности показује да едукација дјеце представља снажан превентивни механизам у систему заштите права дјетета. Директним радом са дјецом омогућава се рано препознавање проблема, јача повјерење дјеце у институције и подстиче култура поштовања права. Едукативне активности доприносе смањењу ризика од насиља, дигиталних злоупотреба и других облика угрожавања права дјеце, те афирмишу принцип партиципације као једно од темељних права.

Континуираност и обухват реализованих радионица потврђују опредељеност Институције да, поред реаговања на повреде права, системски улаже у превенцију и оснаживање дјеце као активних носилаца својих права.

23. ПРЕДМЕТИ ВАН НАДЛЕЖНОСТИ ИНСТИТУЦИЈЕ

У извјештајном периоду Институцији Омбудсмана за дјецу Републике Српске обрађали су се грађани и у вези са питањима која нису била у њеној стварној или територијалној надлежности.

У појединим случајевима пријаве су се односиле на пунољетна лица, док су у другим ситуацијама предмет били поступци и одлуке институција изван територије Републике Српске. Забиљежена су и обрађања која су се односила на питања из надлежност других институција или редовних судова. Иако у таквим предметима Институција није могла формално поступати, подносиоцима су пружане информације о надлежним органима и доступним правним механизмима заштите. У одређеним ситуацијама упућивани су на одговарајуће институције, уз појашњење надлежности и поступка обрађања.

Анализа ових обрађања показује да грађани Институцију Омбудсмана за дјецу често препознају као прво мјесто заштите права, без обзира на формалне надлежности. То указује на висок степен повјерења, али и на потребу додатног информисања јавности о систему заштите права дјеце и расподјели надлежности међу институцијама.

Истовремено, чињеница да се грађани обрађају и у ситуацијама када надлежност није јасно дефинисана потврђује потребу да Институција задржи приступ отворености и доступности, пружајући основне информације и усмјеравање, чак и када формално поступање није могуће.

Јасно разграничење надлежности, уз задржавање савјетодавне и информативне улоге, доприноси правној сигурности грађана и ефикаснијем остваривању права дјеце у систему заштите.

24. САРАДЊА СА ДРУГИМ СУБЈЕКТИМА

Ефикасна заштита и унапређење права дјетета не могу се остваривати изоловано. Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске своје надлежности остварује кроз континуирану и вишеслојну сарадњу са органима управе, установама, правосудним институцијама, организацијама цивилног друштва, академском заједницом и међународним организацијама. Овакав приступ омогућава размјену информација, координацију активности, развој заједничких иницијатива и јачање међусекторског дјеловања у најбољем интересу дјетета.

24.1. Сарадња са органима, установама и институцијама

У извјештајном периоду остварена је интензивна сарадња са министарствима, фондовима, центрима за социјални рад, васпитно-образовним установама, правосудним органима и јединицама локалне самоуправе.

1) Стратешки и нормативни процеси

Институција је учествовала у процесу израде Оквира за имплементацију Конвенције о правима дјетета за период 2026–2030. године, који је водило Министарство за људска права и избјеглице БиХ у сарадњи са Вијећем за дјецу БиХ и уз техничку подршку UNICEF-а. У том процесу Омбудсман за дјецу је давао стручна мишљења, указивао на изазове идентификоване кроз рад на појединачним предметима, те предлагао системске мјере засноване на препорукама УН Комитета за права дјетета.

Институција је учествовала и у консултативним састанцима у вези са Резолуцијом УН-а 56/5 и Опционалним протоколом о праву на образовање, гдје су са дјецом организоване консултације чији су закључци достављени релевантним међународним тијелима.

2) Сарадња са ресорним министарствима

Сарадња са Министарством породице, омладине и спорта РС, Министарством здравља и социјалне заштите РС и Министарством просвјете и културе РС реализована је кроз заједничке активности, посебно током обиљежавања „Дјечије недјеље“, као и кроз разматрање питања из области социјалне заштите, спорта, образовања и заштите менталног здравља дјеце.

У области спорта, сарадња је била усмјерена на унапређење заштите дјеце у спортским активностима, укључујући иницијативе за доношење протокола о заштити дјеце у спорту.

3) Сарадња са центрима за социјални рад и Фондом здравственог осигурања

Центри за социјални рад били су важни партнери у предметима који су се односили на породично-правне односе, старатељство, насиље у породици и остваривање права из социјалне заштите. Иако су у појединим предметима уочене потешкоће у благовремености одговора, континуирана комуникација омогућила је разјашњење чињеничног стања и даљи ток поступака.

Са Фондом здравственог осигурања Републике Српске остварена је сарадња у вези са питањима остваривања права дјеце на здравствену заштиту, укључујући лијечење у иностранству и остваривање права из обавезног здравственог осигурања.

4) Сарадња са образовним установама и локалним заједницама

Институција је учествовала у стручним скуповима, панел дискусијама и едукативним активностима у васпитно-образовним установама, са посебним акцентом на превенцију насиља, јачање менталног здравља и промоцију партиципације дјеце.

Сарадња са градовима и општинама реализована је кроз организацију дјечијих парламената и других облика укључивања дјеце у процесе доношења одлука на локалном нивоу.

5) Сарадња са културним установама

Институција је остварила значајну сарадњу са културним установама, с циљем промоције права дјетета, развоја културе дијалога и подстицања креативног изражавања дјеце и младих.

Кроз заједничке програме, радионице, јавне трибине и културно-едукативне садржаје, посебан акценат стављен је на едукацију о правима дјетета, превенцију насиља и унапређење партиципације дјеце у друштвеном животу. Подршку установа културе означавамо као важне партнере у развоју подстицајног и сигурног окружења за свако дијете.

24.2. Сарадња са невладиним организацијама

Сарадња са организацијама цивилног друштва представљала је важан сегмент рада Институције, посебно у областима заштите дјеце из рањивих категорија.

Током 2025. године настављена је сарадња са:

- Удружењем „Мадара“ Добој – у вези са превенцијом родно заснованог насиља, трговине људима и малољетничких бракова;
- Центром за интегративну инклузију Рома и Ромкиња „Отахарин“ Бијељина – у циљу заштите права дјеце ромске популације, посебно дјеце која просе или живе у ризику;
- Фондацијом „Лара“ Бијељина – у области заштите дјеце жртава породичног насиља;
- Удружењем „Нова генерација“ Бања Лука – кроз активности Дневног центра за дјецу у ризику;
- Перпетуум мобиле – институтом за развој младих и заједнице, посебно у контексту превенције говора мржње и промоције дијалога међу младима;
- Удружењем васпитача и стручних сарадника РС – кроз стручне сусрете и размјену искустава;
- Удружењем грађана „Дјечији културни центар“ Бијељина – кроз промоцију дјечијег стваралаштва.
- Родитељском кућом “Искра” која пружа подршку дјечијој обољелој од малигних болести и њиховим породицама – кроз размјену информација, посјете и организовање радионица с фокусом на континуитет образовања, психосоцијалну подршку и унапређење услова боравка током лијечења.
- УСЗ Центар “За мајку и дијете” Бања Лука-кроз стручне сусрете и учешће на конференцији

Сарадња је остварена и са многим другим удружењима, а реализована је кроз учешће у панелима, конференцијама, радионицама, заједничким пројектима и заговарачким иницијативама.

24.3. Сарадња са међународним организацијама и чланство у мрежама

1) ENOC

Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске је пуноправни члан Мреже европских омбудсмана за дјецу (ENOC – European Network of Ombudpersons for Children), што представља један од кључних механизма међународног повезивања и усклађивања домаће праксе са европским стандардима заштите права дјетета.

Током 2025. године, Омбудсман за дјецу РС активно је учествовао у раду ENOC-а на тему „Право дјетета на физичко здравље“, која је била годишња тематска фокусна област Мреже. Учесће је обухватало:

- допринос компаративним анализама законодавних рјешења држава чланица,
- размјену искустава у вези са доступношћу здравствене заштите,
- израду заједничке изјаве и препорука усвојених на Годишњој скупштини ENOC -а,
- представљање на Годишњој конференцији у Букурешту.

Посебан значај овог ангажмана огледа се у чињеници да ENOC -ове тематске препоруке представљају референтни оквир за унапређење националних политика, те доприносе обликовању стандарда који се касније рефлектују и кроз препоруке УН Комитета за права дјетета.

Учесћем у ENOC -овим радним тијелима Омбудсман за дјецу РС не наступа само као пасивни корисник међународних искустава, већ и као активни учесник у креирању заједничких европских ставова о питањима од кључног значаја за дјецу.

У оквиру ENOC мреже разматрана су и питања:

- забране физичког кажњавања дјеце,
- заштите дјеце у психијатријским установама,
- права дјеце на здраву животну средину,
- правосуђа прилагођеног дјечи.

Оваква размјена омогућава упоредну анализу положаја дјеце у Републици Српској у односу на друге европске системе, идентификацију добрих пракси, али и препознавање недостатака у домаћем нормативном и институционалном оквиру.

2) UNESCO

У јулу 2025. године Институција Омбудсмана за дјецу РС приступила је Глобалној алијанси за медијску и информацијску писменост (UNESCO MIL Alliance). Чланство у

овој мрежи има вишеструки значај. Прије свега, медијска и информацијска писменост представља један од кључних превентивних алата у заштити дјеце од:

- дигиталног насиља,
- манипулативних и штетних садржаја,
- говора мржње,
- дезинформација,
- комерцијалне експлоатације дјеце у онлине простору.

Кроз активности Алијансе, Институција је учествовала у припреми Стратешког акционог плана, те се укључила у глобалне иницијативе усмјерене на јачање капацитета институција, наставника, родитеља и саме дјеце за безбједно и одговорно кориштење медијског простора.

Посебан допринос односи се на повезивање националних иницијатива (попут активности у области дигиталне сигурности и медијске писмености дјеце у РС) са међународним стандардима и препорукама UNESCO-а.

Учешће у UNESCO мрежи има и системску димензију – омогућава:

- приступ међународним истраживањима и аналитичким алатима,
- укључивање у глобалне кампање,
- јачање видљивости питања заштите дјеце из Републике Српске на међународном нивоу,
- афирмацију права дјеце на сигурно дигитално окружење као саставног дијела права на развој.

25. МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕСИ И ГЛОБАЛНИ ФОРУМИ

Учешће Омбудсмана за дјецу на 5. Свјетском конгресу о правосуђу за дјецу у Мадриду додатно је оснажило међународну димензију рада Институције. Овај конгрес окупља представнике правосудних система, академске заједнице, организација цивилног друштва и саму дјецу, те представља глобалну платформу за унапређење правосуђа прилагођеног дјечи.

Сарадња са другим субјектима у извјештајном периоду показује да заштита права дјетета захтијева координисано, одговорно и континуирано дјеловање свих система – од локалног до међународног нивоа. Институција Омбудсмана за дјецу кроз ову сарадњу не само да размјењује искуства и добре праксе, већ активно доприноси унапређењу политика, процедура и стандарда заштите дјеце.

Овакав приступ потврђује определијељеност Институције да кроз дијалог, партнерство и стручни ангажман допринесе изградњи система у којем ће права дјетета бити досљедно поштована и ефикасно заштићена.

26. ИНСТИТУЦИОНАЛНА ПОДРШКА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ИНСТИТУЦИЈЕ

У извјештајној години остварена је и значајна институционална подршка раду Омбудсмана за дјецу Републике Српске кроз финансијску помоћ за унапређење материјално-техничких услова рада. Предсједник Републике Српске донирао је новчана средства намијењена набавци опреме и пресељењу Институције у адекватнији простор.

Ова подршка има вишеструки значај. Поред унапређења техничких капацитета, обезбјеђивање функционалног и приступачног радног простора директно утиче на квалитет пружања услуга дјечи и грађанима. Адекватни просторни услови омогућавају:

- пријем дјеце у сигурном и прилагођеном окружењу,
- обављање разговора уз поштовање принципа повјерљивости,
- организовање састанака, радионица и консултација са дјецом и стручњацима,
- ефикасније архивирање и обраду предмета.

Јачање материјалних капацитета Институције представља важан предуслов за остваривање њене независне и ефикасне функције у систему заштите права дјетета. Ова врста подршке потврђује препознавање значаја Институције у оквиру система јавне власти и доприноси стабилности њеног рада. Истовремено, унапређење техничких и просторних услова рада доприноси већој доступности Институције дјечи и родитељима, посебно имајући у виду осјетљивост поступака у којима се расправља о повредама права дјетета.

26. САРАДЊА СА ДЈЕЦОМ

Сарадња са дјецом представља један од темељних принципа рада Институције Омбудсмана за дјецу и непосредну примјену права дјетета на учешће у складу са чланом 12. Конвенције о правима дјетета. У извјештајном периоду сарадња је реализована кроз едукативне радионице, посјете школама и предшколским установама, сусрете са савјетима ученика, дјечије парламенте, као и кроз укључивање дјеце у процесе израде извјештаја и давање мишљења о темама од значаја за њихов положај.

У извјештајном периоду реализоване су радионице у основним и средњим школама, као и у предшколским установама. Радионице су обухватиле теме дигиталне безбједности („За сигуран клик“), превенције вршњачког насиља, права дјетета, партиципације, одговорности родитеља, значаја породице, као и теме везане за игру, слободно вријеме и међусобно поштовање. Кроз интерактивне методе рада – дискусије, симулације ситуација, креативне радионице, рад у групама и израду порука – дјеца су имала прилику да изразе своје ставове, укажу на проблеме са којима се сусрећу и предложе рјешења.

У оквиру програма „За сигуран клик“ обухваћено је 783 дјеце основношколског и средњошколског узраста, док је додатни број дјеце учествовао у радионицама реализованим поводом Дана сигурног интернета, Дана ружичастих мајица, Дјечије недјеље и других значајних датума. Посебан значај имале су активности у средњим школама, гдје су ученици кроз отворен дијалог указивали на изазове у дигиталном простору, вршњачке односе и потребу јачања психолошке подршке у школама.

Сарадња је остварена и са дјецом из осјетљивих категорија – корисницима дневних центара за дјецу са сметњама у развоју и дјецу у ризику, дјецом ромске популације, дјецом из руралних средина, као и дјецом која бораве у установама социјалне заштите. У тим активностима дјеца су говорила о својим искуствима, препрекама у остваривању права и потребама за додатном подршком.

Институција је, такође, омогућила дјечи да учествују у консултативним процесима на међународном нивоу, укључујући консултације за потребе УН тијела, чиме је глас дјеце из Републике Српске укључен у шире процесе израде препорука и политика.

Анализа реализованих активности показује да дјеца јасно препознају проблеме вршњачког насиља, дигиталних ризика, недостатка простора за игру и партиципацију, као и потребу да их одрасли досљедно слушају и уважавају. Дјеца су у више наврата нагласила да желе да њихово мишљење не буде формално прибављено, већ стварно узето у обзир при доношењу одлука које их се тичу.

Сарадња са дјецом у извјештајном периоду није била спорадична, већ континуирана и систематска, са циљем јачања њихове свијести о правима, оснаживања за активно учешће и подстицања одговорног односа према себи и другима. Тиме се остварује двоструки ефекат: превентивно дјеловање у области заштите права и афирмација дјеце као равноправних чланова друштвене заједнице.

Омбудсман за дјецу посебно истиче партиципацију дејце И промоцију позитивних вриједности, те значај вршњачких едукатора у заштити права дјетета, међу којима су се посебно истакли ученици Средње школе унутрашњих послова са којима организујемо радионице на теме заштите дјеце од насиља у школама широм Републике Српске.

Анализа реализованих радионица, као и школских и других установа које су учествовале у едукативним активностима Омбудсмана за дјецу, представљене су у посебном извјештају¹⁵⁶.

Сарадња са дјецом у извјештајном периоду потврђује определијељеност Институције да право дјетета на учешће не остане декларативно, већ да буде досљедно примијењено у пракси. Дјеца нису била само учесници радионица, већ активни саговорници, иницијатори тема и креатори порука које су упућене вршњацима и одраслима.

Директним контактом са дјецом Институција је добила драгоцене увиде о њиховим стварним потребама, страховима, дилемама и приједлозима за унапређење система заштите. Ови увиди су кориштени у даљим анализама, препорукама и извјештајима, чиме је осигурана повезаност између искустава дјеце и институционалног дјеловања. Континуирана сарадња са дјецом доприноси јачању њихове правне писмености, самопоуздања и спремности да препознају и пријаве повреде права, али и обавезује институције да њихове ставове уважавају као релевантан фактор у доношењу одлука. На тај начин Институција Омбудсмана за дјецу афирмише дјецу као равноправне чланове друштвене заједнице и активне носиоце права, чиме се додатно учвршћује принцип најбољег интереса дјетета као темељни стандард у свим областима које их се тичу.

27. САРАДЊА СА МЕДИЈИМА

Сарадња са медијима представља важан сегмент рада Институције Омбудсмана за дјецу, како у погледу информисања јавности о правима дјеце, тако и у јачању свијести о обавезама свих субјеката укључених у њихову заштиту.

У извјештајном периоду Институција је редовно одговарала на упите медија, давала изјаве поводом актуелних догађаја, учествовала у телевизијским и радијским емисијама, те путем саопштења указивала на значајне теме из области права дјетета. Посебно су медијски иступања била усмјерена на питања насиља над дјецом, сигурности у дигиталном окружењу, заштите менталног здравља и права дјеце у породичним споровима.

Медији су у више наврата представљали и извор сазнања на основу којих је Институција покретала поступке по службеној дужности, нарочито у ситуацијама које су изазвале ширу забринутост јавности. У таквим случајевима остваривана је

¹⁵⁶ Извјештај о реализацији едукативних радионица на тему „Сигуран клик – паметан избор у дигиталном свијету“, 1658-4-И/25

комуникација са редакцијама ради прибављања додатних информација и заштите идентитета малољетних лица.

Истовремено, Омбудсман је континуирано указивао на потребу одговорног извјештавања о дјечи, заштите њихове приватности и избјегавања сензационализма. Посебна пажња посвећена је заштити идентитета дјеце у случајевима насиља, породичних спорова и других осјетљивих ситуација.

Сарадња са медијима доприноси транспарентности рада Институције, али и афирмацији права дјеце као важног друштвеног питања. Одговорно и професионално извјештавање представља важан савезник у промоцији и заштити права дјетета.

28. АКТИВНОСТИ И РАД НА ПРОМОЦИЈИ И ЗАШТИТИ ПРАВА ДЈЕЦЕ

Обиљежавање значајних датума и промотивне активности

У извјештајној години Институција Омбудсмана за дјецу Републике Српске реализовала је бројне активности усмјерене на промоцију, афирмацију и унапређење права дјетета кроз обиљежавање међународних и националних датума од посебног значаја за дјецу. Ове активности нису имале искључиво симболички карактер, већ су представљале важан сегмент превентивног дјеловања, јачања свијести, едукације и институционалног заговарања.

Обиљежавање значајних датума кориштено је као платформа за:

- непосредан рад са дјецом различитог узраста,
- отварање дијалога између дјеце и одраслих,
- јачање партнерства са школама, локалним заједницама и невладиним сектором,
- јавно указивање на системске изазове у остваривању права дјетета.

Кроз ове активности додатно је потврђена опредељеност Институције да дјечија права буду трајна друштвена обавеза, а не повремена тема јавног интересовања.

1. Међународни дан дјетета – 20. новембра

Поводом обиљежавања Међународног дана дјетета организована је панел дискусија „Права дјеце – глас дјеце и улога одраслих“, у сарадњи са Министарством породице, омладине и спорта Републике Српске. Циљ панела био је јачање културе дијалога између дјеце и одраслих, афирмација права дјеце на учешће и подстицање институционалне одговорности за стварање сигурног и подстицајног окружења за развој сваког дјетета.

Учесници панела били су: ученици основних и средњих школа, представници Савјета ученика, представници министарстава, стручњаци из области образовања и психологије, представници цивилног друштва.

Дјеца су кроз дискусију изнијела конкретне ставове о питањима која их се непосредно тичу — од школског окружења, вршњачких односа и дигиталне сигурности, до потребе да буду активно укључена у доношење одлука.

Закључци панела јасно су указали да:

- дјеца желе да њихов глас буде озбиљно схваћен,
- очекују досљедно поштовање својих права,
- препознају важност партнерства са одраслима,
- сматрају да је партиципација кључ за унапређење школског и друштвеног амбијента.

Обиљежавање Свјетског дана дјетета искориштено је и за додатно представљање надлежности Институције и јачање повјерења дјеце у механизме заштите њихових права.

2. Дјечија недјеља – „Важно је бити дијете – безбрижно и срећно“

Дјечија недјеља обиљежена је широм Републике Српске кроз низ едукативних, креативних и превентивних активности. Организовани су:

- Дјечији парламент у Градишци,
- Дјечија скупштина у Бијељини,
- радионице у основним и средњим школама,
- активности у предшколским установама,
- инклузивне радионице у дневним центрима,
- сусрети са представницима локалних заједница.

Дјеца су кроз ове активности имала прилику да: изнесу своје приједлоге и иницијативе, разговарају о правима и обавезама, укажу на изазове са којима се суочавају, учествују у симулацијама процеса одлучивања. Посебно је значајно што су активности биле инклузивне и обухватиле: дјецу са сметњама у развоју, дјецу у ризику, дјецу без родитељског старања, дјецу из различитих социјалних и културних средина. Кроз креативне радионице, симболичне активности и јавне поруке, дјеца су истакла важност:

безбрижног и сигурног дјетињства, уважавања различитости, међусобног поштовања и подршке одраслих.

Остварена је снажна сарадња са локалним заједницама, образовним установама, установама социјалне заштите и организацијама цивилног друштва, што је допринијело јачању заједничке одговорности за заштиту дјеце.

3. Дан безбједног интернета

Дан безбједног интернета обиљежен је кроз активности које су биле директно повезане са резултатима истраживања „Сигуран клик“.

Организовани су:

- округли сто „Сигурност дјеце у дигиталном окружењу – Сигуран клик“,
- радионице у основним и средњим школама,
- едукације за дјецу у дневним центрима,
- презентације за родитеље и наставнике.

Кроз активности је указано да: дјеца интернет најчешће користе за комуникацију и забаву, све раније долазе у контакт са дигиталним ризицима, родитељски надзор често није системски организован, школама недостаје континуирана едукативна подршка.

Наглашена је потреба за: системским јачањем дигиталне писмености, јасним протоколима реаговања у случајевима дигиталног насиља, већом међусекторском сарадњом, оснаживањем родитеља за активно праћење дигиталних навика дјеце.

Активности су имале превентивни карактер и представљају дио шире стратегије заштите дјеце у дигиталном окружењу.

4. Дан борбе против вршњачког насиља – „Дан ружичастих мајица“

Поводом обиљежавања овог дана реализоване су превентивне радионице у предшколским и школским установама.

Дјеца су кроз интерактивне методе рада:

анализирала примјере вршњачког насиља, учила о емпатији и ненасилној комуникацији, разговарала о пријављивању насиља, препознавала улогу вршњачке подршке.

Посебан акценат стављен је на дигитално насиље и потребу да се дјеца оснаже да препознају и пријаве неприхватљиво понашање. Ове активности потврђују да је континуирана едукација један од најефикаснијих механизма превенције насиља.

5. Међународни дан дјеце жртава насиља

Обиљежавање овог дана имало је за циљ подсјећање на обавезу система да осигура свеобухватну заштиту дјеце од свих облика насиља.

Наглашено је да: насиље оставља дугорочне емоционалне и социјалне посљедице, дјеца често немају адекватну подршку након доживљеног насиља, дигитални облици насиља додатно компликују механизме заштите.

Кроз јавне поруке и едукативне активности указано је на потребу:

ефикасне институционалне реакције, доступних психолошких и савјетодавних услуга, јачања сарадње између школа, центара за социјални рад и полиције.

6. Округли сто “Сигурност дјеце у дигиталном окружењу – Сигуран клик”

На округлом столу представљени су резултати истраживања „Сигуран клик“, а препоруке су усмјерене на јачање дигиталне писмености свих актера, веће укључивање родитеља у дигиталне навике дјеце, проактивнију улогу школа у превенцији и реаговању, унапређење институционалних механизма заштите те обезбјеђивање доступне подршке дјечи која доживе насиље на интернету.

Институција је активно учествовала у обиљежавању свих значајнијих датума посвећених правима дјетета, кроз организацију тематских радионица, едукативних активности и јавних догађаја. Представници Институције су, тим поводом, гостовали и учествовали на округлим столовима, конференцијама, стручним скуповима и другим јавним форумима, доприносећи промоцији и унапређењу права дјеце у заједници.

Анализа реализованих активности показује:

- Висок степен заинтересованости дјеце за теме које се тичу њихових права.
- Потребу за континуираним едукативним програмима.
- Недовољну системску подршку у појединим локалним заједницама.
- Значај директног контакта Институције са дјецом.
- Потребу за снажнијом међусекторском координацијом.

Обиљежавање значајних датума није имало само промотивну функцију, већ је представљало важан механизам превентивног дјеловања, изградње повјерења и

јачања културе дјечијих права. Институција Омбудсмана за дјецу кроз ове активности потврђује своју проактивну улогу, доступност дјеци и определијељеност да заштита права дјетета буде трајна и системска обавеза свих друштвених актера.

29. ПЛАНИРАНЕ АКТИВНОСТИ

Полазећи од налаза из овог извјештаја, Институција Омбудсмана за дјецу ће у наредном периоду наставити са активностима усмјереним на јачање системске заштите права дјетета, унапређење међусекторске сарадње и развој превентивних механизма.

Приоритет ће бити унапређење заштите дјеце од свих облика насиља, са посебним фокусом на дигитално окружење и јачање превентивних програма у школама. Планирано је даље праћење примјене постојећих протокола, као и иницирање њиховог унапређења у циљу уједначеног и ефикасног поступања.

У области менталног здравља дјеце, активности ће бити усмјерене на заговарање развоја доступнијих услуга подршке, јачање система ране интервенције и унапређење сарадње између здравствених и образовних установа.

Посебна пажња биће посвећена правима дјеце са сметњама у развоју, укључујући праћење доступности специјалистичких услуга, континуитета терапија и инклузивног образовања. Институција ће наставити да иницира унапређење координације између система социјалне заштите, здравства и образовања.

Планирано је и даље јачање партиципације дјеце кроз организовање радионица, дјечијих скупштина и консултативних активности приликом израде посебних извјештаја и препорука. Глас дјеце остаје важан извор информација и смјерница за унапређење праксе.

Институција ће наставити са покретањем поступака по службеној дужности у ситуацијама у којима постоји сумња на повреду права, као и са давањем препорука и иницијатива усмјерених на унапређење прописа и институционалних капацитета.

Такође, планирано је даље јачање сарадње са домаћим и међународним партнерима, организацијама цивилног друштва, образовним установама и медијима, с циљем промоције права дјеце и подизања свијести о њиховом положају у друштву.

Планиране активности усмјерене су на јачање превентивне улоге Институције и континуирано унапређење система заштите, како би се обезбиједила досљедна примјена принципа најбољег интереса дјетета у свим областима.

30. ФИНАНСИЈСКО ПОСЛОВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА

Финансијско пословање Институције Омбудсмана за дјецу Републике Српске у извјештајном периоду реализовано је у складу са важећим прописима из области буџетског система и јавних финансија, уз поштовање принципа законитости, намјенског трошења средстава и транспарентности.

Буџет Институције за 2025. годину планиран је у оквиру буџета Републике Српске, а средства су коришћена за обављање редовних активности, реализацију програмских задатака и јачање капацитета Институције. Извршење буџета одвијало се у складу са одобреним планом, без прекорачења буџетских ставки.

Највећи дио буџетских средстава односио се на расходе за запослене, који обухватају плате, накнаде и друга примања у складу са прописима. Преостали дио средстава утрошен је на материјалне трошкове, укључујући трошкове функционисања канцеларија, комуникације, службена путовања, едукативне активности, промотивне материјале и друге редовне обавезе.

Током извјештајног периода извршена су и одређена улагања у јачање материјално-техничких капацитета Институције, укључујући набавку опреме и унапређење услова рада, што је допринијело ефикаснијем обављању послова из надлежности Омбудсмана.

Финансијско пословање вођено је уз континуирану интерну контролу и праћење извршења буџета, а сви финансијски токови реализовани су кроз систем трезорског пословања, у складу са прописаним процедурама.

Институција је у 2025. години пословала стабилно и одговорно, уз рационално коришћење расположивих средстава и фокус на остваривање основне функције – заштите и промоције права дјеце.

Укупан буџет Институције за 2025. годину износио је 1.020.800 КМ, а извршен је у износу од 1.000.504 КМ, што представља 98% реализације планираних средстава. Није било прекорачења буџетских позиција, а расходи су реализовани у оквиру одобрених лимита.

Сва плаћања вршена су путем система трезорског пословања, уз редовно праћење извршења буџета и примјену интерних контролних механизма.

Укупна реализација буџета у проценту од 98 % указује на стабилно и одговорно финансијско управљање, уз рационално коришћење средстава и усмјереност на основну функцију Институције – заштиту и промоцију права дјеце.

IV. ЗАКЉУЧАК

Анализа стања права дјеце у Републици Српској у извјештајном периоду показује да су, упркос одређеним нормативним и институционалним унапређењима, и даље присутни бројни изазови у остваривању и заштити права дјетета. Постојећи правни оквир у највећој мјери препознаје и гарантује права дјеце, али пракса указује да кључни проблеми најчешће произлазе из неуједначене примјене прописа, недовољне међусекторске координације и спорог или формалног поступања у појединим случајевима.

Посебно изражени изазови евидентирани су у областима заштите дјеце од насиља, укључујући вршњачко и дигитално насиље, заштите менталног здравља дјеце, остваривања права дјеце у породичним споровима, као и у области инклузије и доступности услуга дјечи са сметњама у развоју и дјечи у ризику. Уочена је потреба за снажнијим превентивним дјеловањем, раном интервенцијом и системским приступом у ситуацијама које носе ризик по безбједност и развој дјетета.

Резултати истраживања и директни разговори са дјецом потврђују да су дјеца свјесна својих права, али и изазова са којима се суочавају – од притисака у вршњачким односима, преко дигиталних ризика, до потребе да њихово мишљење буде стварно уважено. Иако је право дјетета на партиципацију нормативно признато, у пракси је још увијек присутна формалност у прибављању мишљења дјеце, без досљедног уважавања њихових ставова у поступцима који их се непосредно тичу.

Институција Омбудсмана за дјецу је у извјештајном периоду поступала по заprimљеним представкама, покретала поступке по службеној дужности, давала препоруке и иницијативе за унапређење прописа и праксе, реализовала истраживања и едукативне активности, те континуирано промовисала права дјеце кроз сарадњу са институцијама, образовним установама, организацијама цивилног друштва, међународним партнерима и самом дјецом. Посебно је значајно што су дјеца кроз радионице, дјечије парламенте, скупштине и јавне дискусије имала прилику да активно учествују и изнесу своје ставове, чиме је додатно оснажен принцип партиципације.

Искуство из појединачних предмета показује да се повреде права дјеце ријетко јављају изоловано. Најчешће су резултат недовољне координације између система образовања, социјалне заштите, здравства и правосуђа, као и изостанка правовремене размјене информација и заједничког дјеловања. Због тога је неопходно даље јачање међусекторске сарадње, стандардизација поступака, континуирана едукација стручних радника и унапређење превентивних програма.

Заштита права дјетета није одговорност једне институције, већ заједничка обавеза цијелог друштва. Потребно је континуирано улагање у развој доступних и специјализованих услуга, јачање подршке породицама, унапређење нормативног оквира гдје је то потребно, те досљедна примјена принципа најбољег интереса дјетета у свим поступцима.

Институција Омбудсмана за дјецу остаје опредјељена да досљедно, независно и професионално штити права дјеце, реагује на сваку повреду права и континуирано

указује на системске недостатке. Глас сваког дјетета мора бити саслушан, а његова права заштићена без одлагања и без изузетака.

Права дјеце нису декларативна обећања – она су мјерило одговорности једног друштва. Друштво које штити дјецу, слуша их и укључује у процесе одлучивања, гради темеље сигурније, праведније и хуманије заједнице. Управо то мора остати трајни циљ и обавеза свих институција и свих одраслих.